

ANDRIS KRIEKIS
ELISA FREIMANE

SATIKŠANĀS LITERATŪRĀ

SKOLOTĀJA GRĀMATA

3

ANDRIS KRIEĶIS
ELISA FREIMANE

SATIKŠANĀS LITERATŪRĀ

3

Latviešu valodas
aģentūra

UDK 82.09(072)

Kr530

Krieķis A., Freimane E.

SATIKŠANĀS LITERATŪRĀ. 3.

Skolotāja grāmata

Red. I. Vīduša. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2024, 126 lpp.

Skolotāja grāmata paredzēta Andra Krieķa un Elisas Freimanes mācību līdzeklim “Satikšanās literatūrā 3” latviešu literatūras apguvei kultūrvēsturiskā kontekstā. Sagatavots atbilstoši ASV latviešu vasaras vidusskolas “Garezers” 3. klases programmai. Katram uzdevumam ir padziļināts komentārs skolotājam, kā ar to strādāt, kāds ir sasniedzamais mērķis.

Redaktore *Iveta Vīduša*

Korektore *Anna Frīdenberga*

Mākslinieks *Toms Polis*

Maketu veidojis *Edgars Švanks*

© Latviešu valodas aģentūra, 2024

@ Andris Krieķis, Elisa Freimane, autori, 2024

@ Toms Polis, mākslinieks, vāka dizaina un attēlu autors, 2024

ISBN 978-9934-617-60-7

SATURS

Anna Brigadere	4
Jānis Jaunsudrabiņš	24
Jānis Ezeriņš	46
Vilis Plūdons	73
Aleksandrs Čaks	98

Dzimusi Zemgalē –
Tērvetē.

Augusi kalpu
ģimenē, tādēļ bieži
nācies pārcelties un mainīt
dzīvesvietu.

Tērvetē Annas
Brigaderes mājās
Sprīdīšos ir rakstniecei
veltīts muzejs.

Popularitāti
iegūst ar **bērnu lugu**
“**Sprīdītis**”, kura ir aktuāla arī
mūsdienās un tulkota vairākās
pasaules valodās.

Mācījusi Kalnmuižā,
Aucē, vēlāk, beigusi Reinšes
augstākās meiteņu skolas
pedagoģijas kursu, kļūst par
skolotāju. **Daudz mācījusi**
patstāvīgi.

Strādājusi par šuvēju
Jelgavā, pārdevēju, bērnu
audzinātāju vācu ģimenē
Maskavā, mājskolotāju Krievijā un
Rīgā vācu ģimenēs, izdevniecībā
par redaktori.

Dzejniece, prozaiķe, dramaturģe

Anna
BRIGADERE

(1861 – 1933)

#daba #sirds skaidrība #ētiskums #darbs

Atslēgu vārdi:

Izdomāt, kā pievērst skolēnu uzmanību atslēgu
vārdu tematiem.
Nodaļas sākumā nolemt, kā nodaļas beigās izvēr-
tēt, cik skolēni sapratuši un prot paskaidrot par
A.Brigaderes prozu.

Informācija skolotājiem par A.Brigaderi:

<https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=2626283>
<http://literatura.lv/autors/Anna-Brigadere/25802>

Īsi apraksti angļu valodā:

<https://subtextbooks.com/events/2014/6/24/ilze-mueller-presents-a-new-translation-of-the-anne-le-trilogy>
https://books.google.com/books?id=oeFcAgA-AQBAJ&pg=PT66&lpg=PT66&dq=brigadere+dievs+daba+darbs&source=bl&ots=8MHmLD-p7oa&sig=ACfU3U2-hChDkCKDKNzILrrtku8u6a-1TA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwj19YTnqtz-gAhUK_IMKHc6UBC84HhDoATADegQIBxAB#v=onepage&q=brigadere%20dievs%20daba%20darbs&f=false
<https://latviansonline.com/brigadere-trilogy-english-translation-now-available/>

Skolēni „Sveika, Latvija!” braucienā, iespējams,
bijuši A.Brigaderes muzejā:
<http://www.tervetesnovads.lv/Karte/rakstniece-annas-brigaderes-muzejs-spridisi/>

NODAĻAS MĒRĶI

Literatūrā:

- Skolēni iepazīstas ar A. Brigaderes dzīvi un prozas darbiem.
- Skolēni atjauno zināšanas par A.Brigaderes pasaku lugām.
- Skolēni mācās savas domas aizstāvēt, pamatojot savus ieskatus ar autores rakstīto.

Lasītprasmē:

- Skolēni lasa līdzi.
- A2 skolēni lasa ar atbalstu, lasot skaļi pārī vai ar skolotāja palīdzību, izmantojot vārdnīcas u.c.
- B1/B2 skolēni paši lasa.

Rakstītprasmē:

- Skolēni raksta 1-2 teikumu atbildes uz jautājumiem.
- Dotas idejas garākiem rakstu darbiem.

Klausīšanās prasmē:

- Skolēni klausās skolotāja lasīto.
- Skolēni klausās informāciju par A.Brigaderi.

Runātprasmē:

- Skolēni mutiski atbild uz jautājumiem.
- Skolēni piedalās pārrunās.

Annas Brigaderes daiļrades pazīmes

- A.Brigaderes daiļradē tiek atspoguļots dzīves skarbums, cilvēka spēks, spītība un darba tikums.
- A.Brigadere ievērojama ar pasaku lugas žanra ieviešanu latviešu literatūrā.
- Daiļradē atklāj ētiskās vērtības, to nozīmi savstarpējās attiecībās, cilvēka skaudro likteni.
- Literārajos darbos parāda cilvēka un dabas vienotību.
- A.Brigaderes radītie varoņi visbiežāk ir ar labu sirdi un čakli.
- Literārajos darbos atspoguļo sāpes par sociālo nevienlīdzību (bagātie un nabadzīgie).
- Daiļdarbos rāda, ka cilvēks var mainīties sāpēs un ciešanās.
- Cildina darbu kā dzīves un cilvēka vērtības pamatu.
- Lugās izmantojusi folkloras motīvus.
- Literārajos darbos atklāj ticību, ka labais vienmēr uzvar ļauno.
- Trilōģijā “Dievs, daba, darbs” psiholoģiski smalki parāda mazās kalpu meitenītes Anneles dzīvi – rakstura veidošanos, iekļaušanos pasaulē un tās iepazīšanu. Anneles redzējumā tas viss kļūst ļoti skaists.

- “Daiļrades pazīmes” - tekstā īsi raksturotas A.Brigaderes daiļdarbu galvenās tēmas. Nodaļu iesākot, der pazīmes izlasīt kopā un noskaidrot, vai skolēni prot izteikties par rakstura īpašībām, vērtībām un domām, kas tur minētas. Atkarībā no skolēnu valodas līmeņiem būs jātulko un jāpaskaidro vārdi, lai skolēni apgūtu vajadzīgo vārdu krājumu.
- Interesanti būs atgriezties pie vērtību saraksta pēc tam, kad skolēni ir izlasījuši pāris darbu. Tad lūgt, lai viņi identificē tēlus, notikumus, kas saskan ar šīm vērtībām. Lūgt, lai viņi izsakās arī par A.Brigaderes darbiem, ko lasījuši citos gados.

Grupu nodarbība nodaļas beigās:

Skolotāja uzraksta minētās vērtības uz kartītēm. Pēc īsa ievada skolēnus sadala grupās, un katrai grupai iedod 1-2 kartītes. Skolēniem ir jāpārrunā nosauktās vērtības un jāmeklē stāstos piemēri, kur A.Brigadere ir vērtību pieminējusi, izteikusi tieši vai netieši, parādījusi. Pēc tam grupas skaidro secinājumus pārējiem skolēniem.

Pārrunas:

- Aprakstītas četras nozīmīgas rakstura īpašības. Ievadot pārrunas par A.Brigaderi, lūgt skolēniem paskaidrot, ko frāzes nozīmē. Tad pārrunāt ko šīs īpašības izsaka par cilvēkiem 19. gs. un šodien.
- Nodaļas beigās atgriezties pie īpašību saraksta un pārrunāt, kuri Brigaderes tēli izrāda šādas īpašības. Pārrunāt, kuras Brigaderes izteiktās īpašības skolēni novērtē un kuras viņi vairs nenovērtē.

Pārrunas:

Ko nozīmē “ētiskās vērtības”? Skolēniem atkārtoti atgādināt trilōģijas virsrakstu “Dievs, daba, darbs”. Palīdzēt skolēniem saprast, ka ētiskās vērtības saskan ar A.Brigaderes ticību Dievam.

Pārrunas:

Ko nozīmē “dabas vienotība”? Atgādināt trilōģijas virsrakstu un palīdzēt saskatīt A.Brigaderes mīlestību pret dabu.

Atkārtojums:

Iespējams, ka skolēni latviešu pamatskolā ir lasījuši pasaku lugu “Sprīdītis” vai redzējuši filmu „Sprīdītis”. Palīdzēt skolēniem atsaukt atmiņā pasaku lugas literārās īpašības. Skolēnus brīdināt, ka šobrīd nelasīs pasaku lugu, bet reālistiskus stāstus.

1. UZDEVUMS.

Lasi Annas Brigaderes stāstu “Sējējs” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Sējējs

“Nāc līdz, Annel, iesim pie tēva.”

“Kur ir tēvs?”

“Lielceļa laukā, aiz kalna.”

Labprāt, labprāt. Annele ir priecīga līdzgājēja, lai aiz kādiem kalniem, lai vai cik tālu.

Māte tai nevar dot nevienas rokas, tās pilnas nesamā. Annele ieķeras mātes brunčos un ļaujas uzvilkties kalnā.

(..)

Švīkstēdama pārskrej ēna. It kā noskanēja sauciens: “Ardievu, Annele!” Annele atmet galvu atpakaļ un skatās gaisā. Melns trijstūris, viegli grīlodamies, aizslīd tālā zilumā.

“Kas tie ir, māt?”

“Gāju putni. Bēg no ziemas.”

“Uz kurieni viņi bēg?”

“Uz siltām zemēm.”

“Uz siltām zemēm? Uz cik siltām? Vai tā kā pa Jāņiem?”

tālu – tālu

ieķeras – stingri pieturas

ļaujas uzvilkties – šeit: ļauj palīdzēt

uzkāpt

švīkstēdama – ar asu skaņu

atmet galvu – atgāž galvu, atliec galvu

grīlodamies – kustoties

aizslīd – šeit: aizlido

Skolēnus sagatavo stāstam “Sējējs”.

Pārrunas:

- Kas ir sēšana?
- Kad to dara?
- Kad sēj rudzus (skolēni nezinās, ka tos sēj rudenī nākamā gada ražai)?
- Kā tagad apsēj laukus? Kā to darīja 19. gs.?
- Pastāstīt, kas ir Annele un cik viņai varētu būt gadu.

Pārrunas:

- Pēc pirmajām rindkopām pārrunāt, cik Annelei gadu un kā skolēni to zina.
- Pārrunāt par gājputniem. Kādus skolēni pazīst?
- Pārrunāt Anneles sarunu ar māti par naudu.

“Laikam gan. Tur jau neesot ne sniega, ne sala.”

“Ne sniega, ne sala! Tad tur arvien zied vizbulī un bezdelīgactiņas un kūko dzeguze?”

“Nemāku teikt, neesmu tur bijusi. Bet, kas bijuši, stāsta brīnumus.”

“Stāsta brīnumus! Kāpēc mēs neejam uz siltām zemēm, māt?”

“Mums nav naudas. Kam nav naudas, tam nav ceļa uz siltām zemēm.”

“Vai tad putniem ir nauda?” (..)

“Nevaicā nu tik daudz. Skaties labāk, kur tēvs.” (..)

“Vai tad tas vīrs tur ir tēvs?”

“Vai tad tu nepazīsti?”

“Kāpēc viņš ir ataudzis atpakaļ? Viņš ir tikpat liels kā es.”

“Tas tāpēc, ka mēs stāvam kalnā, bet tēvs lejā. No kalna viss izskatās mazāks. Bet tas, kas stāv kalnā, izskatās lielāks.”

Annele stāv lielā izbrīnā. Jocīgi staigā tēvs. Augsti celtām, vieglām, it kā diedziņā iekārtām kājām. Kā ceļ vienu kāju, roka slīd lielā, kaklā pakārtā grozā, kā ceļ otru kāju, roka kā zibens aizsviež pelēku migliņu. Migliņa tūliņ iegrimst zemē. Nekad kāja nepaminas ātrāk vai roka pagausina savu sviedienu. Un tā bez gala. Ko viņš sviež? Tie varētu būt tik lieli putniņi kā puteklīši. Vie-nā! paķer no groza. Di-vi! aizsviež pa lauku. Vie-nā! Di-vi! Vie-nā! Di-vi! Annele skaita. Un viņai liekas, ka arī viņas kājas sāk cilāties kā tēva kājas. Kad tēvs nonācis sava gājiena malā, viņš apsitas apkārt un tik veikli kā ripa uz apaļas malas un viegli, viegli iet to pašu ceļu atkal atpakaļ.

“Nāc nu, meitēn, ko tu tā skaties?”

“Kāpēc tēvs tā danco?”

Annelei nāk gardi smiekli.

“Viņš nedanco, bērniņ, viņš sēj jaunu maizīti. Nesmejies vis, tas ir svēts darbs.”

Annele paliek klusa.

“Svēts darbs! Tas ir svēts darbs?”

Nu viņas ir nokāpušas lejāpie tēva.

vizbulī – vizbulītes (*pavasara puķes*

zilā krāsā)

bezdelīgactiņas – pļavas puķes Latvijā

kūko – dzeguze (*putns*) dzied: *ku-kū*

ataudzis atpakaļ – palicis mazāks, īsāka auguma

lielā izbrīnā – lielā nesaprašanā, izbrīnīta, pārsteigta

nepaminas – nepakustas

pagausina – palēnina, dara lēnāk

cilāties – kustēties

gājiena – posma, kuru staigāja

apsitas apkārt – ātri apgriežas

meitēn – meitiņ

danco – dejo

gardi smiekli – lieli smiekli, patiesi smiekli, priecīgi smiekli

nokāpušas – nogājušas

Tīruma malā māte izklāj baltu dvieli, izņem karoti, maizi, noliek krūzu kunkuļu putas, bet tēvs ātrāk nenāk ēst, kamēr viņa grozs ir izsēts. Tad viņš pienāk smaidīdams saviem parastiem soļiem.

“Nu, vai atnāca man talcinieki? Kā domā, mazā, vai varēsi stāties manā vietā? Še sētuve!”

Un jokodams tas grasās kārt sētuvi meitenei kaklā. Turēdams saitēs, ļauj tai viegli noslīdēt uz pleciem. Annelei tā liekas kā dzirnavu akmens. Otro malu tā nevar ne domās sasniegt ar savu mazo roku.

“Vai, vai, vai, cik smaga!”

“Un sētuve tak’ tukša. Bet, kad tēvs pieber to pilnu līdz malām un nes to cauru dienu, kamēr visi lielie lauki apsēti, tad gan ir ko saukt, ka smaga.”

Jā, Annele to atzīst. Viņa nevarētu vis izdancot pa lauku tēvam līdz ar sētuvi plecos. To darbu viņa nevarētu izdarīt.

Tēvs noslauka pieri un seju, aplaiž skatu zilajam debesu laukumam un sāk mierīgi ēst. Sudraboti pavedieni mirdzēdami lidinās tam apkārt.

Atkal jauns sauciens gaisos. Baltu spārnu švīka. (..)

“Meža zosis. Visu rītu dzird klimstam. Būs agra ziema.”

“Tad saule paliks auksta?” jautā Annele.

“Tā jau būs.”

“Kas dos mums kā putniem redzēt siltās zemes,” māte saka tā skumji.

“Nekas. Atgriezīsies arī mūsu siltā zeme kā gāju putns. Tepat, šai melnajā tīrumā, liksim nākamgad izkaptis iekšā. Vārpas šņāks, locīsies kā mežs. Mēs ņemsim, kūlīšos siesim. Būs jauna maizīte. Tad tik būs ko redzēt. Vai ne tā, meitēn?” tēvs jautā, skatīdamies tieši uz Anneli.

“Jā,” Annele atbild, smiedamās tēvam acīs.”

Kamēr tēvs Avotu laukā, šepat ir tā siltā zeme.

tīruma – lauka, kur audzē labību

izklāj – *šeit*: uzliek uz zemes

krūzu – krūzi

kunkuļu putas – ēdiena, kas gatavots no piena un miltiem

talcinieki – palīgi

sētuve – grozs, kur ber labības sēklu

grasās – gatavojas

saitēs – šņorēs, virvēs

dzirnavu akmens – akmens, ar kuru smalcina graudus, maļ miltus

cauru dienu – visu dienu

aplaiž skatu – paskatās apkārt

klimstam – *šeit*: lidojam apkārt bez mērķa

izkaptis – zemnieka darbarīkus, ar kuriem pļauj zāli, labību

šepat – šeit

1.1. Raksturo Anneli! Mini trīs piemērus no teksta!

1. _____
2. _____
3. _____

1.2. Raksturo Anneles, mātes un tēva savstarpējās attiecības!

1.3. Izskaidro, kā tu saproti mātes teikto? Par ko mātes teiktais mudina tevi domāt?

“Kam nav naudas, tam nav ceļa uz siltām zemēm.”

1.4. Ar ko Annele salīdzina rudzu sēšanu? Kāpēc mātei šāds salīdzinājums nepatīk?

1.5. Ko nozīmē sēt jaunu maizīti? Ko nozīmē *svēts darbs*? Kāpēc tas ir svēts darbs?

1.6. Izskaidro, kā tu saproti tēva teikto! Kāpēc tēvs lieto šādus vārdus?

“Nekas. Atgriezīsies arī mūsu siltā zeme kā gāju putns.”

1.7. Izraksti no stāsta 2 – 3 piemērus, kas raksturo, ka tēvs ir strādīgs (čakls)!

1. _____
2. _____
3. _____

1.8. Kas liecina, ka sēšana ir smags darbs? Izraksti 2 – 3 piemērus!

1. _____
2. _____

1.9. Kā jūtas māte, kad tuvojas ziema?

Kā jūtas tēvs, kad tuvojas ziema?

Kuram no vecākiem līdzīgi jūtas Annele?

1.10. Kas stāstā liecina par cilvēka un dabas vienotību? Mini 2 – 3 piemērus!

1. _____
2. _____
3. _____

1.11. Skaidro, kā tu saproti Anneles sacīto!

“ Kamēr tēvs Avotu laukā, šepat ir tā siltā zeme.”

Skat. 1.3.: Annele prasa, kāpēc viņi neiet uz siltām zemēm, un māte atbild: “ Mums nav naudas. Kam nav naudas, tam nav ceļa uz siltām zemēm.” Pārrunāt, kādi varētu būt Anneles dzīves apstākļi.

- Pārrunāt, kā Anneli piemāna redze. Pārrunāt, kā izskatās lietas tālumā, no kalna, kalnā augšup skatoties u.c.
- Stundā atdarināt, cik spēj, tēva kustības sējot.

Skat. 1.5.: Kāpēc māte saka, ka sēt ir “svēts darbs”?

Skat. 1.6.: Kas ir zemnieku gada ritms? Kā tas atšķiras no pilsētas cilvēka gada ritma? Kā skolēniem atšķiras gadalaiki? Kāpēc A.Brigaderes ģimene tik ļoti gaida “silto zemi” atgriežamies?

Skat. 1.11.: Teikums dod priekšnojautu par to, kas Anneles dzīvē notiks. Nepateikt skolēniem par tēva nāvi, bet lūgt, lai viņi izsakās, ko par Anneles un tēva attiecībām. Lūgt skolēniem izteikties par attiecībām ar savu tēvu.

Lasi A.Brigaderes stāstu "Vecmāmiņa" (saīsināts) un veic uzdevumus!

Vecmāmiņa

Vecmāmiņa runāja maz un nemīlēja arī klausīties garās runās, sevišķi, ja tas notika darba dēļ. Tad viņa varēja īsi pateikt: "Runāšana nekā nepalīdz, darīšana palīdz," – un, kamēr meitas vēl strīdējās, kurai jāiet uz avotu pēc ūdens, viņa jau bija paņēmusi nēšus un sīkiem soliņiem notecēja lejā kā irbīte. Bet uzkāpt kalnā bij grūti, pār sliekšni, pilniem nēšiem, vēl grūtāki. Tad viņa dažreiz tā smagi nopūtās: "Ak tu, spēks, spēks, kur tu esi palicis, kur nē?" Bet tā arī bij visa viņas nopūta un vaidēšana. (..)

nemīlēja klausīties – nepatika, negribēja klausīties

garās runās – ilgā runāšanā

irbīte – mazs putns Latvijā

nēšus – rīkus, ar kuriem nes spaiņus ar ūdeni

sīkiem soliņiem – maziem soliņiem, smalkiem soliņiem

Skolēnus sagatavot stāstam "Vecmāmiņa".

Ievadot tekstu, pievērsties daudziem skolēniem mīļajam cilvēkam - vecmāmiņai.

Nodarbība stundā vai pirmo daļu veicot mājas darbam:

Skolēni sadala tukšu loksni trīs slejās. Pirmajā slejā viņi apraksta savu vecmāmiņu. Otrajā viņi apraksta pasaku vai filmu vecmāmiņu (pasaka vai filma pēc skolēnu izvēles). Trešo sleju pagaidām atstāj tukšu. Pēc tam, kad stāsts izlasīts, skolēni izpilda trešo sleju par A. Brigaderes vecmāmiņu. Nav svarīgi saskaņot īpašības vai līdzvērtīgi aprakstīt katru vecmāmiņu. Tas ir vingrinājums skaidrot rakstura īpašības. Var uzdot zināmu skaitu īpašību, kas jāieraksta katrā slejā. To pašu vingrinājumu var veikt, kopīgi rakstot uz tāfeles.

Pārrunas:

- Pārrunāt vecmāmiņas teikto: "Runāšana nekā nepalīdz, darīšana palīdz." Skolēniem uzdod teikumu pārtulkot angļiski. Pārrunā gadījumus, kad teicienu noderētu atcerēties.

Vecmāmiņa stāv uz divu laikmetu sliekšņa un glabā viņu abu atslēgas. Ko viņa dara, ko saka, viss iznāk citādi nekā citiem ļaudīm. Un ko viņa dara, ko saka, tiek kāri uztverts. No tās mazās pakaltecētājas un visu sevišķu smalki novērotājas, kāda ir vecmāmiņas mazā dēla meita Annele.

No Avotu sliekšņa izzaroja daudz celiņi kā stari no savas saknes. Bet tie, kuru nostaigātais soļu garums, ja viņus kāds būtu skaitījis vecmāmiņas mūžā, varētu apmērot pieckārt pasauli, kā Aņus teica, bij sevišķi trīs. Viens tās celiņš gāja uz avotu lejā. Garu, garu gadu virkni vecmāmiņa še bij staigājusi ar nēšiem pret kalnu. Vasarām, pa darba laiku, kad meitas strādāja tīrumā, bij jākopj vienai pašai lielā bērnu un ļaužu saime un arī lopi. Daudzas citas nēšu nesējas bij nākušas un gājušas, viņa palikusi arvienu tā pati, visu spirdzinātāja un apkopēja, par visiem gādātāja un domātāja.

Otrs celiņš gāja tieši pār lauku mežā un tad stāvu kalnā, uz baznīcas ceļu. Cik reižu vecmāmiņa nebij gājusi! Baznīca bij vienīgā tālākā vieta, kurp tā gāja, tā bija viņas ciems, pilsēta, satikšanās vieta ar tālākiem radiem un pazīstamiem.

Trešais Anneles laika jau aizaugušais celiņš gāja uz slieteni. Tā vietu vēl apzīmēja divi pāri palikuši akmeņi. Apkārt auga tēvoča Anša stādītās ābelītes, jo še viņš bij ierīkojis jaunu dārzu. (..)

kāri uztverts – tiek uzmanīgi sadzirdēts

no sevišķu smalku novērotājas – no tādas, kas visu rūpīgi vēro

no pakaltecētājas – no atdarinātājas
izzaroja – gāja uz visām pusēm kā koka zari

virkni – *šeit*: daudzus gadus

ļaužu saime – ģimene, cilvēki, kas dzīvo vienā mājā, kopā saimnieko
spirdzinātāja – barotāja, dzirdinātāja, spēka devēja

slietenis – maza būda

Uz istabas augšienes, pie spārēm, karājās daudz kaltētu ziedu un sakņu vīkšķi, kuru dziedinošie spēki bij zināmi tikai vecmāmiņai. Dažus tādus ziedus vajadzēja lasīt ar saules lēktu, citus dienviada stundā, citus vēlā vakarā. Bij saknes, kuras raktas pavasarī, citas – rudenī; vienas kaltēja tikai lēnā pavēnī, otras saulē, trešas krāsni, ātrā un lielā siltumā.

Lielu tiesu dziedinošo augu savāca vecmāmiņa pati, sevišķi tādu, kuri auga turpat pazīstamā apkārtnē un kuru atrašanās vietu viņa jau pazina gadu no gada, bet daudzus viņai arī pienesa tālu ceļu nācējas sieviņas, pret miltu vai putraimu kulīti iemainīdamas(..)

Kādā skaidrā ziemas dienā Annele, skraidīdama pa lauku, ierauga vecmāmiņu stāvam pie dārza žoga un skatāmies uz vakara pusi. Kas tur tā būtu ko skatīties, meitenei gribas zināt.

Bet vecmāmiņa nemaz nejuta meitenes tuvuma. Vējš šņāc un purina drēbes, un uz vaigiem tai nenozuvušas asaras.

Un kas tur uz vakaru pusi tik tukšs un klajs? Kas tur trūkst?

Vai, vai! Annele pēkšņi nobīstas. Tur tak vairs nav lielā bērzu kalna! Tas ir: kalns jau gan stāv, bet nav vairs uz viņa neviena bērza, ne cita kāda koka. Viss nodzīts kā ar bārdas nazi. Lielās grēdās guļ bērzu vareni augumi savos baltajos kreklos(..)

Atnāks vasara, un nebūs vairs bērzu krāšņumiņa. Nebūs vairs ne saldo sulu trauku, ne brīnišķo puķu, kas auga ēnainajā kalnā, ne tās saulgozainās taciņas starp bērziem un druvu, kur vārpas gāja pāri galvai.

Tā viņas stāv abas pie dārza žoga un skumst par jauko bērzu kalnu.

uz istabas augšienes – uz istabas

augšas, virs griestiem, bēniņos

kaltētu – žāvētu

sakņu vīkšķi – izžāvētas augu saknes

trešas – trešās

pavēnī – ēnā

lielu tiesu – lielu daļu

iemainīdamas – kaut ko atdodot un

saņemot kaut ko pretī

pie žoga – pie sētas

uz vakara pusi – uz rietumiem, uz

debesu pusi, kur riet saule

purina – kustina vējā

grēdās – kaudzēs

saulgozainās taciņas – saulainā

celiņa

druvu – labības lauku

2.1. Raksturo vecmāmiņas attieksmi pret darbu! Mini 2 – 3 piemērus no teksta!

1. _____
2. _____
3. _____

2.2. Ko par vecmāmiņu liecina pirmais aprakstītais ceļš?

2.3. Pastāsti, ko par vecmāmiņu liecina otrais aprakstītais ceļš?

Ko tas liecina par tā laika cilvēku ikdienu?

Kā tas ir mūsdienās?

Cik tavā dzīvē ir ceļu? Uz kuriem tie ved? Kurš no tiem ir visvairāk staigātais, kāpēc?

2.4. Kāda ir vecmāmiņas attieksme pret mājas ļaudīm?

Kāda ir vecmāmiņas attieksme pret ciemiņiem?

Kāda ir vecmāmiņas attieksme pret Anneli?

2.5. Kā tiek skaidrota vecmāmiņas dzīves gudrība? Mini 2 – 3 piemērus!

1. _____
2. _____
3. _____

2.6. Raksturo vecmāmiņas un Anneles attiecības!

2.7. Kā stāstā “Vecmāmiņa” tiek parādīta cilvēka un dabas vienotība?

2.8. Skaidro rakstnieces teikto! Kas, tavuprāt, ir laikmetu atslēgas?

“Vecmāmiņa stāv uz divu laikmetu sliekšņa un glabā viņu abu atslēgas.”

Skat. 2.8.: Pārrunāt, kas ir laikmeti, starp kuriem vecmāmiņa stāv. Pārrunāt, vai A.Brigadere pati stāv starp diviem laikmetiem. A.Brigadere jau ir vecāks cilvēks, kad viņa stāstu raksta — kā pasaule ir mainījusies viņas dzīves gados? Kuri cilvēki vēl stāv starp diviem laikmetiem?

- Kas ir “mazā pakaļtecētāja”? Ko tas izsaka par Anneles vecumu un nodarbošanos?

Skat 2.2., 2.3.: Pārrunāt vecmāmiņas dzīves ritmu. Kāpēc viņai ir tikai pāris ceļu? Kur viņa pavadījusi savu mūžu? Uzdod skolēniem iedomāties lauku cilvēku Latvijā 19. gs. beigās — cik tālu no mājām šāds cilvēks savā mūžā aizietu? Kāpēc? Kas ierobežoja ceļus? Salīdzināt vecmāmiņas iespējamās ceļus ar skolēnu ceļiem. Skolēniem likt padomāt, aprakstīt vai uzzīmēt, kas ir viņu ierastākie ceļi. Cik lieli attālumi ir viņu ierastajiem ikdienas ceļiem? Kā tie salīdzināmi ar vecmāmiņas ceļiem? Kas ir lielākie attālumi, ko skolēni ir mērojuši? Vai vecmāmiņai tādas iespējas būtu bijušas?

- Trešais ceļš ved uz vecmāmiņas slieteni, kur ir dziedinošie augi. Pārrunāt, kā atšķiras šodienas ārstniecība no seno laiku ārstniecības. Kādus dabiskos ārstniecības augus skolēni pazīst?
- Kāpēc gan vecmāmiņa, gan Annele skumst par nocirstajiem bērziem? Vai skolēni mana, kad koki viņu apkaimē nocirsti? Vai kaut kas mainījies nometnes apkaimē no pagājušās vasaras?

3.UZDEVUMS.

Lasi Annas Brigaderes stāstu “Ceļa jūtīs” (saīsināts) un veic uzdevumus!

1.1. Ko, tavuprāt, nozīmē ceļa jūtīs? Kad tā saka?

Ceļa jūtīs

(..) Dažreiz laiks aizskrēja ar visām balvām kā ar putna spārniem, dažreiz tas gulēja smags un nekustīgs kaulos kā lielā guļā. Bet, ko viņš paņēma, to tas vairs neatdeva, ko aizveda, tas vairs neatgriezās(..)

Annelei likās, ka laiks ir divējāds: balts un melns. Agrāki laiks bij bijis arvien balts, tikai retumis ar nelieliem melniem raibumiņiem; tas bij tādās reizēs, kad dabūja bārienu vai arī duncku par kādu padarīšanu, ko lielie sauca par nedarbu. Nu lai viņi arī to sauca kā saukdami, liela bēda par to nebij. Pastāvēja kādu laiku kaktā, jo pret pārspēku nekā cita nevarēja iesākt, noskūpstīja sāpi, izbirdināja asaru rūgtumu, pasviedās uz vienu kāju, uz otru, un laiks bij atkal balts un spožs kā pati baltā saulīte. Bet nu vairs tā nebij. Dažreiz laika melnie raibumi izlaidās pāri mirkļiem, brīžiem, pāri stundām. Un dažreiz Anneli mocīja kāda neatlaidīga un neatdzenama doma, kas jautāja pie šāda vai tāda gadījuma vai notikuma: jā, bet diezi vai tas arī ir tā, kā rādās, vai pavisam citādi? Nojauta gan, ka lietas un notikumi nav tādi vien, kā tie rādās acīm, bet ir arī vēl citādi skatāmi vai jaušami, tā kā tie nemaz acīs nerādās. Un tā viņai arī dažreiz likās, ka cilvēki runā citādi, nekā viņiem vajadzētu runāt, un dažreiz smejas, kad pavisam nebij ko smieties. Tad viņi varēja ar smiekliem vaigā otram pateikt tādus vārdus, ka tas otrais no dusmām, no īgnuma, no sūpēm līdz asarām bij satriekts. Sevišķi to darīja sievas viena otrai, kad tās piepeši kā no zilām debesīm sāka bārties un teikt nelāgus vārdus. Neizprotams bij, ka cilvēki zaimoja un kaitināja viens otru it kā sava prieka dēļ. Bet kas tas bij par prieku, kas nenāca no tā, ka patīk, tik gauži patīk saule, puķes, putni, mežs, Līziņa, vecmāmiņa, tēvs un visi citi mīļi, mīļi cilvēki, bet patīk turēt dusmas un bārties, to Annele nesaprata. Tas laikam arī tad bij tāds melns prieks. Tāds prieks, kas nedarīja labu.

laiks aizskrēja – laiks ātri pagāja

lielā guļā – dziļš, ciešs miegs

divējāds – divu veidu

retumis – retu reizi, dažreiz

bārienu – mutisku sodu, aizrādījumu

duncku – sitienu ar kulaku

par padarīšanu – par darbību

noskūpstīja sāpi – *šeit*: samierinājās

pasviedās uz vienu kāju – pacēlās (apgriezās) uz vienas kājas

nojauta – bija aizdomas

no īgnuma – *šeit*: no slikta garastāvokļa

satriekts – nomākts, dusmīgs, pazemots

kā no zilām debesīm – negaidīti

nelāgus – nepatīkamus

neizprotams – nesaprotams

zaimoja – *šeit*: smējās

Skolēnus sagatavot stāstam “Ceļa jūtīs”.

Lūgt skolēniem meklēt tekstā norādes uz Anneles vecumu.

Pārrunas:

Ar skolēniem pārrunāt jēdzienu “ceļa jūtīs” un kopīgi pildīt 3.1. uzdevumu pirms lasīšanas.

Darbs Annelei tagad bij tikpat kā lielajiem it kā die-
nišķa maize. Vasaru, jau otru še, bij jāiet trešā ganu
diena, un kā no rudens to atkal iecēla pērnajā vietā pie
spolišu spolēšanas. Bez tam vēl bij vasarā kā ziemā tādi
darbi, kas bērniem veicami, kā ravēšana, zāļu plūkša-
na, lapu šķīšana, adīšana, šūšana, vilnas plucināšana
un kāršana. Darbs jau nebij par sliktu. Katru jaunu jau
sāka ar lielu, karstu gribu, bet, kas nebij patīkams, tā
bij tik apnicīgā klātsēdēšana tādām darbam, vēl ar-
vien un arvien, kad domās tas jau bij vai simtkārt pa-
darīts, izdarīts un nobeigts. Domas nevarēja samieri-
nāties ar roku gauso gaitu, un dažreiz domas aizmirsa
rokas, aizskriedamas tālu, tālu, jaunu pasaulu klaju-
mos. Tad: sitiens pa plecu. “Kur tavas domas, meitēn?
Vai tā vajag strādāt?” Domas tad gan kā zibens atskrē-
ja atkal atpakaļ pie rokām, izlaboja roku kļūdu, bet
viņām sāpēja sitiens, viņas palika skumjas, skumjas.
Domām bija daudz darba, viņām bij jāveido jaunas
pasaules, bij jāpiepilda tās daždažādiem tēliem, viņas
nāca un gāja, viņas ņēma savu pašu vaļu. Ko Annele
tur varēja darīt, ja viņas dažreiz aizveda citu ceļu nekā
to, kurp tā sūtīta? Ja viņas izsvieda ko no rokām vai
lika aizmirst to, kas lielajiem bij tik visai svarīgs? Tai
laikā viņai ļoti bieži atgadījās, ka tā pie savas miesas
izbaudīja jūtīgu atgadījumu: nevajag domāt, nevajag
sapņot. Ja tāds atgadījums nāca no mātes, tad tas daž-
reiz sāpēja gauži. Kā māte tā varēja darīt? Kā varēja
viņu sodīt par kaut ko, par ko tā nejutās vainīga? Tad
māte likās kā tālāk atgājusi, kā svešāka palikusi. Viņa
laikam nekā nezināja par Anneles domām. Nē, laikam
nezināja vis. Jo bieži, kad Annelei paspruka laukā no
domu virknes kāds jautājums vai izteiciens, par kuru
lielie dažreiz sirsnīgi smējās vai arī paraustīja plecus,
no mātes viņa dabūja par to bārienu vai pat pļauku:
citā reizē lai tik muļķīgi nerunānot. (..)

Avotos vairs nebija kā agrāk. Kaut kas taisījās pār-
grozīties. Un Annele tumši nojauta, ka tas stāv sakarā
ar viņiem visiem un arī ar tēvoci Ansi. (..)

Pēdējās dienas krita kā uz galvu bezdibenī, tik āt-
ras, ātras. Vēl varēja saskaitīt piecas līdz Jurgiem, tad
tikai trīs, un tad pienāca pēdējais vakars Avotos.

dienišķa maize – ēdienreize, ēdi-
ens, kas ir katru dienu

pērnajā – pagājušā gada

pie spolišu spolēšanas – pie dzijas
pavedienu sagatavošanas aušanai

lapu šķīšana – lapu plūkšana

ar karstu gribu – ar lielu vēlēšanos

apnicīgā klātsēdēšana – garlaicīgs
darbs, darbība

gauso – lēno

pasauļu klajumos – pasaulē, pasau-
les plašumos

pie savas miesas izbaudīja jūtīgu

atgādinājumu – saņēma miesas
sodu

paspruka – *šeit*: negaidīti, negribot
pateica vai pajautāja

pļauku – sitienu ar plaukstu pa seju
(vaigu)

domu virknes – daudz domu, jautā-
jumu

taisījās pārgrozīties – gatavojās
mainīties

stāv sakarā ar – saistībā ar

līdz Jurgiem – līdz laikam, kad kalpi
pārvācas pie citiem saimniekiem
(23.aprīlis)

Visi bij klusi. Vakariņas aiznesa neaiztiktas.

Ausa Jurģu rīts, tik daudz iztēlotais, izdomātais, bet sirdij arvien vēl neticams, arvien vēl nepieņemams.

“Aizskriešu vēl līdz mežmalei, līdz lielajam bērzam, līdz avotiņam,” domāja Annele.

“Nenoklīsti, meitēn, mēs tūlīt dosimies ceļā, tev jāpalīdz dzīt lopus,” māte cieši noteica, tā atraisīdama meitenes domas no visa tā, kas bij, un piesaistīdama tās jaunam pienākumam.

Šais Jurģos Anneli neviens uz vezuma vairs necēla. Viņai bij jāskraidā gar ceļmalu savā pusē un rūpīgi jāuzmana, lai lopi neiekrīt jaunajos dīgstošos tīrumos.

Cik reiz pameta acis atpakaļ – Avoti atgāja tālāk. Tālāk ar sveķaini smaržojošo kalnaino silu, ar avotainajām lejām, ar plaukstošajiem ābeļu ziediem.

nenoklīsti – neaizej kaut kur prom

cieši noteica – pavēlot noteica, asi noteica

atraisīdama – *šeit*: atbrīvodama

piesaistīdama – pievēršdama uzmanību

atgāja tālāk – attālinājās, palika tālāk

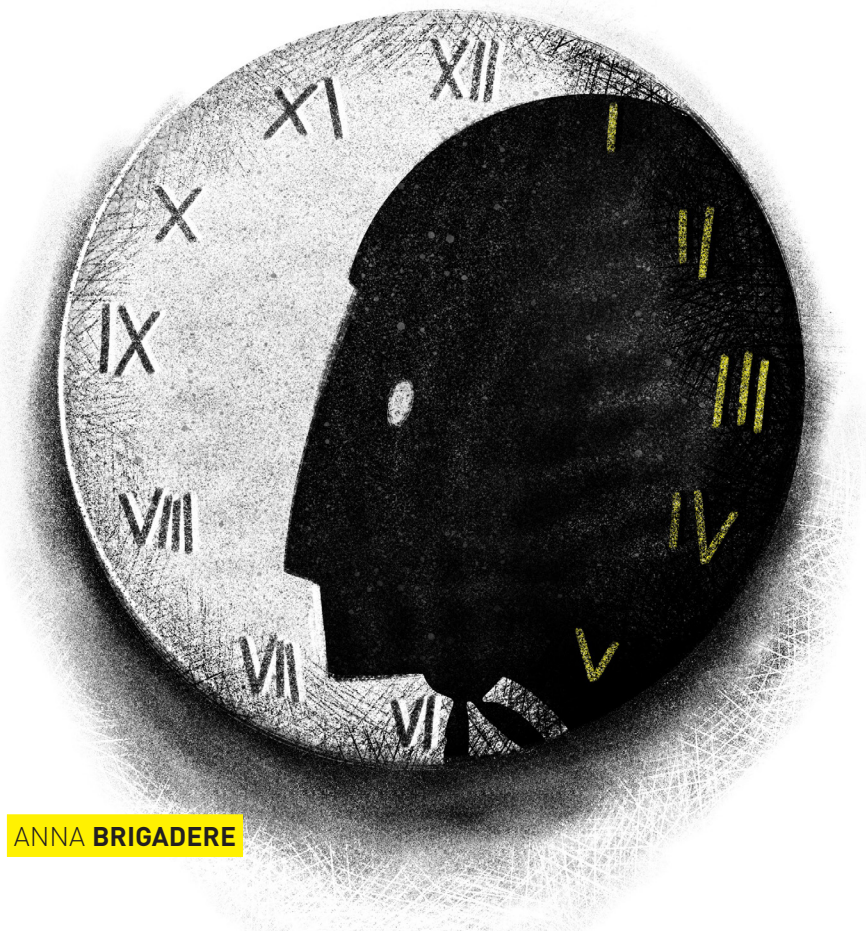
3.2. Raksturo Anneli! Pamato ar piemēriem no teksta!

Kā Annele šajā stāstā atšķiras no iepriekš lasītajiem?

3.3. Kā Annele raksturo cilvēku savstarpējās attiecības?

3.4. Kā tiek aprakstītas Anneles un mātes attiecības?

3.5. Kādi bija bērnu, arī Anneles, darbi?

3.6. Ko tu domā par prieku, kad tas rodas, smeļoties par citu cilvēku?

Annelei tas nebija pieņemami. Ko tas liecina par Anneli?

3.7. Kas notiek stāsta beigās? Kā tas saistās ar A.Brigaderes biogrāfiju?

Kā, tavuprāt, cilvēks šādās reizēs jūtas?

3.8. Kā šajā stāstā tiek aprakstīta cilvēka un dabas vienotība?

3.9. A.Brigadere raksta: “Laiks aizskrēja ar visām balvām kā ar putna spārniem...”

Ar ko tu salīdzinātu laiku? Kāpēc? Uzraksti 3 piemērus!

1. _____

2. _____

3. _____

Pārrunas:

Skat. 3.7.: Pirmajā rindkopā A.Brigadere apraksta laiku. Pārrunāt, kad laiks skrien “ar visām balvām kā ar putna spārniem” un kad tas “guļ smags un nekustīgs”. Rindkopas otrais teikums skolēniem būs grūtāk saprotams. To kopīgi pārveidot vai pārrakstīt, lai viņiem saprotams. Tad pārrunāt, ko nozīmē laika paiešana. Vai tas ir kaut kas, par ko 15-16 gadus veci jaunieši domā?

Skat. 3.5.: Otrā rindkopa apraksta dziļu, filozofisku tēmu bērna acīs. Annelei laiks ir “balts” vai “melns”. Rindkopas sākumā Annelei laiks ir pārsvarā balts, ar dažiem “melniem raibumiņiem”. Pārrunāt, kādi bijuši baltie un melnie laiki rindkopas sākumā. Rindkopas otrajā daļā A. Brigadere apraksta “melnus priekus”, kad pieaugušie viens pret otru neizturas labi, viens otru sāpina, dara pāri. Lūgt skolēniem atrast kādus piemērus, ko salīdzināt ar savu dzīvi. Kā skolēni salīdzina savu agro bērnību ar šodienu? Kā mainās baltais pret melno viņu dzīvē? Vai viņi savu laiku arī apzīmētu melnu vai baltu? Vai viņi izmantotu krāsas? Kādas?

Skat. 3.2.: Vai Annele ir citādāka nekā pirmajos divos stāstos? Kā atšķiras?

Trešajā rindkopā A.Brigadere apraksta jaunos pienākumus. Pārrunāt, kas notiek, kad Annelei darbs apnicis. Kas notiek Anneles domās, kad viņai vairs nepatīk tas, kas viņai uzdots? Kāpēc Annelei atgādina, ka “nevajag domāt, nevajag sapņot”? Kādu nākotni Annelei saredzēja viņas māte un radi? Kādā ziņā A. Brigaderes dzīve izveidojās citādāk, nekā māte bija iedomājusies?

Skat. 3.6.: Skolēniem paskaidrot, kas ir Jurgī, kāpēc Annelei jāiet prom no Avotiem. Atgādināt, kas ir Avoti. Pastāstīt par A.Brigaderes ģimenes dzīvi, tēva nāvi un par to, kā tas saskan ar stāstu. Atgādināt par to, kas ir kalps, kalpu ģimene.

4. Uzraksti 3 – 5 piemērus, kuri stāsta par cilvēka un dabas vienotību lasītajos tekstos!

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

5. Kā mūsdienās izpaužas cilvēka un dabas vienotība?

**6. Kādas īpašības, uzskatus, gudrības no lasītajiem tekstiem tu vēlētos saglabāt savā sirdī?
Kā tās tev palīdzētu?**

1.UZDEVUMS.

Lasi A.Brigaderes stāstu “Plašā pasaulē” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Plašā pasaulē

(..) Tik daudz sirsnības un mīlestības vajadzēja ielikt šai īsajā brīdī, jo tepat jau bij šķiršanās.

Kam jāpaliek, lai paliek, kam jāiet, lai iet. Kuģa ļaudis urdīja prom pavadītājus, ierāva laipas. Šņāca, kliekda, burkšķēja motori, šļakstēdami griezās riteņi, kuģis sagrīļojās kā piedzēries, stūmās šurp un turp, un, kad visi šie uzmanību saistošie notikumi bij pāri, tas jau bij nost no krasta. Tur griezās gaisā salmene, te vēdinājās balti mutautiņi. Ardievu! Ardievu! (..)

Uzspiedusi rokas uz krūtīm, Annele stāvēja no šī pirmreiz redzētā skata kā pārsteiguma un brīnuma pārņemta. Viņai bij tieksme savu pārdzīvojumu robežas atbīdīt iespējami tālu, un tāpēc nupat redzētais tai šķita pati bezgalība. Ar šo iespaidu viņa gribēja tikt viena galā un aizgāja uz klāja otru galu, kur starp saiņiem un kastēm atrada noslēptu vietu. Tur nosēdās. (..)

Daba. Varenā daba. Visur tā bij, visam spiedās cauri, visu apņēma. Nekad nevarēja beigt viņā skatīties un nogremdēties, arvien tā sacēla jaunus brīnumus. Vai bij kāda diena bērībā, kad Annele nebūtu gājusi brīnumu pavadīta? Mazais ziediņš, kas pavasarī pirmais izplauka no melnas atmatas zemes, dzeltenais jaunā, vēl pusaklā cīrulīša knābītis zirga pēdā, kas atplētās, barību no mātes gaidot, pati šī zeme, brīnišķais klēpis, kas ziedēja un nesa augļus, sastinga un atkal ziedēja, rasas piliens, dimantos mirdzošais pelēkajā atmatas zālē, dzeguzes sauciens Avotu mežā, vakara ēnainais noslēpums, debesis ar neizskaitāmām zvaigžņu pasaulēm un nu te jūra ar savu pārvarošo varenību – kas varēja uzskaitīt visus šos brīnumus, ko radīja daba.

urdīja – aizdzina

sagrīļojās – nestabili sašūpojās

salmene – salmu cepure

vēdinājās – kustējās (mājot)

mutautiņi – kabatas lakatiņi

atbīdīt – aizdzīt, *šeit*: nedomāt

bezgalība – parādība, kam nav beigu

no atmatas – no neuzartas, neapstrādātas zemes

Katrs mirklis nesa jaunus. Arvien jau tik redzēja mazu daļiņu, bet šai daļiņā bij bezgalība. Vai tā bij sīkā skudrītes tekalēšana, vai vētras brāzma negaisā, lietus pilieniņš, kas drebēja pie skuju zara, vai lielie upju ūdeņi, kas ik acumirkli vēlās it kā bezdibenīgā jūras tvertnē un nepadarija to pilnāku, – visam bij dota spēja pārvērsties, gūt simtējādus veidus un tā katru mirkli būt jaunam un pirmatnējam.

pārvērsties – mainīties

Daba bij brīnumu darītāja, bet daba bij arī mācītāja. Kas negribēja mācīties, viņas brīnumu neredzēja. Un vai tā nebij, ka dabas lielā mācība bij darbs? Tas bij nešķirams no dabas.

Ka no mazotnes tā bij redzējusi cilvēkus darām sūru darbu. Sviedrainus kreklus un sviedrainas sejas. Bij redzējusi, ka gadu desmitus vai pat simtus neapstrādātu nederīgu zemi pārvērš labā un auglīgā. Gara acīm tik dzīvs stāv priekšā tēvs, kā tas pētī riekšā paceltu zemes pīti: no kā tā pastāv, kā to apstrādāt un ko tajā sēt, lai dabūtu augļus. Un viņa redzējusi, ka uz sen aizmirstas zemes ierīkojas cilvēki un ceļ ēkas, vienkāršās un pirmatnējas, kā varbūt cēla priekš simtiem gadu, un kā visi salika kopā prātus, un arī mazākais padoms tika likts lietā, ja darītājus apvienoja kāds, kam darba un dzīves gudrību bij mācījusi daba.

no mazotnes – no bērnības

sūru – smagu

riekšā – saujā

pirmatnējas – pašas pirmās, ļoti senas

Un viņa bij klausījusi naktī, kā sirmā, zem darba nastām salīkušā tēvmāmiņā, bij sēdējusi savā vietniņā saliktām rokām un runājusi čukstošus vārdus. Nekad tā nebij nosēdusies pie “pātariem” svētdienas rītos, vienreiz gadā aizgājusi uz baznīcu, pirmā kārtā apmeklēt kapus, bet kāda dzīva saite to turēja pāri tām dienām, kas izplešas un zūd kā burbuļi uz ūdens virsas. Māte, visu panesīgā, dziļi rūpīgā, dažreiz ar pēkšņi izlauzušos jokdarīgu un atjautībā sprēgājošu valodu gan vairāk turējās pie rakstiem kā pie “stiprā zižļa”, bet dziļāk vēl virda tas strauts, kas lauzās no tautas piedzīvojumu un atziņu sakrautiem klinšu slāņiem. Darba un dabas mantotā mūžības gudrība.

tēvmāmiņā – vecmāmiņā

Visdziļāk to bij pazinis tēvs. Pāra sprīžus gara jau tā bij ar izbrīnu pacēlusi acis, kad tas darbā pēkšņi apklusis un kā aizmirsies bij kaut kurp skatījies, kā kādas neredzamas pasaules plašumos, un viņa seja tad bij bijusi tik gaiša kā šīs neredzamās pasaules gaismas apspīdēta.

“Kurp tu skaties, tēt? Ko tu redzi?” viņa tad bij gribējusi jautāt, bet tāds bijīgs baigums to arvien atturējās.

Arī viņa ir mācījusies ar savas dvēseles acīm skatīties šais neredzamās pasaules plašumos. Ne tikvien skatīties viņa grib, turp iet iekšā un meklēt ceļus. Un vai nav ar šo neredzamo pasauli tāpat kā ar redzamo? Arvien tikai apjauž kādu mazu maliņu, un, ja grib tālāk, ir jārokas ar sūru domu darbu un dažreiz caur dziļām tumsām un izmisu. Kas rādīs ceļu?

Sirdsdedze. Ilgas.

Un viņa jūt, ka tās neizdzīsīs nekad, nekad, jo tās ir mūžīgas gaismas taustekļi, gaismas, kurai tautu tautas bijībā ir devušas vārdu – Dievs.

- 1.1. **Kā jūtas Annele, dodoties prom?**
- 1.2. **Kāpēc viņa šo pārdzīvojumu vēlas atbīdīt tālāk (nedomāt par to)?**
- 1.3. **Kāpēc Annele, atrodoties uz kuģa, pārdomā dabas skaistumu?
Kādas atmiņas par to viņa ņem sev līdzi?**
- 1.4. **Kā tu saproti atziņu?**

“Daba bij brīnumu darītāja, bet daba bij arī mācītāja. Kas negribēja mācīties, viņas brīnumu neredzēja.”

1.5. Kurus cilvēkus un kā Annele atceras savās pārdomās? Aizpildi tabulu!

<i>Vecmāmiņa</i>	
<i>Māte</i>	
<i>Tēvs</i>	

1.6. Kāpēc Annele atceras tieši šos cilvēkus?

1.7. Kā šajā stāstā parādās Dievs, Daba un Darbs?

Dievs _____

Daba _____

Darbs _____

1.8. Kurš vai kuri jēdzieni no iepriekš nosauktajiem tev ir tuvi? Kāpēc? Kā tu tos raksturo?

1.9. Vai ir kādi jēdzieni, kuri atšķiras no Anneles nosauktajiem un kuri tev ir nozīmīgi? Kā tu tos izskaidrotu? Kā tie raksturo tevi?

Dzimis **Sēlijā**, Neretas pagastā.

Audzis kalpu ģimenē, agri zaudējis tēvu.

Neretas Riekstiņos ir iekārtots rakstniekam veltīts muzejs.

Vairākiem saviem darbiem **zīmējis ilustrācijas**, kā arī veidojis grāmatu vākus citu autoru daiļdarbiem.

Bijis kaislīgs makšķernieks.

1944.gada dodas **trimdā uz Vāciju**, tur mirst.

Mācījies Neretas pagastskolā, Panemunes krievu skolā un Vecsātu zemkopības skolā, Blūma zīmēšanas un gleznošanas skolā Rīgā, Minhenē apguvis glezniecību.

Strādājis par muižas pārvaldnieku, fotogrāfu, gleznotāju, mākslas žurnāla redaktoru.

Rakstnieks, gleznotājs

Jānis JAUNSUDRABIŅŠ

(1877 – 1962)

māja # glezniecība # skaistais ap cilvēku

Pārrunas:

- Cik skolās J.Jaunsudrabiņš gājis? Kā tās atšķiras (zemkopība vai glezniecība)?
- Kā J.Jaunsudrabiņa dažādie maizes darbi saskan ar viņa izglītību un interesēm?

Atslēgu vārdi:

- Izdomāt, kā pievērst skolēnu uzmanību atslēgu vārdu tematiem.
- Nodaļas sākumā nolemt, kā nodaļas beigās izvērtēt, cik skolēni sapratuši un prot paskaidrot par J.Jaunsudrabiņa prozu.

Informācija skolotājiem par J.Jaunsudrabiņu:

- <http://garamantas.lv/lv/person/26417/Janis-Jaunsudrabins>
- <http://literatura.lv/autors/Janis-Jaunsudrabins/26417>
- <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?id=2677721>
- <http://www.vietas.lv/index.php?p=10&id=652>

Par "Balto grāmatu":

<https://kulturaskanons.lv/archive/janis-jaunsudrabins/>

J.Jaunsudrabiņš trimdas skatījumā:

https://jaunagaita.net/jg115/JG115_Vasars-par-Jaunsudrabinu.htm

J.Jaunsudrabiņa mākslas darbi:

- <http://www.antonija.lv/lv/izsole/9/lote-39-39-janis-jaunsudrabins-1877-1962>
- <http://www.antonija.lv/lv/izsole/5/lote-29-29-janis-jaunsudrabins-1877-1962>
- Raksts par "Baltās grāmatas" ilustrācijām un ilustrāciju piemēri (skat. apakšējā daļā "Attēli"):
- <https://kulturaskanons.lv/archive/jaunsudrabins/>

"Baltās grāmatas" teksts:

- <http://vekordija.narod.ru/L-BALTA.PDF>
- "Mūsmājas" 6. lpp.; "Krāsns" 16. lpp.; "Sestdienas vakars" 17. lpp.; "Puika pirtī" 58. lpp.; "Sviesta maize" 60. lpp.

Nodaļas mērķi

Literatūrā:

- Skolēni iepazīstas ar J.Jaunsudrabiņa dzīvi un prozas darbiem.
- Skolēni mācās savas domas aizstāvēt, pamatojot savus ieskatus ar autora rakstīto.

Lasītprasmē:

- Skolēni lasa līdzi.
- A2 skolēni lasa ar atbalstu, lasot skaļi pārī vai ar skolotāju, izmantojot vārdnīcas u.c.
- B1/B2 skolēni paši lasa.

Jāņa Jaunsudrabiņa daiļrades pazīmes

- Daiļdarbos tēlo dzīvi kalpu ģimenē, zemnieka ikdienu.
- Literārajos darbos spilgti raksturo nianšes, detaļas, izteiksmīgi attēlo krāsas.
- Prozas darbos atspoguļo savu pieredzi, tuvākajā apkārtnē novēroto.
- Daiļdarbos vērojams sirsnīgs skatījums uz dzīvi kopumā.
- Literārajos darbos spilgti parāda cilvēku savstarpējās attiecības – mīlestību, draudzību, attiecības ģimenē.

Rakstītprasmē:

- Skolēni raksta 1-2 teikumu atbildes uz jautājumiem.
- Dotas idejas garākiem rakstu darbiem.

Klausīšanās prasmē:

- Skolēni klausās skolotāja lasīto.
- Skolēni klausās informāciju par J.Jaunsudrabiņu.

Runātprasmē:

- Skolēni mutiski atbild uz jautājumiem.
- Skolēni piedalās pārrunās.
- "Daiļrades pazīmes" - tekstā raksturots J.Jaunsudrabiņa stils, darbu laiks un telpa.
- Nodaļu iesākot, der iezīmes izlasīt kopā un noskaidrot, vai skolēnu vārdu krājums atbilst rakstītajam. Atkarībā no skolēnu valodas līmeņiem būs jātulko un jāpaskaidro vārdi, lai skolēni apgūtu vajadzīgo vārdu krājumu.

Kad tuvojas nodaļas beigas, vēlreiz pārskatīt daiļrades iezīmes un lūgt skolēniem saviem vārdiem paskaidrot, kas teikts par J.Jaunsudrabiņu un kādos darbos pazīmes atklājas.

Ievadam skolēniem jāpaskaidro "Baltās grāmatas" laiks un telpa. To var veikt pastāstot vai jautājot.

Pievienota J.Jaunsudrabiņa īsa autobiografiska eseja, kas dod ļoti labu, interesantu informāciju, ar ko iepazīstināt skolēnus. Spējīgākām skolēnu grupām šo tekstu var izmantot par nodaļas ievadu, koncentrējoties uz J.Jaunsudrabiņa aprakstu par ģimenes apstākļiem un lauku dzīvi. Tekstam pievienoti jautājumi. Ieteicams neuzsvērt vārdu krājuma apguvi šajā tekstā.

Skolēniem vajadzīga informācija pirms lasīšanas.

Daži svarīgi punkti:

- Apstākļi 19. gs. beigas Latvijas laukos.
- Galvenā tēla / "es" vecums.
- Ģimenes apstākļi.
- Novietojums, Augškurzemes apstākļi.

Par "Baltās grāmatas" piemiņas monētu:

<https://monetas.bank.lv/monetas/balta-gramata>
Par izrādi pēc "Baltās grāmatas": <https://www.youtube.com/watch?v=LQhD9RdMHts>

Par triloģiju:

- Paskaidrot, ka "Baltā grāmata" ir daļa no triloģijas ("Baltā", "Zaļā" un "Sirmā" grāmata) Atkārtot A.Brīgaderes triloģijas nosaukumu un tēmas.
- Lūgt skolēniem lasot censties ievērot, vai un kā J.Jaunsudrabiņa bērnības tēlojumi ir līdzīgi A.Brīgaderes.

1. UZDEVUMS.

Lasi J.Jaunsudrabiņa tēlojumu “Mūsmājas” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Mūsmājas

Kaut gan zemnieku mājas ir visas gandrīz vienādas, tad tomēr liekas, ka tādu otru visā Augškurzemē nav kā mūsmājas. – Aizvien pār viņām debesīs visaugstāk velvējās; tie mākoņi bij visbaltāki, kuros gulēja bērzu galotnes vecās istabas galā. Tik zaļa sūnu jumta nebija kā mūsu istabai. Un uz šī zaļā jumta – sarkanu ķieģeļu skurstenis. Tas sēdēja pietvīcis zaļajās sūnās un brīžiem kūpēja. Vakaros viņš apsedzās pat ar saviem dūmiem un kļuva gandrīz neredzams. No virsas nodrupuši ķieģeļi; robi apkvēpuši tumši brūni.

Istabas priekšā, pajumtē, bija baložiem laktiņas, ziemā tajās tupēja sarāvušies šie mīļie putni. (..)

velvējas –*šeit*: ceļas

sūnu – mīkstu, zaļu augu

pietvīcis –*šeit*: tumši sarkans

nodrupuši ķieģeļi – ķieģeļi, kuriem nolūzuši gabali

apkvēpuši – netīri dūmu dēļ

pajumtē – vietā starp mājas griestiem un jumtu

laktiņas – koki, uz kuriem tup putni

tupēja – sēdēja nolaidušies

Salīdzinājumi pārrunām:

- J.Jaunsudrabiņa triloģija rakstīta agrāk (pirmā daļa publicēta 1914. g., A. Brigaderei 1927.g.);
- kad Jaunsudrabiņš ir jaunāks (37 gadi), bet Brigadere vecāka (66 gadi);
- vīrieša perspektīva vai sievietes perspektīva;
- puīša dzīve vai meitenes dzīve;
- kā autori izsaka domas (1. persona vai 3. persona) u.c.

Ievads tēlojumam “Mūsmājas”:

- Ko nozīmē saliktenis „mūsmājas”?
- Vai skolēni pazīst kādas mājas, kam dots vārds? Paskaidrot, kā senāk to darīja, īpaši laukos.
- Kādu vārdu viņi dotu savām mājām?
- Kā viņi savas mājas raksturotu kādam, kas tur nav bijis?

Ilustrācija: https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?Title=Vizuala%20maksla/BaltGr_2
Fotogrāfijas no J.Jaunsudrabiņa muzeja Neretā:
<https://www.latvia.travel/lv/apskates-vieta/jana-jaunsudrabina-muzejs-riekstini>
<https://goo.gl/images/M4zqqQ>

Iespējams rakstu darbs (skat. 1. 9.):

- Uzrakstīt savu māju stāstu J.Jaunsudrabiņa stilā!
- (“Mūsmājas” ir apraksts par 19. gs. mājām, ko raksta tā laika rakstnieks.)
- Apraksti savas mājas 21. gs. stilā, izmanto 21.gs. leksiku!

Pārrunas:

- Kādas izjūtas J.Jaunsudrabiņš izsaka pirmajā rindkopā? Kā viņš jūtas, atceroties Mūsmājas?
- Kāds ir skurstenis? Kādu mākslinieciņu paņēmienu (personifikāciju) J.Jaunsudrabiņš izmantojis? Kāpēc?
- Lūgt skolēniem raksturot mājas. Kādas tās ir? Vai tā ir pils vai vienkārša māja? Kādas pazīmes norāda uz vienkāršību?

Istabas āra sienas bija pelēkas kā lapseņu pudura ārpusē, kā pelēks papīrs, izmircis un atkal sakaltis. (..)

Logi bija nevienādi: lielākajiem sešas rūtis, mazākajiem tikai viena. Bet visiem logiem slēgi. Tie bijuši reiz varbūt balti krāsoti, varbūt arī ne. (..)

Priekšnama durvis bija taisītas no trim dēļiem. (..) Durvis augšā un apakšā labi nepiegūla, un sniegs nāca priekšnamā, kaut gan durvis cītīgi tika pieska-tītas, lai nepaliktu vaļā. (..)

Istabas durvīm bija skaists kliņģis, dzelzs, savīts pēc auklas un veikli izliekts, ar sirdsveidīgu plānu mēlīti augšā. Virsū durvis atsietas ar aukliņu, lai at-vērušās neskrien līdz galam vaļā un nedauza krāsns sānus.(..)

Krāsns sānos gulēja plīts, veca plīts salūzušiem riņķiem. Tie bieži krita ugunī, kad cēla podus nost. (..)

Tāda bija mūsu istaba. Un kad ziemas svētdienās spīdēja saule un meta no mazajiem logiem līdz plā-nam zilas, mirdzīgas lentas, tad plašā, tīrā istaba ar daudzajām gultām un darba rīkiem izskatījās kā pa-saka. Kas viņā ienāca, tam vajadzēja smaidīt un sa-ņemt rokas. (..)

Otru mājas galu aizņēma ēka. Tā bija pārdalīta uz pusēm: viena puse saimniekam, otra – saimei. No priekšnama pār augstu sliekšni vispirms tika sai-mes pusē. (..)

lapseņu pudura – lapseņu pūžņa, lapseņu mājas

rūtis – loga stiklotās daļas

slēgi – kustināmas koka daļas ēkas ārpusē pie logiem

priekšnamā – telpā, no kuras ir ieeja citās mājas telpās

labi nepiegūla – labi, cieši neaizvē-rās

cītīgi – rūpīgi

kliņģis – rokturis

ar mēlīti – ar metāla detaļu, kuru nospiež, lai atvērtu durvis

neskrien – *šeit*: neveras

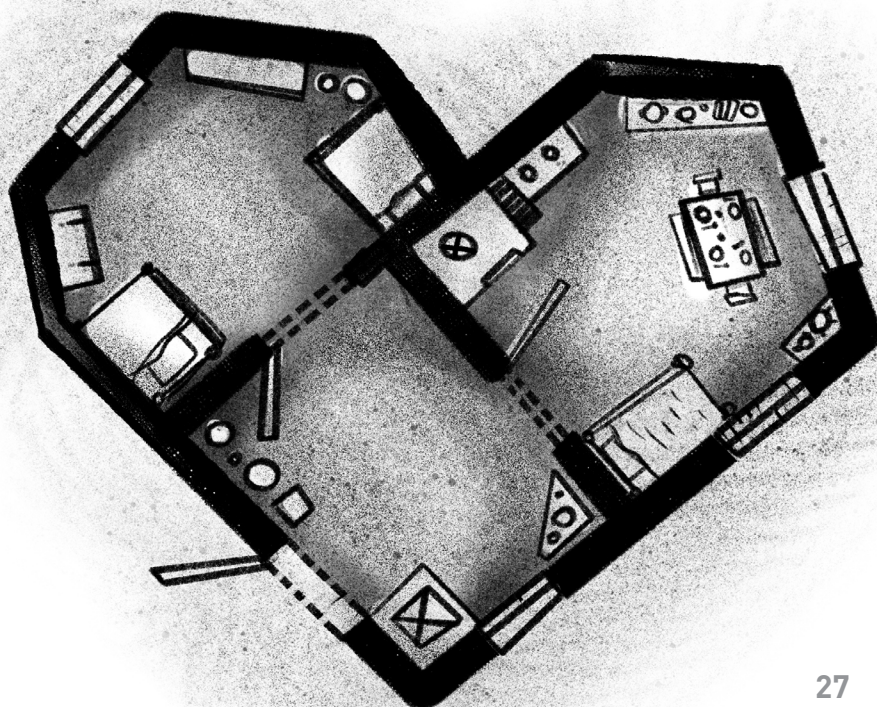
krāsns sānus – krāsns malas

podus – katlus, traukus ēdiena gatavošanai

līdz plānam– līdz istabas vidum

mirdzīgas – spīdīgas

saimei – ļaudīm, kas dzīvoja un strā-dāja pie saimnieka

Mūsmāju sētsvidus bija apaudzis ar zaļu zālīti; tikai balti, izmīti celiņi aizstiepās no istabas durvīm uz saimnieku klēti, uz kalpu klēti, uz vāgūzi un uz aku. Uz aku gāja visplatākais un visbaltākais celiņš. Plata bija arī teka uz saimnieka klēti, bet tā nebija tik tīra kā citas, jo pa to vajadzēja nogriezties arī uz laidaru. (..)

Starp istabu un zirgu stalli bija gara žagaru grēda. Pavasar, kad visi koki plauka, tad arī šī grēda salapojā. Saule vēl izvilināja pēdējo drusciņu, kas koka zarus atlicies no zemes nesacietējis.

Turpat pie žagariem, vecā, satrūdējušā skaidienā, bija ierīkots puķu dārziņš. Puķes nebij nekādas brīnišķīgās, bet katrs stādiņš puķu kopējai bija mīļš. Daža sēkla bija tālu nesta, dažā saknīte pat no Leišiem atvesta. (..)

Istabas galā kuploja koku dārzs, aptaisīts ar slitiņu. Tur stāvēja četri lieli bērzi, balti un stalti, nokāruši lipīgi zaļās lapu pīnes uz jumta un gar sienu līdz logiem un vēl zemāk. Pavasaros tiem laida sulas, bet nedaudz dienu tikai, lai koki nekļūtu vārgi. Tad caurumus aizsita ar sausa koka tapām. (..)

Iekš un starp šām koka ēkām es biju bērns, bērnišķīgi laimīgs un brīžam tikpat bērnišķīgi nelaimīgs. Tomēr tagad arī toreizējā nelaieme esam. Gadi ir daudz ko dzēsuši; atmiņa daudz ko likusi klāt. Cik labprāt atceros visus tos ļaudis, kuri toreiz bij ap mani un tika ar mani runājuši kādu vārdu. Es atceros spīdīgi melnos strazdus, kā tie man svilpa un aicināja skatīties augšup uz zilajam debesīm. Tur viņi šūpojās sārtajos bērzu pumpuros. Un ap mūsmājām visapkārt bija lauki, birzis, meži, kalni... Tie visi man māja un aicināja mani. Ziemā purvos čīkstēja ragavas, kad tumsinā basām kājām izskrēju ārā; vasarā gaviļēja gani un klaigāja tilviķi un ķievietes.

Esi mūžam sveicināta, tu, pelēkā smilts, kas tu manas pēdas kādreiz saņēmusi mīkstām rokām! Esiet mūžam sveicināti, jūs, mīlie cilvēki, kuri daudzkārt vadījāt manus soļus un manas domas uz visu labu! Esiet sveicinātas, jūs, vecās būdas, kurās mitu un sildījos!

izmīti – izstaigāti

uz klēti – uz ēku, kurā glabājas graudi un mantas

uz vāgūzi – uz vietu, kur glabā ratus, darbarīkus u.c. priekšmetus (mūsdienās garāža, šķūnis, darbnīca)

teka – taka, šaurs celiņš

uz laidaru – uz aploku, kurā ganās mājlopi, uz kūti

grēda – rūpīgi sakrāmēta kaudze

izvilināja – *šeit*: radīja siltumu, lai plauktu lapas

satrūdējušā skaidienā – vietā, kur kādreiz zāgēja un skaldīja malku

no Leišiem – no Lietuvas

ar slitiņu – ar sētu, kura veidota no apaļiem kokiem

nokāruši – noliekuši

laida sulas – tecināja sulas

vārgi – vāji

ar tapām – ar gareniem koka gabaliem

gaviļēja – dziedāja

klaigāja tilviķi un ķievietes – kļiedza tumšās tilbītes un ķīvītes (putni)

1.1. Kā autors apraksta dažādas mājas daļas?

Mājas jumts – _____

Skurstenis – _____

Logi – _____

Durvju klinķis – _____

1.2. Kāpēc autors uzskata, ka viņa aprakstītā māja ir tik īpaša, atšķirīga no citām?

1.3. Kāpēc autors domā, ka ziemā istaba izskatījās kā pasaka?

1.4. Par ko liecina tas, ka māja bija sadalīta divās daļās?

Kāda tam ir saistība ar J. Jaunsudrabiņa bērniību?

1.5. Kādas vēl ēkas un vietas pie mājas autors attēlo? Kāda bija to nozīme?

ĒKA VAI VIETA	NOZĪME

1.6. Kā tu saproti autora rakstīto secinājumu?

“Iekš un starp šām koka ēkām es biju bērns, bērnišķīgi laimīgs un brīžam tikpat bērnišķīgi nelaimīgs.”

1.7. Uz citas lapas uzzīmē autora aprakstītās saimniecības plānu (kas kur atradās)!

1.8. Kura no vietām tavās mājās tev ir palikusi atmiņā visspilgtāk? Pastāsti!

1.9. Uzzraksti savas mājas vai savas sapņu mājas aprakstu!

Skat 1.3: Kā ļaudis jūtas ziemas svētdienās?
Skat 1.5: Kādas citas ēkas atrodas Mūsmāju sētā?
Palīdzēt skolēniem saprast, kā ēkas sauc un kādam nolūkam tās ir.
Skat. 1.6: Lūgt skolēniem izteikties par rakstīto:
“Iekš un starp šīm koka ēkām es biju bērns, bērnišķīgi laimīgs un brīžam tikpat bērnišķīgi nelaimīgs.”
• Kā J.Jaunsudrabiņš izsakās par atmiņām? Ko viņš vēlas atcerēties? Ko viņš ir aizmirsis? Kā skolēni izteiktos par savu agro bērniību? Ko viņi visspilgtāk atceras un ko aizmirsuši?
• Ko vēl J.Jaunsudrabiņš personificē (pirmajā rindkopā tas bija skurstenis)?
• Ja tēlojumu lasa kopā, lūgt kādam spējīgam skolēnam zīmēt Mūsmājas uz tāfeles pēc citu skolēnu norādījumiem.

2. UZDEVUMS.

Lasi tēlojumu "Krāsns" (saīsināts) un veic uzdevumus!

Krāsns

Ir tautā tāda mīkla: veca, veca māmiņa, – kurš nāk, tas paglauda.

Šī māmiņa ir krāsns.

Pavirši uzskatot, kas tad gan ir šis apkvēpušais mūra gabals; bet tumšās un saltās ziemas dienās, kad tev norīta līdz vakaram un no vakara līdz rītam jāmiņ zemā istabā, kura pilna visādu gan sūru, gan skābu smaku un pa sienām nāk ledaina dvaša, tad tu bieži spiedies un glaudies pie šā mūra gabala un atzīsti, ka tā ir istabas sirds, jā, pat istabas dvēsele. Es ar viņu bērniībā tā saradis, ka tagad, pat svešā mājā iegājušam, acis meklē krāsns un rokai gribas piedurties pie viņas. Un, ja krāsns ir ziemas laikā auksta, tad pārskrien drebuļi un visa māja kļūst nemīlīga; bet, ja roka sastopas ar maigu siltumu, tad mūris it kā atdzīvojas un līdz ar to visa telpa.

paglauda – noglāsta, maigi pieska-
ras

pavirši uzskatot – nerūpīgi apskatot

apkvēpušais mūra gabals – dūmu
dēļ netīrs mūrēts priekšmets

pa sienām nāk ledaina dvaša– cauri
sienām plūst liels aukstums, gaiss

jāmīt – jādzīvo, jābūt

sūru – rūgtu

smaku– smaržu

dvaša – šeit: vējš

saradis – pieradis, sadraudzējies

levads stāstam "Krāsns":

- Noskaidrot, vai skolēni saprot, kas ir krāsns J.Jaunsudrabiņa tēlotajā laikā.
- Pārrunāt, kā tagad darbojas apkure.
- Pārrunāt, kā ēdienus gatavo senlaicīgā krāsni.

"Baltās grāmatas" ilustrācija: 16. lpp. <http://ve-kordija.narod.ru/L-BALTA.PDF>

Fotogrāfijas no latviskām sētām. 11. attēls ir Latgales krāsns: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vesture_6_9/bildes31.shtml

Raksts par krievu krāsniem ar fotogrāfijām: <https://hometi.ru/lv/supply-and-drain-water/stove-heating-in-the-house-stove-heating-in-a-wooden-house.html>

Pārrunas:

- Tautas mīklas: Kas ir mīkla? Pārrunāt stāsta sākumu, mīklas un atrisinājumu. Kāpēc krāsni glauda? (Skat 2.1..)
- Pārrunāt ziemas apstākļus. Kāpēc ir visu dienu jābūt istabā? Pēc kā istaba smaržo? Kāpēc?
- Kāda ir istabas temperatūra? Kāpēc?

Mūsmājās krāsns aizņēma ceturto daļu no visas istabas. Vienos sānos tai bija gara plīts ar trim riņķiem un lielu stūra katlu, bet otros sānos, pie durvīm, soliņš, uz kura apgāza spaņņus. Te gulēja žīdi pa nakti un, pātarus skaitīdami, lipināja svecītes pie mūra, ja iegadījās Ziemassvētku naktis pie mums pārleist. Virsū glabājās visādās tādas lietas, kurām vajadzēja sausām stāvēt, un apkārt stiepās auklas, uz kurām pa naktīm karājās zeķes, cimdi, dažreiz, rudenos un pavasaros, pat lieli apģērba gabali.

Liels notikums tas bija, kad cepa maizi. Tad sausa egles malka sprakstēja tā, ka ne atklausīties nevarēja. Liesmas vijās ap melnajām pagalēm, it kā garām vien slīdēdamas, līdz sāka iekosties un taisīt sarkanus robus. Gar krāsns sienām sāka mirdzēt ņirbīgas zvaigznītes. Sākumā es stāvēju, rokas pret uguni izstiepis, un sildījos; bet vēlāk tikai pie viņas sienas varēja glābties. Karstums plūda no krāsns tik liels, ka, tuvāk piegājušam, acu skropstas saskrullējās. Bet meitieši prata tik veikli rīkoties ar kruķi un ar slotu, ka izrausa ogles viens un divi. Tik lakatu drusku pavilka uz acīm. Es tad stāvēju nomaļis ar kastolīti un laistiju ūdeni izraustajām oglēm virsū. Acumirkļi tās kļuva melnas. Garaiņi cēlās no katra lējiena un pārvērta istabu par tīro pirti.

Nu vajadzēja maizi krāsni šaut. Lāpstu noklāja no vienas vietas ar dzeltenām kļavu lapām. Atdūra ar abām rokām lielu mīklas piku un krāva uz lāpstas. Tad rokas pamērcēja ūdenī un saglaudīja mīklas kluci par skaistu garenu kukuli. Lai garoza neplaisātu, tad pa sāniem ievilka ar pirkstiem dziļas vagas, bet virsu izrotāja ar krustiņu. Kukulis pēc kukuļa nozuda krāsni. Mīklas trauks bija tukšs. Krāsns mutei aizlikts priekšā galds. Pelni un pirkstis sarausti krāsni. Nu vajadzēja tikai paskatīties, cik pulkstenis, lai zinātu, cikos maize laukā velkama.

Pēc brīža visa istaba bija pilna ceptas maizes smaržas. To ozdams, es jau domāju par siltas maizes gabalu, ko drīzi dabūšu, jo maizi vajadzēja visiem paraudzīt, tiklīdz to no krāsns laukā vilka, neraugoties uz to, vai cepējs bija draugs vai ienaids.

pātarus skaitīt – lūgšanas runāt

pārleist naktis – pārnakšņot

sprakstēja –sprēgāja, nevienmērīgi
dega

ne atklausīties – nebeigt klausīties

ņirbīgas – pazūdošas

saskrullējās – sarullējās

meitieši – *šeit*: sievietes

izrausa – izvilka

stāvēju nomaļis – stāvēju malā

ar kastolīti – ar katliņu

garaiņi – tvaiki

maizi krāsni šaut – maizi likt krāsni
cepties

atdūra – atdalīja, nolauza

mīklas piku – mīklas gabalu

krāva – lika

garoza – maizes cietā daļa

neplaisātu – nepaliktu ar cauru-
miem, nelūztu

krāsns mutei – krāsns atvērtajai da-
ļai, pa kuru liek malku, maizi u.c.

pirkstis – ogļu daļas

sarausti – ielikti

ozdams – smaržodams

paraudzīt – *šeit*: nogaršot

Ziemas vidū, pašā sprēgonī, krāsni vajadzēja kurināt ik dienas. Kate tad cirta žagarus un nesa klēpjēm vien istabā. Žagari bija aplipuši ar sniegu un apledojuši – tie pīkstēja un spiedza, bet, kad sakarsa, tad kurējās gaiši un karsti. Krāsns priekšā tad bieži vārījās kāposti lielā čuguna podā. Viss pods pļepēja, un lieli mutuļi vēlās no sakarsētās malas uz poda vidu. – Kad nebija vārāmi kāposti, tad poda vietā cepās kartupeļi. Aizvienam bija kas gards, ko iekost.

Bet vislielākā bauda man bija – ielīst krāsnī un tur brītiņu pagulēt. To sajūtu, kāda man bija, šo laimi izbaudot, neviens nevarētu ne aprakstīt, ne izteikt. – Pie zemes, uz auksta plāna dzīvojoties, man visi locekļi bija sastinguši. Pirkstus es varēju tikai lēnām kustināt; un, kad šņūcu degunu, tad jutu, ka siltajos pirkstos ir vēl siltāks deguna gals. Tā sastindzis es daudzreiz iespraucos krāsnī, kad tā jau bija pietiekoši atdzisusi, un biju uzreiz citā pasaulē. Ielīdis es tūlīt apgriezies, lai būtu galva pret izeju, jo no skursteņa cauruma man bija ļoti bail, un raudzījos laukā. – Tur sēdēja māte kažokēli mugurā, vecmāte tāpat, Līze vērpa, un viņai rokā bija cimdi noārdītiem pirkstiem. Bet kas tad nule kaitēja? (..)

Redziet, tāpēc man vēl šo baltu dienu, pat svešā mājā iegājušam, acis meklē krāsns un rokai gribas piedurties pie viņas.

sprēgonī – lielā salā

čuguna – smaga metāla

pļepēja – radīja īslaicīgu troksni
līdzīgi, kā plīst burbuļi

mutuļi – tvaiki

gards, ko iekost – garšīgs, ko ēst

uz plāna – istabas vidū

šņūcu – šņaucu

siltajos – aukstajos, vēsajos

kažokēli – kažoku

nule kaitēja – tagad kaitēja

2.1. Kāpēc autors krāsni salīdzina ar māmiņu un mājas dvēseli?

2.2. Ko iespējams saprast par māju, ģimeni,

- *ja ziemā krāsns ir auksta,*
- *ja ziemā krāsns ir silta?*

2.3. Kāpēc cilvēkiem liels notikums bija maizes cepšana?

2.4. Kādi darbi saistībā ar maizes cepšanu tika veikti! Veido darāmo darbu sarakstu!

2.5. Kāpēc, tavuprāt, ikvienam vajadzēja pagaršot tikko cepto maizi?

2.6. A.Brigadere raksta, ka maizes sēšana ir svēts darbs. Tas nozīmē, ka maize arī ir svēta. Kā tas parādās šajā J.Jaunsudrabiņa tēlojumā?

Skat. 2.1..: Kāpēc krāsns ir “istabas sirds, jā, pat istabas dvēsele”?

- Uzzīmējiet istabu! Kāpēc krāsns aizņem 1/4 daļu no istabas? Centieties iezīmēt krāsni pēc J.Jaunsudrabiņa norādījumiem!
- Kā cep maizi? Vai skolēni ir cepuši maizi, palīdzējuši cept maizi? Aprakstiet vajadzīgos darbus, lai Mūsmājās maizi ceptu. Video par maizes cepšanu šodien (paskaidro tēlojumā teikto): <https://youtu.be/VLb7TZiUA6s>. (Skat. 2.4.)
- Pārrunāt citus ēdienus, kas pieminēti. Kāpēc tie būtu parastākie lauku cilvēku ēdieni?
- Tēlojuma beigās teicējs iekāpj krāsnī. Kāpēc? Ko krāsns dod zēnam — fiziski un garīgi? Kāpēc viņam trūkst siltuma — fiziski un garīgi?

2.7. J.Jaunsudrabiņam atmiņas par bērnību saistītas ar krāsni. Tās parādās, kad viņš to ierauga kādā no mājām. Kādas vietas, lietas (priekšmeti) mājās tev saistās ar bērnības pieredzi? Kāpēc?

3. UZDEVUMS.

Lasi tēlojumu “Sestdienas vakars” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Sestdienas vakars

Prieks atcerēties tos brīžus, kad sieviešu rūpes un smagie darbi pārvērtās vieglos soļos, žiglā tekāšanā no istabas uz klēti, no klēts uz istabu baltām drēbju nastiņām uz elkonīšiem. Cik viegls darbs tad bija slaucīt sētsvidu! Mauriņš kļuva zaļš, kā lietus nomazgāts; izmītie celiņi un olnīca – balti, kā ar krītu nolieti. Es skrēju ar grābekli no viena putekļu mākoņa otrā un stūmu kopā salmus un gružus; un man likās, ka bez manis no slaucīšanas nekas neiznāktu, ka vienīgi es sētsvidu padaru tik tīru un gludu.

Prieks atcerēties sirmās krēslas stundas, kad balti tēli lēnām kāpa no pirts pa pļavas celīti uz māju. Sārtas sejas, tīras drēbes. Vīriešiem nedēļas sviedros mērcētie krekli tagad mazās nastiņās padusē. Rokās viņiem izmirkušas, lapainas slotas. Viņi gāja un klusām sarunājās.

Tad pēc brīža pa to pašu ceļu kustējās sievieši, augstu sacēlušies, lai mitrā smilts un rasas pilnā zāle neķertos pie tīrajiem lindrakiem. Vecmāte gāja viena pati uz pirti un klusām kaut ko murmināja. Viņa skaitīja tēvreizi.

žiglā tekāšanā – ātrā staigāšanā

nastiņām – kaudzītēm

izmītie – izstaigātie

olnīca – mājlopu ceļš no mājām uz ganībām

salmus – sausu zāli

sirmās krēslas stundas – *šeit:* vakarus

balti tēli – *šeit:* cilvēki

kāpa – gāja

izmirkušas – ilgi turētas ūdenī

sievieši – sievietes

sacēlušies – augsti pacēlušas brunčus

pie lindrakiem – pie brunčiem

murmināja – klusām, nesaprotami pie sevis runāja

levads tēlojumam “Sestdienas vakars”:

Ar ko saistās sestdienas vakari vasaras vidusskolas dzīvē? Ko skolēni mājās dara sestdienas vakaros? Kā skolēni iedomājas sestdienas vakarus 19. gs. beigās — kā un kāpēc tie atšķirtos no šodienas sestdienas vakariem?

Pārrunas:

- Pārlasīt pirmo teikumu un lūgt paskaidrot, ko nozīmē “rūpes un smagie darbi pārvērtās vieglos soļos”. Kādi parasti ir rūpju soļi?
- Kāpēc vīrieši priecājās par tīrām drēbēm?
- Kā iet vakariņās? Kāds ir noskaņojums? Kāds skaļums?
- Kā uzvedas suns? Kāpēc? Kāda ir suņa ikdiena?
- Pēc vakariņām ļaudis sēž klēts priekšā. Ko viņi dara?

Prieks pieminēt sestdienas vakarus, kad pēc pirts visa saime sapulcējās ap lielo galdu pie vakariņām. Pa logu raudzījās bāla blāzma. Krēsla apņēma lielo ķērnies piena bļodu un naigās karotes. Nekāds skaļāks troksnis netraucēja maigo saskaņu. Tikai mīksti vārdi un dunoša karošu piesišanās pie skanīgās bļodas malas pildīja silto vakaru. Suns pagaldē sēdēja kluss un rāms. Viņš bija galvu uzlicis uz saimnieka ceļa un pacietīgi gaidīja kumosa maizes. Tikai kad saimnieks minēja viņa vārdu vai paglaudīja, viņa pinkainā aste drusku paslaucīja zemi. Viņš skaidri zināja, ka tagad ir sestdienas vakars, jo citos vakaros, kad viss ar steigu gāja, saimnieks viņu trieca projām.

Un tad pēc vakariņām mēs sēdējām brīdi uz klēts priekšas. Mātei bij ap pleciem apņemts smags, pelēks deķis. Ar vienu stūri viņa apsedza arī mani un pievilka sev klāt. Mums abiem bija tik silti, un viņa teica, ka es esot viņas sildītājs. Tad es vēl vairāk parāvos zem apsega un pūtu siltu dvašu mātei padusē. Krusttēvs sēdēja uz akmens pakāpes un spēlēja harmoniku. Viņš spēlēja skumjas dziesmas, un Vaktiņš, sēdēdams turpat zālīte, gaudoja līdz. Sāka mirdzēt zvaigznes. Kad krusttēvs mitējās spēlēt, mēs dzirdējām tālumā dziedāšanu. Tur leiši gari vilka savas tautas dziesmas. Viņi dziedāja divbalsīgi, un tas skanēja ļoti skaisti. Mēs visi brīdi klausījāmies un tad gājām gulēt.

Ir patīkami atcerēties arī tos sestdienas vakarus, kad ārā bija tik auksts, ka purvā ledus plīsa un visas sienas un sētas sprakstēja un ņīkšēja. Mēs nācām no pirts. Vēl bija gaišs no vakara blāzmas, bet arī no mēness jau stiepās vieglas ēnas zem olnīcas kārtīm. Sarāvušies mēs naigi soļojām, jo sals ķērās pie kailajām kājām koka tupelēs un degunā urbās kā ledainas adatas, kad vilki dvašu. Istabā dega lampiņa vai pašu lieta svecīte. Dažreiz bez tam aizdedza arī skalu, lai būtu omulīgāk. Kamēr meitieši pērās, pa tam puisieši nodzina bārdas, sasukājās, ietaisīja pīpes. Kad nu visi bija istabā, tad nāca vakariņas. Pēc tam lielie kādu laiku sēdēja un pļāpāja šo un to, bet es gulēju platām acīm un sildījos.

saime – *šeit*: visi mājas iedzīvotāji

bāla blāzma – vāja vakara gaisma

ķērnies piena – paniņu

naigās – *šeit*: kustīgās

kumosa maizes – gabalu maizes

ar steigu gāja – ātri, strauji notika

trieca – dzina

deķis – bieza sega

parāvos – palīdu

dvašu – elpu, gaisu

ņīkšēja – spalgi, smalki skanēja

naigi soļojām – ātri, veikli gājām

koka tupelēs – no koka darinātos apavos

ietaisīja pīpes – sagatavoja pīpes

omulīgāk – patīkamāk

pļāpāja – runāja

Pirts karstumā mēs visi bijām izslāpuši: gribējās valguma. Vecmāte tad gāja un iznesa zaļus, skābus kāpostus, galviņu vai pat divas. Mēs katrs dabūjām pa krietnam gabalam un graužām, sūkdami saldiskābo sulu un pirkstus laizīdami. Bļodā bija labi daudz sulas, un to mēs izdzērām ar gardu muti. Pēc tam tika izdzīti suņi un aizšautas priekšnama durvis.

Mēs ar māti pacēlāmies gultā sēdus un abi kopā noskaitījām lūgšanu. Tad es skaidri jutu, ka Dievs man uzliek savu roku uz acīm un lēnām noglauda manu pieri. Es atvēru acis, lai Viņu redzētu. Nekā. Tumšs. Tikai logi spīdēja kā baltas papīra lapas. Visapkārt šņāca gulētāji. Aizkrāsnī žagaros skribinājās peles. Tad sāka velties šurpu miegs viņiem vien, mezdams man acīs dažādus dzirkstošus krustiņus – kā cimdu rakstus, kā zeltainas skujiņas. Es viegli iegrimu kā remdenā ūdenī un nozudu no paša pasaules.

Prieks atcerēties tos brīžus, kad nedēļas darbi un rūpes izsīka, kad uz brīdi cilvēkus apņēma plašas nakts debesis ar mēnesi un neskaitāmām zvaigznēm, un aizmigdami šie cilvēki juta mūžību ap sevi kā cietu sudraba gredzenu.

valguma – vēsuma

krietnam – lielam

aizšautas durvis – aizslēgtas durvis

skribinājās peles – grauza peles

3.1. Kādas darbības notika sestdienas vakarā? Izraksti piemērus!

3.2. Kāds ir cilvēku noskaņojums sestdienas vakarā? Izraksti piemērus no lasītā teksta!

3.3. Kā sestdienas vakars atšķiras vasarā un ziemā?

3.4. Skaidro, kā tu saproti tēlojuma pēdējo rindkopu!

“Prieks atcerēties tos brīžus, kad nedēļas darbi un rūpes izsīka, kad uz brīdi cilvēkus apņēma plašas nakts debesis ar mēnesi un neskaitāmām zvaigznēm, un aizmigdami šie cilvēki juta mūžību ap sevi kā cietu sudraba gredzenu.”

3.5. Ko nozīmē just mūžību? Kāpēc autors izceļ salīdzinājumā *cietu sudraba gredzenu*?

3.6. Kuros brīžos tu jūties *kā sestdienas vakarā*? Kas nepieciešams, lai tev būtu patiens, izjūsts *sestdienas vakars*?

Skat. 3.3.: Kā J.Jaunsudrabiņš apraksta vasaras sestdienas vakarus un ziemas sestdienas vakarus?

- Pārrunāt puiša aizmigšanu. Kas viss notiek pirms aizmigšanas? Kā jūtas aizmiegot?
- Pēc lūgšanas skaitīšanas “es skaidri jutu, ka Dievs man uzliek savu roku uz acīm un lēnām noglauda manu pieri”. Lūgt skolēniem izteikties, kā viņi to saprot.

Skat. 3.4., 3.5.: Lūgt skolēniem izteikties par stāsta pēdējo rindkopu. Vai viņiem ir tādi brīži? Kā dzīves temps un darbi mūsdienās atšķiras no “Baltās grāmatas” dienām? Vai skolēni ir jutuši “mūžību ap sevi kā cietu sudraba gredzenu”? Kad? Kas to izraisīja?

Uz tāfeles:

Cik reizes J.Jaunsudrabiņš par kaut ko priecājas (piem. “prieks atcerēties”, “prieks pieminēt” u.c.)? Lūgt skolēniem izskaidrot tēlojuma varoņa priekus. Kā puiša prieki salīdzināmi ar skolēnu priekiem?

Iespējams rakstu darbs:

- Kas ir prieks? Kas ir vienkāršākie dienas vai dzīves prieki?
- Kas ir atpūta? Kad skolēniem ir atpūta? Ko viņi dara? Salīdzināt savu atpūtu ar J.Jaunsudrabiņa bērniības atpūtu.
- Kā var izjust mūžību?

4. UZDEVUMS.

Lasi tēlojumu “Puika pirtī” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Puika pirtī

Varbūt, ka tas patiesi bija nepieklājīgi, bet es gāju pirtī kopā ar meitiešiem. Es tur nekā nevarēju darīt. Desmitreiz labāk būtu gājis ar puisiešiem, bet tas nebija iespējams. Pats es nomazgāties vēl nejēdzu, un vectēva nagos krist – tās bija briesmīgas moka. Reiz jau to biju izbaudījis. Viņš mani vispirms uzcēla uz lāvas un sameta tādu garu, ka es rīstijos vien. Tur nu man vajadzēja bez kurnēšanas gulēt, griezt pēc kārtas visas puses uz augšu un likties nopērties. Slotā bija mīksta un smaržīga, bet āda dega tai vietā, kur sitiens ķēra. Beigās es krišus nokritu no lāvas un klupu pie saltā ūdens kubla, lai cik necik atvilktu elpu. Es berzēju seju ar auksto ūdeni un sprauslāju kā kaķis. Tad nāca visbriesmīgākais: galvas mazgāšana. Pats es drīkstēju tik matus samērcēt, bet tālāko visu darīja vectēvs. Viņš ar lielu ziepju gabalu steidzīgi rieba man ap virsgalvi un tad sāka ar saviem cietajiem nagiem kašāt no vienas vietas. Es locījos aiz sāpēm, es kliecēju, es raudāju un raudzīju mukt, bet vectēvs mani saķēra aiz rokas, uzdrāza ar slotas resgali reizes divas, iespieda starp ceļiem un mazgāja. Viņš nebūt nebēdāja par to, ka ziepju putas slīdēja man pār seju, gāja man acīs un koda degunā. Pēc tam viņš skaloja. Karsta ūdens gāzes sekoja viena otrai tik bieži, ka nevarēju elpas atvilkt.

Tas bija briesmīgs notikums manā dzīvē. Man liekas, ka tagad es vairs tādu moku neizciestu: es kristu un būtu beigts uz vietas. Vēl šobaltdien es nevaru vienaldzīgi klausīties, kad tiek minēta pirts. Un katrreiz tad es atceros savu vectēvu. Nudien – citādi es viņa nemaz nepieminētu.

Otrā dienā māte gribēja paskatīties, vai mana galva arī diezgan balta esot. Un ko viņa ieraudzīja? – zēna galva bija kā kaķu saskrāpēta. No vienas vietas tur bija apkrevelējušas līkas strīpas.

nejēdzu – *šeit*: nemācēju

vectēva nagos krist – *šeit*: ļaut
vectēvam mazgāt

uz lāvas – vietā pirtī, kur izjūt
karstumu

garu – karstumu, tvaiku

rīstijos – *šeit*: man aizrāvās elpa

bez kurnēšanas – bez iebildumiem

pie kubla – pie trauka

sprauslāju – šķaudīju

rieba – *šeit*: ziepēja

ap virsgalvi – ap pakausi

kašāt – kasīt

raudzīju mukt – domāju, kā aizbēgt

uzdrāza – iesita

ar resgali – ar slotas sasiesto galu

galva diezgan balta – galva pietiekami tīra

apkrevelējušas – apkaltušas

Ievads tēlojumam “Puika pirtī”:

- Pārbaudīt, ka skolēni saprot, kas ir pirts, kā to izmantoja J.Jaunsudrabiņa laikā. Vai kāds bijis pirtī?
- Pārbaudīt, vai skolēni zina, ka pirtī parasti iet vīrieši un sievietes atsevišķi.
- Ieskaņots stāsta teksts: <https://bernistaba.lsm.lv/klausies/675-balta-gramata-janis-jaunsudrabiņa> Pirmās 4 minūtes ir ievads radio programmai. Tēlojums ir apmēram četras ar pusi minūtes garš.

Māte pasauca vectēvu un rādīja tam viņa roku darbu.

Vectēvs brīnījās. Šis taču esot tik viegli kasījis... Ē, velns, kas tās par kungu ādām! Tad jau šis nemaz nezina, kā pieķerties pie tādas pūpēdas.

Pēc tam māte ņēma mani sev līdzī. Tās bija pazīstami mīkstas rokas, kas man tagad pieglaudās pie miesas. Tie bija pazīstami, jutīgi pirksti, kas tur ložņāja pa mani matiem. Pa garaiņu un krēslas pilno pirti es maisījos pa sieviešu vidu, nemaz nejudams, ka esmu te nepiederīgs. Un tāpēc man bija liels brīnums, kad kādreiz skolas meitas, kuras bija uz pirti atnākušas, mani ieraudzījušas, iespiedzās kā ķertas un klupa pār augsto pirts sliekšni laukā.

“Puika pirtī!” viņas kļiedza. “Māsiņas mīlās, puika pirtī!”

Bet notika tas visbriesmīgākais. No meitu kļiedziena arī es nobijos. Man patiesi likās, ka pirtī ir kāds šausmīgs puika, un es muku laukā meitām pakāļ.

Nu viņas taisīja otru brēcienu, vēl stiprāku, un šāvās ārā no mazā namiņa taisni uz krūmiem.

Es nesapratu, kur nu skriet, un sāku aiz bailēm raudāt. Bet pirtī palikušie meitieši smējās, it kā nekā nebūtu noticis.

Kad mēs vēlāk apģērbusies izgājām laukā, skolas meitu nekur nebija.

Tepat audzītes biezoknī atsaucās divas vājas balsis.

“Paskaties, muļķes,” saimniece teica, “domāt, ka bērna nebūtu redzējušas. Skrien, Jānīt, un iztramdi viņas labi krietni!”

No krūmiem atskanēja divbalsīgs griezīgs spiediēns.

Nu tikai es sapratu, ka meitas bija no manis bēgušas.

iespiedzās kā ķertas – iekļiedzās aiz liela pārsteiguma

klupa – *šeit*: ātri skrēja

iztramdi – izdzenā

4.1. Kāpēc Jancis nevarēja iet pirtī kopā ar puisiem?

Ko tas liecina par viņa vecumu?

4.2. Salīdzini, kā māte un vectēvs mazgāja Janci!

VECTĒVS	MĀTE

Pārrunas:

- Kāpēc mazi puikas iet pirtī ar sievietēm?
- Ko nozīmē nopērties?

Skat. 4.2.: Pārrunāt vectēva mazgāšanas metodes, tad mātes atklājumu, ka Jānim galva saskrāpēta. Kā vectēvs nosauc puisī?

Skat. 4.2.: Salīdzināt, kā puisis jūtas, ja māte viņu mazgā. Kāpēc puisis jūtas ērtāk ar sievietēm?

Skat. 4.4.: Pārrunāt skolas meiteņu reakciju, kad ierauga puiku pirtī, un puisa pretreakciju. Kā atšķiras pazīstamo/ģimenes sieviešu uzskati par puisī pirtī un svešāku meiteņu reakcija?

4.3. Apraksti, kā notika pirts rituāls Janča bērnībā!

4.4. Kāpēc meitenes nobijās no Janča?

Kāpēc Jancis nesaprata, ka meitenes bēg no viņa?

4.5. Vai, tavuprāt, ir pareizi, ka gados jauns zēns iet pirtī kopā ar sievietēm? Kā mātei vajadzēja rīkoties?

5. UZDEVUMS.

Lasi tēlojumu “Sviesta maize” (saīsināts) un veic uzdevumus!

Sviesta maize

Man pašam nebija savas cepures. Siltā laikā es visur gāju ar kailu galvu. Mani jau tā gaišie mati saulē kļuva pilnīgi balti kā lini. Lietū vai aukstākā laikā – tad es valkāju vectēva ziemas cepuri, kurai vilnu jau pavisam kodes bija nodzinušas un kura mani tā paslēpa, ka es kļuvu gandrīz neredzams. Jau sen mēs abi ar māti gudrojām, kā tikt pie naudas, lai varētu es dabūt jaunu cepuri, tādu, kura būtu man laikā. Tad mēs Jānos ietu uz ciemu pie krustmātes. Tur daudz bērnu, krustmāte būtu sasējusi sieru...

“Palūdz krusttēvam,” māte mani mudināja, “viņš tev iedos kādu desmit kapeiku. Man pašai ir astoņas. Vēl kādu drusku es dabūšu no vecmātes...”

Lūgt? Nē, to tikai ne. Es labāk ciemā nemaz negāju, bet lūgt ne. Kā tad es tā kā liels cilvēks lai saku: lūdzu, man tā un tā...

Nu, ja es to nedarot, tad nekas neiznākšot.

kailu – bez galvassegas, pliku

kodes – kukaiņi, kuri ēd vilnu

nodzinušas – *šeit*: apēdušas

gudrojām – domājām

tikt pie naudas – iegūt, dabūt naudu

būtu man laikā – derētu, pareiza izmēra

kapeiku (kapeika) – nelielu naudas vienību

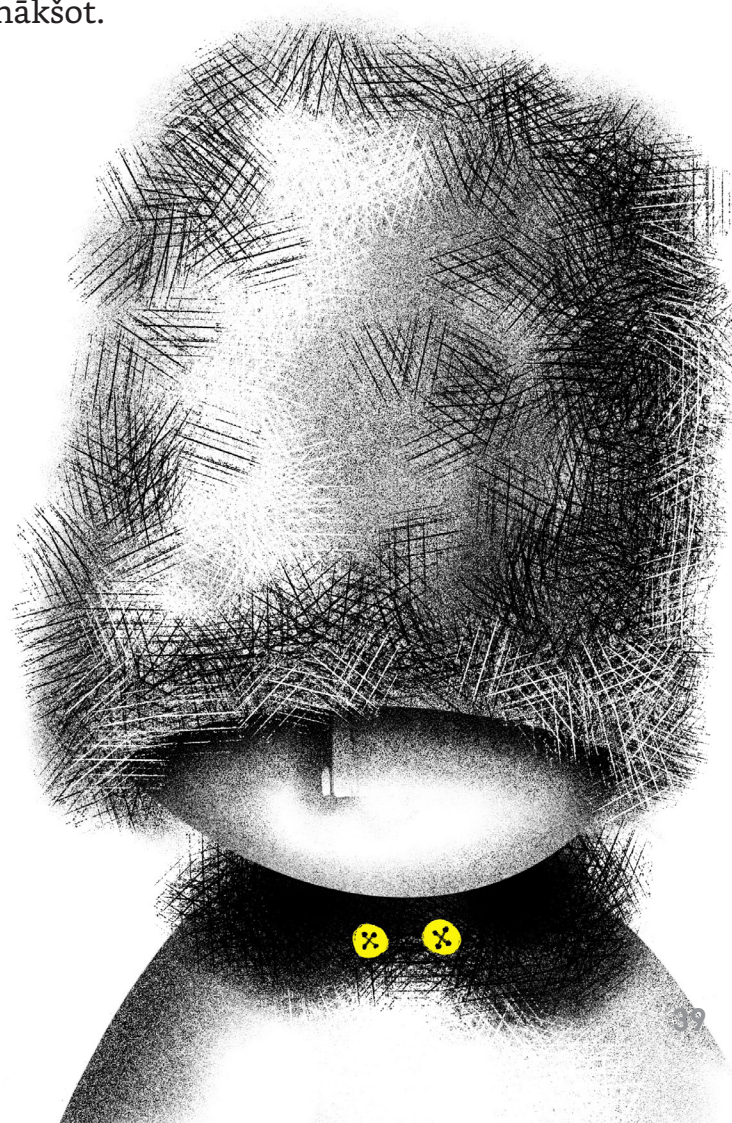
neiznākšot – neizdosies

levads tēlojumam “Sviesta maize”:

- Skolēniem jāapjēdz “Baltās grāmatā” tēlotie ekonomiskie apstākļi un Jāņa ģimenes nabadzība. Lūgt skolēniem izstāstīt, cik viņiem ir drēbju — vai nu cik drēbju gabalu, vai cik no kāda specifiska drēbju gabala (cik bikšu, cik cimdu). Tad izlasīt pirmo teikumu un likt padomāt, kā salīdzināma Jāņa nabadzība ar skolēnu bagātību.
- Paskaidrot, ka līdz pat pagājušā gadsimta otrai pusei vīrieši, arī puīši, ārā ejot, vienmēr lika galvā cepuri. Arī sievietes parasti valkāja cepures vai apsedza galvas ar lakatu.
- Šodienas apstākļos puīši valkā cepures gan iekšā, gan ārā, bet latviešu skolās pieklājības normas norāda, ka cepures iekšā nevalkā. Pārrunāt cepuru valkāšanu šodien.

Daži raksti angļu valodā:

- <https://www.atlasobscura.com/articles/when-going-out-without-a-hat-was-grounds-for-scandal>
- <https://emilypost.com/advice/hats-off-hat-etiquette-for-everyone/>
- <https://www.bloomsbury-international.com/en/student-ezone/idiom-of-the-week/list-of-idioms/82-take-your-hat-off/>

Bet, kad nāca zemenes sarkanas, mēs kāda svētdienas rītā turpat mūsu celmos atradām tik daudz zemeņu, ka mātei ienāca prātā salasīt un aiznest kādiem kungiem pārdot. Tad nauda bija rokā. Mēs ar lielu uzcītību tūlīt stājāmies pie darba. Līdz maltītei mūsu lielā, dzeltenā krūze bija pilna, un, paēdusi pusdienu, māte tūlīt gāja.

Es sāku viņas gaidīt atpakaļ, līdzko bija nozudusi manām acīm, un kļuvu pavisam nemierīgs, kad vēl ap launaga laiku māte nebija pārnākusi. Viņa taču solījās paiet tepat līdz sudmalām, saņemt naudu un būt atpakaļ. Var būt, ka vēl tai pašā dienā mēs varējām aiziet uz kroga bodi un paņemt to skaistāko cepuri. Bet māte vēl nerādījās.

Citādi nav, – es domāju, – viņa būs gājusi apkārt pa lielceļu gar bodi un atnesīs man gaidīto. Vai tad viņa nezina, cik man liela galva?

Metās jau tumsa. Es gāju lēnām uz lielceļa pusi. Es nevarēju sagaidīt...

Ticis pie Dekšņu paeglēm, es tomēr apstājos. Tur bija tik tumšs. Likās, ka gar abām celiņa malām guļ pelēki vilki un trin zobus. Es apstājos un stāvēju kā pienaglots. Tālāk nedrīkstēju iet un atpakaļ griezties vēl mazāk, jo šķita, ka vilki tūlīt man uzbruks, līdzko griezišu tiem muguru.

Ak, nu jau viņa tur nāca! – Es aizmirsu vilkus un tumsu un metos pretim.

“Cepurīte?” es saucu.

Māte paplēta rokas.

Es paskatījos krūzā. Tā bija tukša.

“Ogas pārdevi?” es vaicāju.

“Pārdevu,” māte atbildēja un klusēja.

Bet tad viņa man sāka visu izstāstīt gluži kā lielam cilvēkam.

celmos – šeit: nozāģētā meža vietā

ar uzcītību – ar centību

tūlīt stājāmies – uzreiz sākam

nozudusi manām acīm – nebija redzama

gar bodi – gar veikalu

metās jau tumsa – kļuva jau tumšs

stāvēju kā pienaglots – stāvēju nekustīgi

krūzā – krūzē

“No cepurītes nekas nebūs. Es jau, turpu iedama, biju bodē iegājusi un apvaicājos. Lētākas par kvartu viņiem nav. Nu, un ar ogām man neizgāja tik labi, kā bijām domājuši. Sudmalās neņēma. Tad es gāju uz Ķesteriem. Bet Ķesteru cienmātes nebija mājā. Jaunikungi pagrāba pa saujai un teica, ka esot vēl par cietām. Gāju atpakaļ uz Sudmalām un lūdzos, lai ņem. – Cik stopu esot? – Sak, mājā bija pieci, kad mēroju. – Nu, kādu stopu nesdama būšot noēdusi. Trīs kapeikas stopā! – Es gāju prom. – Nu, lai ņemot četri, spīzmane, pakaļ izskrējusi, klieudz. Negribot? Nu, tad lai iesālot. Es neklausījos. Es gāju uz Buividām. Tas gan ir vēl kādas divas verstis aiz sudmalām, bet, sak, kas man – paiešu to gabaliņu, kad jau tik tālu esmu atnākusi. Kur tad lai liek? Apēdīsi – tikpat gudrs būsi, kā neēdīsi. Buividu cienmātei taisni vajadzēja ogas. Priecājās, ka esot nākusi kā saukta. Neviens taču šogad nenesot... bet vairāk arī viņa nedeva kā četri kapeiki stopā. Nu, es domāju, lai iet: var būt, ka tomēr bodnieks atlaiž vēl tos piecus kapeikus. Bet redzi: nesot ogas bija sakratījušās, un arī Ķesteru jaunksungi bija grābuši. Pie mērošanas piektais stops nebija pilns. Kungi mani nosauca par krāpniecī... Ak tu dievs, – es nodomāju, – ka jūs būtu tik maz pasauli krāpuši kā es, tad gan tā runāt vajadzētu.–Es dabūju sešpadsmit kapeiku un par nepilno stopumazu saldiskābas maizes šķēlīti, apsmērētu ar sviestu. Nudien, asaras bira ēdot; bet kauns bija neņemt un teikt kaut ko.”

Mēs gājām pa celiņu, kurš tagad krēslā likās spožs un tīrs, stipri uz priekšu salīkuši. Mums bija jānes diezgan lielas bēdas.

par kvartu – par ceturtdaļu rubļa
(25 kapeikas)

cienmātes – saimnieces

stopu (stops) – tilpuma mērvienību
(1,3l vai 1,5l)

spīzmane – saimniecības vadītāja
muižā

iesālot – *šeit*: nepārdodot

verstis (versts)– attāluma mērvienība
(1066,8 metri)

atlaiž – *šeit*: samazina cenu

pie mērošanas – pie mērīšanas

par krāpniecī –partādu, kas melo,
nesaka patiesību

5.1. Cik turīgi bija Jancis un viņa māte? Kas par to liecina?

5.2. Kā tu vērtē mātes ieteikumu lūgt naudu citiem?

5.3. Kā tu vērtē varoņa rīcību, ka viņš atsakās lūgt naudu citiem?

**5.4. Kāpēc mātei un dēlam tik ātri izdodas salasīt ogas?
Kāpēc dēls ir tik ieinteresēts mātei palīdzēt?**

5.5. Kāpēc dēls nevar sagaidīt mātes atgriešanos?

Pārrunas:

- Raksturot situāciju ar puīša cepuri. Kāda cepure viņam ir? Kad nevalkā cepuri, un kad iztiek ar vectēva cepuri?
- Cik naudas vajag, lai nopirktu cepuri? Aplēst, cik šodienas naudā ir 18 kapeikas. Aplēst, cik šodien maksā cepures un ko tas izsaka par ģimeni, ja to nevar atļauties.
- Tajā vasarā ir laba zemeņu raža. Ko māte nolemj darīt?

Skat. 5.5.: Kā puisis jūtas, kamēr māte ir prom? Kāpēc viņš ir nemierīgs?

- Kas notiek pie Dekšņu paeglēm? Vai tā ir īstenība vai izdoma?
- Pa soļiem aprakstīt, kas mātei noticis. Kāpēc viņas piedzīvotie notikumi bijuši bēdīgi?

Skat. 5.7.: Kāpēc J.Jaunsudrabiņš izvēlas beigt tēlojumu ar teikumu: “Mums bija jānes diezgan lielas bēdas.” Pārrunāt, ko nozīmē “nest bēdas”. Kādas bēdas ģimenei bijušas jānes?

Iespējams rakstu darbs:

Māte pastāsta par savām neveiksmēm “gluži kā lielam cilvēkam”. Kad bija pirmā reize, kad skolēni to piedzīvojuši? Kas ar viņiem ir runājis kā ar lieliem cilvēkiem? Vai viņiem tas bijis svarīgi vai ne?

5.6. Kā, tavuprāt, jutās māte, kad viņai atteica pirkt ogas vai kad maksāja mazāk?

Kā jutās māte, nākot mājās bez cepures?

Kādi ir ģimenes apstākļi, ja nevar uzreiz iegādāties cepuri?

5.7. Izskaidro, kā tu saproti izcelto atziņu!

“Mēs gājām pa celiņu, kurš tagad krēslā likās spožs un tīrs, stipri uz priekšu salīkuši. Mums bija jānes diezgan lielas bēdas.”

5.8. Vai arī tev ir bijusi situācija, kad kaut ko ļoti vēlies? Kas tas bija? Kā tu to ieguvi?

KOPSAVILKUMS

1. Uzraksti 4 faktus par Jāņa Jaunsudrabiņa bērnības laika cilvēku dzīvi laukos, atceroties iepriekš lasītos tēlojumus!

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

2. Kas kopīgs A.Brigaderes varonei Annelei un J.Jaunsudrabiņa varonim Jancim (vecums, ikdiena, dzīvesvieta, ģimene u.c.)?

3. Kas kopīgs un atšķirīgs Anneles un viņas mātes, Janča un viņa mātes attiecībās?

4. Kā lasītajos J.Jaunsudrabiņa tēlojumos parādās, ka viņš studējis mākslu un bijis gleznotājs? Izraksti un izskaidro 3 spilgtus piemērus!

PADZIĻINĀJUMS

1. UZDEVUMS.

Lasi J.Jaunsudrabiņa tēlojumu “Piemini Latviju” (saīsināts) un veic uzdevumus !

Latvi, lai kurā zemes daļā tu nonāktu, – piemini Latviju!

Nekad un nekur savā mūžā tu vairs nedzirdēsi skaistāka vārda par šo vārdu; tāpēc nemities to daudzdzināt, nebeidz slavēt valsti, kas šo vārdu nes. Ja esi tēvs, paud to saviem bērniem, ja esi māte, dziedī par viņu pie savu bērnu un mazbērnu šūpuļiem, bet, ja esi bērns, kas dzimis trimdā, – nerimsti taujāt par šo zemi savus vecākus. Latvija lai tavās domās un iedomās ir kā tāla, brīnišķīga sala pasaules jūrā, uz kuru vienmēr jāstāv vērstam tavas dzīves laivas priekšgalam. (..)

Atceries tikai! Kur tu citur atradīsi tādu pavasari, kur tik rožainā gaismā kvēlo bērzi, veselās jaunu bērzu birzis, kamēr tie vēl pumpuroti, un nekur tie tā nesmaržo, kad saplaukst.(..)

Atceries kupenām līdzīgos ķiršus un ābeļu vaļņus, kas apņēma katru Latvijas sētu. Atceries ievas gar strautiem un sudraba vītolus. (..)

Atceries, kā pavasarī kūpēja Latvijas zeme, kad arklis un ecēša smalcināja rudenī rūpīgi apgāztos laukus. (..)

Latvijas vasaras nakts! Tā daudz neatšķīrās no dienas, tik gaiša tā bija. Jo saule slīdēja tikai mazu gabaliņu zem mežiem un pakalnu ziluma, un nepagāja ne cik ilgs laiks no rieta līdz lēktam.(..)

Atceries Jāņus, kad saule bija sasniegusi visīsāko nakts ceļu un dienu uzkāpusi visaugstāk debesīs. Atceries Jāņu ugunis, kam vajadzēja gaišo nakti, lai arī cilvēku sirdis nepaliktu neapgaismotas. (..)

Piemini Latviju, kur visa tev bija gana, pat šķietami trūcumā dzīvojot.

Atceries, ka Latvijas vasaras beigu cienastā arvien tev bija galdā smaržīgā jaunu rudzu maize, kas tik tikami garšoja ar svaigu sviestu.

nemities – nebeidz

daudzdzināt – slavēt

paud – stāsti, saki, teic

nerimsti – nebeidz

taujāt – jautāt

apgāztos – šeit: uzartos

levads tēlojumam “Piemini Latviju”:

- Tēlojums rakstīts, kad J.Jaunsudrabiņš ar sievu atrodas trimdā Vācijā. Tēlojums skar bēgļu sāpes par zaudētām mājām un valsti, rūpes par nākotni un nākamajām latviešu paaudzēm. Trimdas laikā tēlojums bija spēcīgs saucējs latviešu saimei.
- J.Jaunsudrabiņš bija pazīstamākais literāts no daudzajiem rakstniekiem, kas Otrā pasaules kara beigās bēga uz rietumiem. Par bēgļu gaitām viņš uzrakstīja grāmatu “Es stāstu savai sievai”. Par agrās trimdas literatūru var informāciju iegūt: <https://www.delfi.lv/news/vaidelote/lekcija-5/latviesu-rakstnieki-un-dzejnieki-trimda.d?id=49284939>

Par trimdu:

- https://lv.wikipedia.org/wiki/Trimdas_latvieši
- par 1945.-50. gadam Vācijā: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/kas-bija-dipisi-latviesu-trimdas-sakums-pec-otra-pasaules-kara.a311470/>
- fotogrāfiju kolekcija: <http://www.dpalbum.lv>
- par bēgļu koferiem: <http://koferis.lapamuzejs.lv>
- <http://www.archiv.org.lv/index3.php?id=601>
- http://www.archiv.org.lv/baltijas_dp_vacija/?id=12&lang=lv

10 minūšu video ar ielasītu “Piemini Latviju” tekstu un Latvijas ainām: <https://youtu.be/adYVQq0C-Jtw>

Tēlojuma tekstu der pārrunāt nevis pa atsevišķam vārdam, bet runājot par kopējo iespaidu. Tekstu lasīt kopā, tad lūgt skolēniem atzīmēt vietas, kas viņus uzrunā. Vasaras vidusskolās izteikti uzsvērts patriotisms. Dot skolēniem iespēju izteikties par savu attieksmi pret Latviju un savu identitāti. Lūgt viņiem izteikt, vai J.Jaunsudrabiņš ir rakstījis to, ko viņi izjūt, vai viņu jūtas no Jaunsudrabiņa atšķiras.

Kuras tēlojuma daļas diasporas skolēnam būs svešas — paskaidrot vajadzīgo par lauku ainavām un gadalaikiem.

J.Jaunsudrabiņš bija mākslinieks. Kur tēlojumā izmantotas redzes gleznas?

Pārrunāt teikumus, kas sākas ar vārdiem “piemini” vai “atceries”. Pēc vajadzības izveidot sarakstu uz tāfeles. Kas uzsvērts?

Piemini Latviju, kad ap tevi trako rudens vēji. Atceries tad vētras, kas dažkārt plosījās arī tavā dzimtenē, laida kokus mežos un jūrā gremdēja kuģus, vai izmeta zvejus tālu zemju krastos; bet tās bija īslaicīgas likstas, kas dzīvojot drīz izdzisa no atmiņas, un Latvijas rudens tavā latvieša apziņā guļ kā bagāts gadalaiks.

zvejus – zvejniekus

likstas – problēmas

Atceries vien, kā ap sētām, pakalnos un līdzenu mos, visur slējās stalti stipras kaudzes. Atceries – nedēļas pagāja, ievēdot labību, darinot bietes un kāpostus, savācot saknes. Kuļmašīnas sīca kā lapsenes dienām un naktīm, līdz raža bija nogulusi apcirkņos. (..)

saknes – šeit: dažādi dārzeņi

nogulusi – nolikta

apcirkņos – vietā pagrabā, kur glabājas dārzeņi

Un tad sāka koki bālēt, dzeltēt, sārtoties visdažādākās noskaņās.

Atceries dzidros rudens rītus, kad jau salna apzieda pļavas ar sniegu. Debesis tad austrumos bija dzeltenas kā vasks, un rietumos kvēloja plata varavīksne. (..)

kvēloja – mirdzēja, spīdēja

Tad uzkrita pirmais sniegs, lai pēc trim dienām atkal pazustu.

Piemini Latvijas ziemu, ja esi nokļuvis, kur līst gan gari lieti, bet sniegu bērni skata tikai bilžu grāmatās. Atceries tad Latviju ziemas baltajā mierā. Kupenas tur sniedzās pāri visaugstākajiem žogiem, dažkārt savienodamās ar zemāku ēku jumtiem. Pārsala upes un ezeri tā, ka varēja iet un braukt kur padomājis ar vismagākajiem vezumiem. (..)

pāri žogiem – pāri sētām

Piemini Latviju, latvi, ik stundas, ik brīdi, labās un ļaunās dienās; bet jo sevišķi, kad tev labi klājas. Zini – neviena māte tā neilgojas redzēt savu bērnu, kā ilgojas pēc katra no mums mūsu visu Māte – Latvija. (..)

Ar šiem vārdiem sasveicinies, ar tiem atvadies, tiekoties ar tautiešiem jebkurā pasaules daļā.

Turi Latviju dziļi ieslēgtu savā sirdī. Turi to kā lielāko dārgumu, ko nedrīkst pazaudēt. Jo, zaudējis Latviju, tu zudīsi pats.

1.1. Uzraksti, ar ko autoram asociējas Latvijas gadalaiki! Uzraksti arī savus piemērus!

GADALAIKS	AUTORS	ES
PAVASARIS		
VASARA		
RUDENS		
ZIEMA		

1.2. Skaidro novēlējumu!

“Latvija lai tavās domās un iedomās ir kā tāla, brīnišķīga sala pasaules jūrā, uz kuru vienmēr jāstāv vēršam tavas dzīves laivas priekšgalam.”

1.3. Skaidro, ko J.Jaunsudrabiņš domājis, sakot šo vārdus!

“Piemini Latviju, kur visa tev bija gana, pat šķietami trūkumā dzīvojot!”

1.4. Kāpēc J.Jaunsudrabiņš aicina domāt par Latviju īpaši tad, kad cilvēkam klājas vislabāk?

1.5. Skaidro, kāda gudrība ietverta vārdos *zudējis Latviju, tu zudīsi pats!*

1.6. Uzraksti savu versiju tēlojumam “Piemini Latviju”!

Beidzis **Valkas skolotāju semināru** Valmierā.

Dzimis **saimnieka ģimenē**.

Dzimis Vidzemē, Biksēres pagasta Beiros.

Mācījies Vanagpakalnes, Cēsaines, Lazdonas skolā.

Strādājis par **skolotāju** un skolas pārzini Lazdonā un Saikavā.

Daudz atdzejoja un tulkoja slavenu autoru darbus.

Bijis **aktīvs sabiedriskajā dzīvē** – piedalījies teātra izrādēs, spēlējis vijoli, vadījis kori.

Anekdotiskās noveles aizsācējs latviešu literatūrā, rakstīja arī dzeju.

Bijis laikrakstu "**Līdums**", "**Dzimtenes Atbalss**" redakcijas darbinieks, laikraksta "**Brīvā Zeme**" literārās daļas vadītājs.

Rakstnieks
Jānis EZERIŅŠ

(1891 – 1924)

#humors #absurds #varoņa dažādās dabas #neparedzamība

Atslēgu vārdi:

- Izdomāt, kā pievērst skolēnu uzmanību atslēgu vārdu tematiem.
- Nodaļas sākumā nolemt, kā nodaļas beigās izvērtēt, cik skolēni sapratuši un prot paskaidrot par J. Ezeriņa prozu.

Informācija skolotājiem par J.Ezeriņu:

Biografija: <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=2191067&r=145>
Biografija un apraksti: <https://timenote.info/lv/Janis-Ezerins>

Ieskati par J Ezeriņu:

<https://jauns.lv/raksts/zinas/267958-vins-vareja-uzburt-izcilu-stastu-viena-vakara-pipejot-un-dzerot-alu-stasts-par-jani-ezerinu-kurs-miranieka-33-gadu-vecuma>

J.Ezeriņa noveļu audio ieraksti un biografija, to starpā "Kādas blusas stāsts" un "Mērkaķis": <http://audio-gramata.lv/janis-ezerins/>

Ieraksts par Ezeriņa darbiem un dzīvi:

[https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/cienijamie-lasitaji/cienijamie-lasitaji.-janis-ezerins.-noveles.a109281/Skolēniem A1 līmenī stāsts "Tornis" ir pieejams tulkojumā "Amazon Kindle" bibliotēkā.](https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/cienijamie-lasitaji/cienijamie-lasitaji.-janis-ezerins.-noveles.a109281/Skolēniem A1 līmenī stāsts)

NODAĻAS MĒRĶI

Literatūrā:

- Skolēni iepazīstas ar J.Ezeriņa dzīvi un prozas darbiem.
- Skolēni mācās savas domas aizstāvēt, pamatojot savus uzskatus ar autora rakstīto.

Lasītprasmē:

- Skolēni lasa līdzi.
- A2 skolēni lasa ar atbalstu, lasot skaļi pārī vai ar skolotāju, izmantojot vārdnīcas u.c.
- B1/B2 skolēni paši lasa.

Rakstītprasmē:

- Skolēni raksta 1-2 teikumu atbildes uz jautājumiem.
- Dotas idejas garākiem rakstu darbiem.
- Klausīšanās prasmē:
- Skolēni klausās skolotāja lasīto.
- Skolēni klausās informāciju par J.Ezeriņu.

Runātprasmē:

- Skolēni mutiski atbild uz jautājumiem.
- Skolēni piedalās pārrunās.
- Skolēniem palīdzēt saprast, kur ir pieminētās vietas. Izmantot kartes un fotogrāfijas, piemēram: <https://goo.gl/maps/YwPbcYpzcjg>
https://dziedava.lv/daba/izveleta_daba.php?fvip=3467&vt=12
<https://images.app.goo.gl/hB7c46R9JNGcZfXs7>

Jāņa Ezeriņa daiļrades pazīmes

- Daiļdarbos tēlojumā izmantots humors.
- Tēlots varoņu psiholoģiskais stāvoklis.
- Strauja sižeta attīstība.
- Tēlotās situācijas var būt absurdas.
- Varoņu psiholoģijas iezīmes spēj apvienot ar sociāliem un vēsturiskiem akcentiem.
- Literārajos darbos rāda un apvieno dažādas vides un cilvēkus.
- Vienam un tam pašam varonim var būt vairākas dabas – sliktā un labā.
- Literārajiem darbiem bieži vien ir ļoti negaidīts atrisinājums.

Pārrunāt J.Ezeriņa dzīves apstākļus.

- Ko nozīmēja piedzimt saimnieka ģimenē? Kādu priekšroku tas deva J.Ezeriņam? Salīdzināt ar A.Brigaderes vai J.Jaunsudrabiņa bērnību.
- Kādas bija J.Ezeriņa profesijas? Ko viņš darījis brīvajā laikā? Kādu skolēni viņu iedomājas kā cilvēku?
- J.Ezeriņu iesauca cara armijā, bet viņu atvaļināja tāpēc, ka viņš slimoja ar tuberkulozi. Viņš veselējās Abhāzijā pie Melnās jūras. Ko šādi pārdzīvājumi devuši rakstniekam? Cik tālu viņš bija prom no mājām?
- J.Ezeriņš mira jauns, neizārstējās no tuberkulozes. Vai skolēni var iedomāties citus māksliniekus, kas pāragri miruši? Kā tautā šādus talantīgus cilvēkus atceras?
- Skolēni varētu pazīt īru-angļu rakstnieka Oskara Vailda darbus, ko J.Ezeriņš tulkojis, piemēram, "Doriana Greja ģīmetne" ("The Picture of Dorian Gray"), "Kentervilas spoks" ("The Canterville Ghost") un "Lorda Artura Sevila noziegums" ("Lord Arthur Savile's Crime").
- O.Vailds, tāpat kā J.Ezeriņš, ir prozas meistars, kas prot tēlus ielikt īpatnējās situācijās. Ja skolēniem ir zināšanas par O.Vaildu vai par citu noveļu rakstnieku, lūgt viņiem pastāstīt par lasīto.

"Daiļrades pazīmes" – tekstā īsi raksturots J.Ezeriņa stils, prozas darbu laiks un telpa. Nodaļu iesākot, der iezīmes izlasīt kopā un noskaidrot, vai skolēnu vārdu krājums atbilst rakstītajam. Atkarībā no skolēnu valodas līmeņa būs jātulko un jāpaskaidro vārdi, lai skolēni apgūtu vajadzīgo vārdu krājumu.

Kad tuvojas nodaļas beigas, pārlasīt vēlreiz daiļrades iezīmes un lūgt skolēniem saviem vārdiem paskaidrot, kas teikts par J.Ezeriņu un kādos darbos pazīmes atspoguļojas.

1. UZDEVUMS.

Lasi J.Ezeriņa noveli "Kontrabandists" (saīsināta) un veic uzdevumus!

Kādreiz šie novilkta robežu starp divām valstīm, uzcēla robežstabu, nolika sargus un pavēlēja nelaist nevienu ne turpu, ne atpakaļ. Bet ir cilvēki, kuri ne labprāt ievēro savu draugu izdotos likumus. Viņi atstāj mazu daļu savai iekšējai likumībai un mierīgu dvēseli pāriet robežas visos virzienos. Tāds bija Dzelzpurvs, kontrabandists no galvas līdz kājām. Viņš pazina tikai vienu valstību – nakti; tur viņš dzīvoja un ārpus tās nerādījās. Dziļā tumsā viņš piekopa savu amatu, pāravadāms pār robežu dažādas mantas un, jādama, arī nopelnāms kaut ko dienišķam uzturam. Ka viņš būtu kļuvis bagāts, jāšaubās, jo piecu gadu laikā tas ne reizi neatstāja savas valstības, kurā bagātie nemēdz tik ilgi dzīvot. Šad tad nāca zināms, ka Dzelzpurvs pārcēlies pār upi robežu tuvumā; tad rīkoja plašu gūstīšanu – un daudzu verstu jomā sargi palika nomodā visu nakti. Bet nodomam nebija panākumu.

novilkta robežu – ierobežoja, atdalīja

valstību – *šeit*: darbošanās laiku

piekopa – *šeit*: veica, darīja

amatu – darbu

dienišķam uzturam – ikdienas iztikšanai

nemēdz – parasti nedara

gūstīšanu – notveršanu

daudzu verstu jomā – plašā teritorijā

nomodā – neguļot

nebija panākumu – nav bijis, kā plānots

Skolēniem jāpaskaidro noveles "Kontrabandists" laiks un telpa. To veikt pastāstot vai jautājot.

Pārrunas pirms lasīšanas / Pārliecināties, ka skolēni saprot:

- Kas ir kontrabanda?
- Kas ir kontrabandists?
- Kādos apstākļos darbojas kontrabandisti?
- Kas šodienas apstākļos ir kontrabanda?
- Kādu skolēni iedomājas kontrabandistu, vai tas ir labs vai slikts cilvēks?

Pārrunu jautājumi, lasot noveli:

- Kā J.Ezeriņš raksturo robežu?
- Pirmajā rindkopā raksturo Dzelzpurvu. Uzrakstīt uz tāfeles vai pieminēt īpašības, kas jau par Dzelzpurvu pateiktas.
- Kopīgi raksturot sargus un viņu stāstus par Dzelzpurvu. Salīdzināt aprakstu par sargiem ar aprakstu par Dzelzpurvu.
- Cik ilgi Dzelzpurvs bija kontrabandists? Cik sargu līdz tam laikam mēģinājuši Dzelzpurvu noķert? Ko robežsargu priekšnieks pavēl?
- Raksturot laikapstākļus "vējainā aprīļa novakarā". Kas grib braukt pāri upei?
- Kā veicas sievietei laivā? Aprakstīt notikumus. Kā uzvedas sieviete otrā krastā?
- Kā uzvedas sargi?
- Kas izglābj sievieti un bērnu? Aprakstīt, kā izglāba, kas ko darīja.
- Kādos vārdos Dzelzpurvs nosauca sargus? Vai sargi to ir pelnījuši?

Pārrunu jautājumi pēc lasīšanas:

Lūgt skolēniem izteikties par teikumu: "Ir cilvēki, kuri ne labprāt ievēro savu draugu izdotos likumus." Vai skolēni pazīst šādus cilvēkus? Kad viņi neievēro likumus un kāpēc?

Jautājumi paplašinātām pārrunām vai rakstu darbiem:

1. Kas ir noveles varonis? Kāpēc varoņi ne vienmēr ir tie, ko iedomājamies? Kas padara Dzelzpurvu varoņi?
2. Novelē bieži pieminēts vārds „robeža”. Skolēniem lūgt izteikties par to, ko viņiem nozīmē robeža. Kāpēc cilvēki cēlušies robežas, kāpēc tās apsargā? Kāpēc cilvēkiem ļauj vai neļauj šķērsot robežas? Kāda vara ir robežām? Kur šodien robežas izraisa problēmas starp valstīm vai cilvēkiem?

“Tas jau nav cilvēks, tas ir pats sātans,” sprieda tie, taisnodamies savā un citu priekšā.

Tak ļoti bieži nenotika, ka sargu centību apšaubīja, pārceļot viņus uz citurieni un sūtot jaunus agrāko vietā.

Jaunie pielika divkāršas pūles, saņēma desmitiem staiguļu, bet Dzelzpurvs palika neizskarts. Ko viņš kuro reizi pārveda robežai, tas nebija tik viegli noskārstams. Runāja, ka viņš ievadot morfiju, jā, pat opiju lielākos apmēros, jo pilsētās šīs zāles lietoja tik plaši, ka veselības departaments sāka šaubīties, vai viņš vainojams pie tā. Tad, protams, sava daļa vainas bija jāuzņemas arī Dzelzpurvam. Bet viņš neko neiebilda un saņēma visu, ko tikai krāva virsū. Piemēram, viņš nepacēla balsi, kad izplatījās ziņa, ka Dzelzpurvs ievadis vezumu dinamīta, kaut gan tur bija tikai vezumiņš dāmu zeķu un drusku pūdera.

Tā viņa noziegumu nasta kļuva gandrīz nesverama, bet viņš vēl neklupa zem šī smaguma. Te viņu manīja vienā, te otrā vietā – likās, viņš atļāva tikai apraudzīt sevi uz brīdi, lai rādītu, ka meklētājiem nav jānolaiž rokas.

Bet viņi nolaida rokas, viņi kļuva apātiski kā ārsti pie šaudīgā vēža, kad robeža starp dzīvību un nāvi vairs nav viņu varā. Robežsargu priekšnieks izdeva pavēli nesarīkot vairs speciālas meklēšanas, bet paļauties uz laimi, kura ikvienu apciemo kaut reizi mūžā. Viņš atņēma savām nodaļām izdalītās kontrabandista ģīmetnes un aizsūtīja priekšniecībai, piebilzdams, ka pēc pieciem gadiem taču vajadzīgs jauns uzņēmums. Jo toreiz Dzelzpurvs bija slaiks puisis, kādu prieks uzskatīt: tagad viņš bija ar lielu bārdu un, jādomā, spēja nobaidīt pat zirgu ceļmalā. Stāstīja taču, ka vārnas bariem metoties projām, kur parādoties šis vīrs, – un no tās reizes vārnu brēkšanu uzskatīja par vienu no drošākajiem norādījumiem, kur meklējams lielais noziedznieks.

sātans – velns

divkāršas pūles – lielu enerģiju

noskārstams – saprotams, uzzināms

krāva virsū – *šeit*: teica, ka dara Dzelzpurvs

noziegumu nasta – *šeit*: izdarīto noziegumu daudzums

nav jānolaiž rokas – nav jāpadodas

apātiski – vienaldzīgi

ģīmetnes – fotografētas vai zīmētas sejas

slaiks – samērā garš, stalts

bariem metoties projām – lidojot prom

Brīnums gan, nekad nebija iznākusi saduršanās ar šo pārgalvi, un tāpēc arī nevarēja zināt, cik nopietna ir viņa pretošanās un, galvenais, vai viņš ieročus arī lieto kā katrs īsts kontrabandists. Šis jautājums krita svarā vecākiem sargiem, kuri uzturēja ģimenes, un viņi labprāt klausījās vienīgo no saviem biedriem, kas bija saredzējis vaigu vaigā ar ievērojamo nelietu. Bet šis stāsts tos uztrauca vēl vairāk. Kad atstāstījumā nāca Dzelzpurva nežēlīgais sauciens: – Nost no ceļa, tu prauls! – viņi instinktīvi atkāpās vēl tālāk, nekā kad sastaptu pašu Dzelzpurvu.

“Ar pliku roku viņš nebūs vis ņemams,” teica tad klausītāji.

“Ko nu ar pliku,” apgalvoja zinātājs.

“Kauns,” pārtrauca viņus jaunais uzraugs, “vai tad ar plikām rokām mēs esam sūtīti?”

Pēc tam viņi smējās paši par sevi un Dzelzpurvu, kurš pārkāpa likumus tikpat viegli kā šo upi, kura plūda viņu priekšā.

saduršanās – šeit: tikšanās

ar pārgalvi – ar drošsirdīgo, neapdomīgo cilvēku

saredzējis vaigu vaigā – ticies, redzējis ļoti tuvu

ar nelieti – ar cilvēku, kas nodara sliktu

prauls – sauss, izžuvis koka gabals

ar pliku roku viņš nebūs vis

ņemams – viņš nebūs viegli

notverams

Bija vējains aprīļa novakars, kad šie jautrie runātāji staigāja atkal gar krastu un, pieres saraukuši, skatījās pāri upei. Viļņi sitās augsti, un sešdesmit asu platā straume vēlās ar dobju šņākoņu. Lūk, kaut kur viņā pusē – tur, aiz vēja dzirnavām, – vajadzēja būt vecajam nelietim. Tur nu viņam vajadzēja būt, jo četri cilvēki bija redzējuši to šorīt agrumā. Viņš gājis ar paunu mugurā un mēģinājis pat sarunāt cēlāju. Bet naktī viņam vajadzēja nākt atpakaļ. Sargi līda gar krastu un vēroja izdevīgāku vietu, kur paslēpties līdz naktij. Augstais krasts šur tur bija apaudzis alkšņu puduriem. Plecus ierāvuši, viņi šķīra samirkušos, puskaunos zarus un meklēja aizvēju. Upe vārījās pavasara vējā un izelpoja mitrumu un mīkstu miglu. Vakars bija klāt.

“Tur nāk vēl divas sievietes,” teica viens, “ko viņas tik vēlu bradā?”

“Jods ar viņām!”

Sievietes pienāca, apstājās un sāka gaidīt. Vienai pie rokas bija maza meitenīte, sasieta lakatā kā vadmalas baķītis. Sargs izgāja pretī.

“Ko gribat?”

“Gribam pār upi.”

“Papīri ir?”

“Ir.”

Viss bija kārtībā. Tikai upe likās pārāk trokšņaina, lai sieviete ar bērnu celtos viena pāri. Jo otra bija atnākusi vien pavadīt. Aizbraucējai krastā gulēja laiva, kuru viņas vīram bija izdevies nosaudzēt zvejai robežu tuvumā.

“Pie tādiem vējiem es esmu pieradusi,” apliecināja zvejnieka sieva, atgrūda laivu un iecēla meiteni. Atsveicinājusies no paziņas, viņa smiedamās saņēma airus un ar vingrinātu drošību iebrauca ūdeņos. Palicēja vēl stāvēja krastā, bet sargs nogāja uz savu aizvēju. Viņš kūtri sekoja laivai, kuru viļņi stūrgalvīgi meta šķērsu, bet vingrā airētāja vēl arvien iedzina laivas galu vilnim krūtīs. Krāsas jau saplūda krēslā, un pati laiva brīžam likās kā liels, pelēks vilnis. Piepeši pēc spalga vēja grūdienu no upes vidus atskanēja klieziens, īss, negants, mežonīgs – laiva gāja uz leju, bet airētājas tur vairs nemanīja.

cēlāju – cilvēku, kurš pārved no viena upes krasta uz otru

bradā – staigā

vadmalas baķītis – bieza auduma rullis

“Palīgā!” iesaucās sieviete krastā un pieskrēja ūdenim. “Laiva uz mutes!”

Viņa iebrida līdz ceļiem, izstiepa rokas, bet rokas bija par īsām, lai ko līdzētu.

“Palīgā! Dieva dēļ, glābiet!” kļiedza viņa un sabruka ūdenī ceļos.

Sargi jau bija kājās. Bet neviens neko nemācēja darīt – patiesi, ko uz ātru roku lai vairs darītu? Divi steigšus aizskrēja uz augšu pēc laivas, citi sita pirkstus pret pirkstiem, it kā tie būtu notirpuši.

Tad kāds turpat blakus izlēca no krasta krūmiem, kailām kājām, bez cepures un svārkiem.

“Mūļas!” izsaucās viņš un metās ūdenī.

mūļas – neveiklie

“Dzelzapurvs!” iekliedzās pieskriedams sargs. “Dzelzapurvs! Šaut! Šaut!”

“Dieva dēļ, mīļie! Vai jums prāta vairs nav! ” vaimanāja sieviete, skriedama gandrīz stobriem priekšā. “Viņš iet glābt! Viņš.”

“Viņš jāsaņem dzīvs vai nedzīvs!”

“Viņš iet glābt! Viņš...”

Sieviete nenobeidza; viņa nokrita krastā un, muguru kā kaķi izliekusi, sāka šņukstēt pilnā balsī. Sargi apmulsā, viņi skrēja, mīņājās, klupa, it kā zeme degtu zem kājām. Daži nolaida paceltās flintes, atkal pacēla un atkal nolaida.

flintes – šaujamočus

Bet svešinieks skriešus iebrida līdz krūtīm, tad metās peldus un pazuda miglā. Tas viss norisa dažos īsos mirkļos.

norisa – notika

“Es nāku! Es nāku!” varēja dzirdēt viņa spēcīgo balsi. “Turieties! Vēl vienu brīdi!”

Sieviete krastā sacēla rokas.

“Viņš izglābs! Viņš izglābs!” sauca tā. “Viņš redz!”

Tad no jauna varēja dzirdēt tikai viļņu šņākoņu un vērot pelēku miglas krēslu. Bet sargiem šķita, ka tur zeme ar debesi veras kopā. Viņi nedrīkstēja paskatīties uz sievieti, kura joprojām turēja rokas izstieptas pret upi. Sargi urbās miglā un drudžaini klusēja.

“Aizbēga,” noteica kāds.

“Ko?” atmodās sieviete. “Ko?”

Viņai neatbildēja. Bet viņos jau atkal varēja manīt cilvēku. Krastā palika drudžaināk. Tad arī sargu laiva parādījās virs ūdens.

“Dieva dēļ!” iekliedzās sieviete. “Dieva dēļ!”

Peldonis nāca tuvāk. Viņš sitās uz priekšu ar vienu roku. Un, jo tuvāk viņš nāca, jo skaidrāk varēja redzēt, kā putas ik mirkli apšļāc viņa galvu un gremdē zem ūdens, bet virsū paliek tikai mazs, ķēmīgs kupris. Galu galā tas nebija kupris, bet meitenīte. Viņa, kā par brīnumu, bija iecirtusies vīra matos, un nu šis vīrs nesa viņu atkal krastā.

Gaidīja un laužīja rokas.

Tas bija viss, ko viņa varēja, bet tas bija vairāk no prieka. Viņa neatguvās vaicāt, kur otra dzīvība, saķēra meitenīti, spieda pie krūtīm un bučoja. Bērns nevarīgi pieklāvās.

“Tu esi Dzelzapurvs?” sauca sargs.

“Tas es esmu. Bet esmu par piekusušu, lai daudz runātu. Ko jūs vēlaties, žurkas?”

“Tevi, draudziņ, taisni tevi!” atskanēja griezīgi smieklī.

ķēmīgs kupris – smieklīga izskata

ķermeņa daļa

“Izvelciet sievieti, viņa peld uz leju.”

“Viņa ir beigta?” čukstēja piesmakusi balss.

“Nē, viņa man atdeva bērnu. Viņa ir stipra. Skaties, māt, sargu laiva jau ir tur.”

Visi paskatījās, bet nekā neredzēja; vienīgi Dzelzapurva skats spiedās miglai cauri. Tad sargi krastā atelpoja vieglāk.

“Rokas augšā!” iesaucās tie.

Tad viņi saņēma Dzelzapurvu un vilka no krasta.

“Žēl, ka otrs krasts bija par tālu,” nosmējās vecais kontrabandists un skumji skatījās pāri upei.

“Kur jūs viņu vedīsiet? Kungs Jēzus Kristus!”

Slapjš drēbju piks nokrita pie Dzelzapurva kājām un sāka skūpstīt viņa ceļus.

- 1.1. Noskaidro, kas ir kontrabandists!
- 1.2. Raksturo laiku, kurā Dzelzapurvs pārveda pāri robežai dažādas ikdienā nepieciešamās lietas!
- 1.3. Kāpēc Dzelzapurva darbības laiks bija nakts?
- 1.4. Kāpēc par to, ko Dzelzapurvs nelegāli veda pāri robežai, nekas skaidri nav zināms?
- 1.5. Kāpēc robežsargiem bija tik svarīgi notvert Dzelzapurvu?
- 1.6. Izraksti no teksta, kā dažādos laikos izskatījās Dzelzapurvs!

DZELZAPURVA IZSKATS PIRMS 5 GADIEM	DZELZAPURVA IZSKATS TAGAD

- 1.7. Raksturo robežsargus situācijā pie upes, kad vajadzēja glābt sievieti ar bērnu! Kā tu vērtē šo situāciju?
- 1.8. Kāpēc Dzelzpurvs nosauca sargus par mūļām?
- 1.9. Dzelzpurvs glāba sievieti ar bērnu, taču sargi vēlējās apcietināt Dzelzpurvu. Kā tu vērtē šādu sargu rīcību?
- 1.10. Kāpēc sargi tā rīkojās?
- 1.11. Kas šajā situācijā bija svarīgāks – Dzelzpurva notveršana vai sievietes un bērna glābšana? Pamato savu viedokli!
- 1.12. Vārds *Dzelzpurvs* ir veidots no diviem vārdiem – *dzelzs* un *purvs*. Noskaidro, ko šie vārdi nozīmē! Kā tie katrs raksturo Dzelzpurvu! Katram vārdam mini 2 pamatojumus!

DZELZS	PURVS
1)	1)
2)	2)

1.13. Dzelzapurvs tika sagūstīts un vests tiesāt. Ja tu būtu tiesnesis, kādu sodu tu piespriestu Dzelzapurvam? Varbūt tu viņu atbrīvotu? Pamato savu lēmumu, minot 3 argumentus!

LĒMUMS
1. ARGUMENTS
2. ARGUMENTS
3. ARGUMENTS

2. UZDEVUMS.

Lasi J.Ezeriņa noveli "Kādas blusas stāsts" (saīsināta) un veic uzdevumus!

Es piedzimu, gaismai austot, pulksten trijos no rīta. Ap pieciem atstāju savu dzimteni un tuvojos kāda maza sunīša aizausij, kurš gulēja uz tepiķa pie savas kundzes gultas. Pa ceļam iznāca pirmā mazā dancošana pa spīdošu parketu, līdz piekususi sado-māju atgriezties uz agrāko savrupību. Bet, kad no jauna es atstāju kluso vietu, pa to laiku istabā viss bija pārvērties: es neredzēju vairs ne tepiķa, ne sunīša, tikai kāda veca sieva slaucīja logus. Bez šaubām, tā bija apkalpotāja, kas nelikās daudz prieka piedzi-vojusi savā mūžā. Tāpēc es gribēju viņu uzjautrināt, uzmanīgi pārcilpoju istabu, uzlēcu uz palodzes un nodomāju rādīt viņai kādu no savām skaistākajām dejām. Bet man izdevās izlaist tikai pirmo lēcieni, kad vecā sieva piepeši nežēlīgi iekliedzās un meta man lupatu virsū. Tai pašā brīdī atvērās durvis no blakusistabas – un es ieraudzīju dāmu, kura pirms pāris stundām vēl gulēja gultā.

“Ko jūs te, Anuž, kliedzat?” viņa vaicāja.

“Jaunkundz, man bail atzīties....es redzēju...”

“Jā, ko tad?”

“Blusu!”

Šis paziņojums uz jauno dāmu atstāja satriecošu iespaidu. Es spriežu to no tā, ka viņa tikko neatlai-da veco kalponi, pavēlēja izmazgāt šuneli un tikai tad atsēdās no jauna blakusistabā pie galda. Bet arī pēc brokastīm viņa staigāja uzbudināta, sūrojās par neredzētu netīrību un aizdomīgi apskatīja visus kaktus. Tur nu vajadzēja lielas savaldīšanās, lai neielēktu viņai taisni acīs, jo es taču biju tīrs, tikko pie-dzimis radījumiņš. Ak, šī iedomība! Es drīzāk varēju šaubīties par viņas nevainību nekā viņa par manu, un viņa tomēr taisīja traci.

aizausij – vietai aiz auss

uz tepiķa – uz paklāja, grīdassegas

pa parketu – pa koka grīdu, kura veidota no maziem dēļiņiem

savrupību – *šeit*: vietu, kur dzīvoja agrāk

satriecošu iespaidu – *šeit*: šokējo-šas, prātā ļoti paliekošas ziņas

šuneli – suni

uzbudināta – nervoza, uztraukusies, mazliet dusmīga

sūrojās –sūdzējās

traci – *šeit*: strīdu, skandālu

Skolēniem jāpaskaidro noveles “Kādas blusas stāsts” laiks un telpa. To var veikt pastāstot vai jautājot.

Pārrunas pirms lasīšanas /Jānoskaidro, vai skolēni saprot:

- Kas ir blusa?
- Kur blusas dzīvo, ko ēd?
- Ko cilvēki parasti domā par blusām?

Pārrunu jautājumi, lasot stāstu:

- Blusa ir nupat piedzimusi un redz Anužu. Ko blusa dara? Kāpēc blusa tā dara?
- Kā Anuža un tad jaunkundze reaģē? Kāpēc?
- Jaunkundze staigāja pa istabu un “sūrojās par neredzētu netīrību”. Ko tas nozīmē? Kādas ir jaunkundzes jūtas? Kādas ir blusas jūtas?
- Kas notiek pie klavierēm? Kādas sekas ir blusas dejošanai?
- Kas notiek pulksten trijos? Ko blusa dara?
- Kur viņas brauc? Ko viņas satiek?
- Kādas ir jaunkundzes un kunga attiecības?
- Uz laiku blusa ir apmierināta. Viņa ir jaunkun-dzes kleitas mežģīnēs un aizmirst uz brīdi savas dusmas. Par ko blusa iedomājas? Kāpēc blusa vēlreiz sadusmojas?
- Kas notiek, kad “mēs visi trīs sākām ēst pusdie-nas”? Kopīgi aprakstīt notikumus.
- Kāpēc blusa vēlas pievērst doktora uzmanību? Ko viņa dara? Kopīgi aprakstīt blusas rīcību un sekas.
- Doktors prasa, vai jaunkundze ir mazgājusies. Jaunkundze ir cerējusi uz citu jautājumu. Kādu?
- Kā blusa gūst uzvaru pār jaunkundzi?
- Ko blusa pēc uzvaras izdara? Ko viņa satiek?

Viss liecināja tikai to, ka šie valda akls, ar neko neattaisnojams naidis pret mūsu melno cilti, jo gandrīz divu stundu laikā es neatradu pa visām istabām neviena sava brāļa vai māsas. Ar ko mūsu mazā, sīcinā tauta izpelnījusi šādu nicināšanu un pārestības? Patiesi, vai tikai tāpēc, ka mēs esam mazas un melnas, bet citi ir lieli un balti? Ka mēs mākam dejot, bet citi nemāk pat rāpties? Ka mēs neklūpam pat zem mitras lupatas, bet citi mirst viegli zem pirmā papēža? Ak, viss var būt! Es redzu, šie jautājumi nav izšķirti un saderības starp dzīvo radību trūkst. Cīņā par uzturu nelgas pasaulē skrien, lād, klūp, dusmo un nāvē sevi paši. Vērojiet, tagad pat šī dāma notiesā simttūkstoš zivju oliņu, bet dreb, ka es neaizgūtu no viņas miligramu asinis. Vai tas ir augstsirdīgi? Vai tas ir gudri? Nē, tas nav ne augstsirdīgi, ne gudri. Tā vienkārši ir dzīves niecināšana. Tad kāpēc lai es iedegtos pret cilvēku kādā lielā cienībā? Nē, nē. Es sekoju ik uz soļa dāmai, lai parādītu gluži pretējo. Lūk, vēl arvienu viņa bija norūpējusi par sava dzīvokļa tīrību! Es izvēlējos izdevīgāko mirkli, kad šis untumainais radījums nosēdās uz tabureta klavieru priekšā un uzsāka spēlēt kādu jautru gabalu. – Lūdzu, – es teicu savā valodā, – spēlējiet, jaunkundz, es tikmēr dancošu, šī mūzika ir rakstīta taisni priekš manis. – Vajadzēja redzēt, kas notika, tiklīdz es parādījos uz baltiem kauliņiem. Šis radījums pietrūkās kā dzelts, tvarstīja rokām, mētājās pats – mana mazā sirds vai svila no priekiem. Acīmredzot šāda uztraukšanās ir nešķirama no cilvēka rakstura. Kādi tikumi, kādi dziļdomīgi tikumi! Kāds brīnišķīgs ieražu muzejs viņu dabā! Beidzot viņa sauca kalponi palīgā, jo viņai likās, ka tur ir simts blusu, kur es viena vienīgā metu kūleņus pa spožo parketu.

“Anuž, no rītdienas meklējiet jaunu saimnieku. Skatieties pati: te taču melni fontāni no grīdas sit!”

Anuža palika, galvu nokārusi. Bet mana vajātāja dega no dusmām. Tad es taisīju savu pārdrošāko lēcieni viņas priekšā un, jāatzīstas, samaksāju to dārgi: jaunkundze samina manu priekšas kājiņu. Es biju spiesta ievilkties kaktā un drusku paveseļoties.

nicināšanu – iznīcināšanu, neiere-
dzēšanu

pārestības – ciešanas

neklūpam – nekrītam

zem lupatas – zem auduma gabala,
ko izmanto grīdas vai kāda cita
priekšmeta tīrīšanai

nelgas – cilvēki, kas rīkojas muļķīgi,
nejēdzīgi, vientiesīgi

lād – saka kādam kaut ko sliktu,
nosoda

klūp – krīt

nāvē – *šeit*: iznīcina, nogalina

notiesā – apēd

neaizgūtu – *šeit*: neizsūktu

augstsirdīgi – cēli

dzīves niecināšana – dzīves piedā-
vāto iespēju neizmantošana

untumainais – tāds, kuram ir pēk-
šņas iegribas, kaprīzes, vēlēšanās

uz tabureta – *šeit*: uz klavieru soliņa

gabalu – *šeit*: skaņdarbu

uz kauliņiem – *šeit*: uz klavieru
taustiņiem

dzelts – tāds, kuram tikko iedzēlusi
bite vai kāds cits kukainis

tvarstīja rokām – grāba, ķēra ar
rokām

svila no priekiem – ļoti priecājās

meklējiet jaunu saimnieku – meklē-
jiet jaunu darbu

samina – *šeit*: savainoja

Bet no šī mirkļa es nolēmu viņai atriebties. Patiesi, ikvienam dzīvam radījumam agrāk vai vēlāk jānāk pie šī slēdziena. Tāds ir cilvēks! (..)

Diena bija skaista.

Tad istabā atkal ieradās mana vajātāja, un viņai bija saruna ar savu kalponi.

“Tu taču zināji, ka šodien būs viesis! Viņš nevar ciest insektus!”

Lūk, kur nosaukums! Insekti! Bet, kas uz viesi atiecas, tad ko gan citu viņš būtu spējīgs! Naidis dažādās variācijās – tā viņu augstākā izglītība. Naidis pret Dievu – viņu reliģija. Viņi pazīst pat naidus pret nedzīvām lietām; urbjas kalnos tērauda svārpstiem un sauc to par tehniku, posta mežus, pludina pa upēm – un sauc to par tirdzniecību... Tik tiešām, ka es saku, naidā viņi ir milži. (..)

“Anuž!”

“Es pulksten trijos aizbraucu uz jūrmalu. Bet jūs pa to laiku izsitiet vēlreiz tepiķus un segas. Saprotat?”

Arī es sapratu. Lūk, šī dāma taisījās projām. Vai lai es pamestu viņu vienu? Nē, nē, turpat uz vietas es nolēmu braukt viņai līdzī. Goda vārds, to viņa nevarēja liegt!

atriebtīs – izdarīt kaut ko sliktu pretī

vajātāja – kāda, kas izseko, izspiego, lai iznīcinātu

nevar ciest – ļoti nepatīk

variācijās – veidos

izsitiet tepiķus – iztīriet paklājus

liegt – neatļaut, aizliegt

Es klusām pielīdu pie dāmas kājas un uzmanīgi sāku rāpties augšup. (..)

Pēc neilgām pūlēm es beidzot atradu šauru jomu, kas mani izveda krūšu saulainākos laukos. Še es apmetos krekla mežģīnes vīlē taisni pret labās krūts purpurziedošo galotni. Es gulēju mierīgi, ar neko sevi nenododama. Es gaidīju...

Bet, kamēr tas viss notika, arī dāma nebija stāvējusi uz vietas. Es iebāzu purniņu pa vienu no daudziem lodziņiem mežģīnēs un redzēju, ka mēs abas skrējām pa pļavām un tīrumiem. Kas tas bija par varenu skrējieni! Tas bija vilciens, kas mūs nesa. Pārbraucām tiltam – runāja, tas esot Lielupes tilts – un drīz mēs bijām galā. Mūs sagaidīja kāds kungs. Jā, viņš rādījās būt kungs no visas tiesas! Slaiks, kalsnējs, baltos cimdos – viņš noskūpstīja manas pavadones roku, un tūdaļ mūsu ceļš sāka iet gar sliedēm. To visu es redzēju caur spicaino lodziņu.

No pirmiem vārdiem es nojautu, ka mūsu trešais biedrs ir tas pats cienījamais doktors, kas baidās no insektiem. “Protams,” es nodomāju. (..)

rāpties – līst, kāpt

augšup – uz augšu

pēc pūlēm – pēc grūtībām

kalsnējs – tievs

pavadones – ceļabiedres

nojautu – gandrīz sapratu

Patiesi, visa viņa izturēšanās liecināja, ka patlaban viņš nebīstas tikai no savas jaunkundzes tuvuma... Viņš runāja par pārpūlēšanos un nerviem.(..)

Tad viņi runāja par sauli un mākoņiem. Tas laikam ir tas, ko sauc par augstu tematu. Bet man tur nebija nekā interesanta. Vienīgais, ko es izlobīju, ka viņi bija samīlējusies, samīlējušies bez jēgas un šis kungs studējis tiesību vēsturi; jo kādā vietā viņš teica: – Makoņi...vienīgā ūdeņu brīvvalsts... (..)

Vispār patlaban es jutos apmierināta. Pat tas, ka rožainais pamats zem manis visu laiku šūpojās augstu un dāmas sirds sita kā sunīša ķepa pret tepīki, – pat tas galu galā mani netraucēja. Gluži otrādi, man patika šūpoties. (..) Aizmirsu pārciestās pārestības, es nevarēju piemirst tikai vienu: kāpēc šie nav otras blusiņas, ar kuru varētu sadurties purniņiemun pavadīt dažus jaukus brīžus? Vai tas nevarētu tā būt? Bet nebija tā. Un nebija tikai šīs sievas iedomu dēļ, kuras viņa savā spītībā sauca par aristokrātismu, komfortu, pieklājību – simts jauku un tukšu vārdu! Un no jauna es sajutu dusmu uzplūdu, jā, pat es atcerējos, ka visu dienu neesmu nekā ēdusi... Lūk, viņi jau gāja pavisam klusēdami, viens otru pie rokas saņēmuši. Jūrmalā tie uzskavējās ļoti nedaudz, pagriezās atkal kāpās, gāja vēl kādu brīdi, līdz nonāca dārzā, kur pārdeva visu par naudu, ko Dievs zemei par velti devis. Beidzot taču arī viņi pasūtīja maltīti un pudeli vīna. Un tad mēs visi trīs sākām ēst pusdienas. Es taisīju lēcienu uz pleca pusi un, nogaidījusi, kad mana pavadone ieņem pirmo kumosu, iezīdos viņas spēcīgajā miesā. Es sūcu! Viņa sadrebēja un parāva plecu uz augšu. Doktors paskatījās. Viņa nokāunējās un izlikās, kā tūkstoš gadus jau sēd klusi un mierīgi. Tad viņa turpināja apmierināt savu apetīti, kas nebija mazāka kā man.

izlobīju – šeit: sapratu

pārciestās pārestības – pārciestos
pāridarījumus

Un atkal es vēroju, ka viņa ēd lielu, kūpošu mēli, kas viņai par prieku bija izrauta no kāda nelaimīga vērša mutes. Tas lieku reizi apstiprināja, ka mana sirdsapziņa būs tīra, kamēr dzīvošu. Es tūdaļ apskatījos pēc jaunas vietas, kur mazs dzimuma plankumiņš rādīja man viegli sasniedzamas asinis. Es dzēlu uz pašas sirds. Es sūcu! Viņa pievilka roku krūtīm, bet noturējās, lai nesarautos. Es vēroju, ka tas prasīja bargu piespiešanos, jo visa mīkstā āda palika sārtāka. Es pieplaku divkārt. Tad viņa sarāvās un nosvieda dakšiņas. Es atlaidos. (..)

Bet tepat arī es sapratu, ka nav vairs iemesla kavēties. Jau ceļā uz Lielupi es nolēmu atstāt paslēptuvi un parādīties doktoram. Viņi gāja blakām, no jauna klusēdami. Caur balto krūšu aleju es iznācu uz kakla un meklēju izdevību ieskatīties doktoram acīs. Bet tas nelikās tik viegli. Nebija citas izejas, es uzsāku veco deju. Es spārnoju kā nelabā. Jā! Jā! Ikvienam, kas pavērtos šai mirklī uz mani, vajadzētu likties, ka es tinu melnu pavedienu ap savas izredzētās galvu – tik jauki tas gāja. Es kritu matos, metos no pleca uz plecu – beidzot viņš tomēr ieraudzīja! Es vēroju, ka viņa acis izplētās, pleci paraustījās, bet pagaidām viņš saknieba tikai lūpas. – Sveiks, doktor, – es teicu savā valodā, – vai taisnība, ka jūs nevarot ciest insektu? Jeb šī sieva, ko tu mīli, atkal būtu samelojusi? – es savu centību dubultoju. Es sacēlu melnus viesuļus ap viņas galvu. Viņš mirkli vēroja manu joņošanu – patiesi viņš gribēja ko teikt, bet šoreiz saraustīja tikai uzacis.(..) Aiz uzmanības viņš sāka iet atstatāk no savas paziņas. Tas bija mans pirmais, kaut arī niecīgais panākums. Bet tas deva cerības uz jauniem guvumiem. Un, lūk, es paliku tik nekautra, ka šur tur uz baltās blūzes sāku atstāt pa melnam plankumiņam. Tik tiešām, to es darīju ar gudru ziņu. Tur es nesaku ne vārda, tas bija jau manas atriebības sākums. Katrā ziņā tā bija arī maza neķītrība, bet šoreiz es attaisnoju no sirds dziļumiem! Es zināju, kādu iespaidu tas var atstāt uz cilvēkiem, kuri par savu dievu izvēlējušies neaptraipītu, tikko no sārma izņemtu lupatu.

spārnoju – *šeit*: lēkāju, dejuju

joņošanu – trakošanu

panākums – sasniegums

uz guvumiem – uz sasniegumiem

nekautra – *šeit*: nepieklājīga

no sārma – no vielas auduma bali-
nāšanai

Un nebiju maldījusies. Kad cienījamais doktors no jauna pacēla acis, viņš pētoši apstājās pie savas (ak! un arī pie manas!) izredzētās auguma. Un šoreiz tas vairs neizturēja.

“Kad jūs pēdējo reizi mazgājāties?” vaicāja viņš uzbudināti.

Dāma nosarka. Šis jautājums bija vairāk nekā pārsteidzošs, viņā bija nesaudzība, viņā bija pat apvainojums. Asarām acīs nelaimīgā sievietē skatījās uz doktoru – nē, nervozais doktors vairs nerunāja.

“Draugs, bet ko tas galu galā nozīmē,” nenocietās viņa, “vai tas būtu taisni tas, ko šovakar gribēji man teikt?”

“Gandrīz.”

“Nevar būt!” sauca viņa, traucās pie tā, gribēja apskaut un – ak, Dievs! – tiecās pat noskūpstīt.

Bet, tiklīdz viņas tvīkstošā seja tuvojās doktoram, es taisīju savu pēdējo lēcienu uz viņas lūpām.

“Fui!” iesaucās doktors atraudamies.

Es īsti nezinu, ko šis vārds nozīmē cilvēku valodā; mūsu valodā tas ir apmēram tas pats, kā kad viņš teiktu: neķītrā blusa, tu esi panākusi, ko vēlējusies.

Protams, pēc šīs uzslavas man neatlika vairs pie viņiem ko darīt.

Es ielēcu garāmskrejošā pūdeļa pinkās un izlaidu viņus no acīm. Pūdelis ar savām draudzenēm visu to vakaru pastaigājās pa Lielupes krastu, un es noteikti zinu, ka neviena laiva līdz naktij netika parādījusies uz šiem ūdeņiem. Bet tikpat noteikti es varu apliecināt, ka dzīve pie suņiem ir ciešamāka nekā pie cilvēkiem. Es tomēr neesmu pametusi domu pie viņiem atgriezties. Nekāda atriebība tiem nevar pārsniegt robežu! Tak patlaban es slavēju pūdeli. Pie viņa, starp citu, es pirmo reizi satiku otru mazu blusiņu.

“Kāds prieks!” es izsaucos.

“Ak, kā es tevi gaidīju!” viņa man atbildēja.

tvīkstošā – sarkstošā

pūdelis – suņu šķirne

pūdeļa pinkās – neizķemmētā suņa spalvā

- 2.1. Kādi bija blusas sākotnējie nodomi attieksmē pret jaunkundzi?
- 2.2. Kāpēc jaunkundze tā reaģēja, uzzinot par blusu?
- 2.3. Jaunkundze pēc iepazīšanās ar blusu rūpīgi pētīja istabu. Viņa vēlējās saprast, vai viss ir tīrs. Kāpēc blusa vēlējās ielēkt viņai sejā?
- 2.4. Noveles sākumā blusa nepazīst cilvēkus un pieņem, ka tie ir labi. Paskaidro, kāpēc blusai domas mainās?
- 2.5. Kā blusa raksturo jaunkundzi?
- 2.6. Kāpēc cilvēkiem nepatīk blusas? Kā izpaužas *akls, ar neko neattaisnojams naid* attieksmē pret blusām?
- 2.7. Kā tu skaidrotu frāzi *saderības starp dzīvo radību trūkst*?
- 2.8. Jaunkundze spēlēja klavieres. Viņa uz klavieru taustiņiem pamanīja blusu. Ko jaunkundze šajā situācijā darīja? Kāpēc blusai jaunkundzes rīcība likās smieklīga?
- 2.9. Daudzpunkti (...) latviešu valodā mēdz lietot, kad nav līdz galam pateikta doma, kad nodomā, bet nepasaka. J.Ezeriņš raksta: *“Bet no šī mirkļa...”* Kāpēc šajā gadījumā viņš lieto daudzpunkti?
- 2.10. Par ko blusas teiktais tevi mudina domāt?

“Naidu dažādās variācijās” – “Lūk, kur nosaukums! Insekti! Bet, kas uz viesi attiecas, tad ko gan citu viņš būtu spējīgs! Naidis dažādās variācijās – tā viņu augstākā izglītība. Naidis pret Dievu – viņu reliģija. Viņi pazīst pat naidus pret nedzīvām lietām; urbjas kalnos tērauda svārpstiem un sauc to par tehniku, posta mežus, pludina pa upēm – un sauc to par tirdzniecību... Tik tiešām, ka es saku, naidā viņi ir milži.”

- 2.11. Kāpēc blusa, kad ielīda pie jaunkundzes, neko nedarīja, tikai gaidīja?
- 2.12. Kāpēc jaunkundzes sirids, tiekoties ar doktoru, sitas ļoti strauji?
- 2.13. Kāpēc blusa aristokrātismu, komfortu un pieklājību sauc *par tukšiem vārdiem*?
- 2.14. Blusa par savu atreibību jaunkundzei saka: “Mana siridsapziņa būs tīra.” Izraksti no noveles trīs piemērus, kas liecina, ka blusas atreibība ir attaisnojama!

1. _____
2. _____
3. _____

Pārrunu jautājumi pēc lasīšanas:

- Noveles sākumā blusa nepazīst cilvēkus un pieņem, ka tie ir labi. Kāpēc blusas domas mainās?
- Kāpēc cilvēki nīst blusas? Kāpēc stāsta jaunkundzei tik ļoti bail no blusām?

Jautājumi paplašinātām pārrunām vai rakstu darbiem:

- 2.3.-2.6.uzdevums liek pārdomāt attiecības starp cilvēkiem, grupām u.c. Kā šodienas pasaulē atspoguļojas nesaskaņas starp grupām? Vai blusai ir vai nav taisnība, ka “saderības starp dzīvo radību trūkst”?
- 2.10.uzdevuma citātā blusa smagi izsakās pret cilvēkiem. Kas ir naidis? Pret ko cilvēki izjūt naidu? Kāpēc?

2.15. Kāpēc doktors, pirmo reizi ieraugot blusu, neko neteica?

2.16. Kā blusa pievērta doktora uzmanību?

2.17. Cik blusu bija kopā, pēc doktora domām? Tikai viena?

2.18. Jaunkundze centās noskūpstīt doktoru. Viņš tajā mirklī teica: “Fui!” Kāpēc? Ko domāja jaunkundze?

2.19. Kā mūsdienu “cilvēku pasaulē” izpaužas J.Ezeriņa rakstītais?

“Ar ko mūsu mazā, sīciņā tauta izpelņījusies šādu nicināšanu un pārestības? Patiesi, vai tikai tāpēc, ka mēs esam mazas un melnas, bet citi ir lieli un balti? Ka mēs mākam dejot, bet citi nemāk pat rāpties? Ka mēs neklūpam pat zem mitras lupatas, bet citi mirst viegli zem pirmā papēža? Ak, viss var būt! Es redzu, šie jautājumi nav izšķirti un saderības starp dzīvo radību trūkst. Cīņā par uzturu nelgas pasaulē skrien, lād, klūp, dusmo un nāvē sevi paši.”

2.20. Ko iespējams secināt no blusas apgalvojuma ?

“Es noteikti zinu, ka neviena laiva līdz naktij netika parādījusies uz šiem ūdeņiem.”

2.21. Kā pēc šī gadījuma mainījusies jaunkundzes attieksme pret blusām? Pamato!

2.22. Kā pēc šī gadījuma mainījusies doktora attieksme pret

• jaunkundzi,

• blusām?

2.23. Novērtē blusas un jaunkundzes rīcību novelē!

2.19.uzdevumā uzdots citāts par sīko un lielo.

Kā uzskats par sevi ietekmē uzskatu par tiem, kas ir lielāki? Blusa ir lepna par savu dejošanas talantu un apgalvo, ka jaunkundze pat nemāk rāpties. Kā J.Ezeriņš izmanto blusas tēlu, lai izteiktos par cilvēkiem?

- Kādas ir jaunkundzes tiesības sevi un savu dzīvokli pasargāt no blusām?

Pārrunas:

- Atkārtoti izlasīt par daiļrades pazīmēm un pārrunāt, kur tās atrodamas novelēs “Kontrabandists” vai “Kādas blusas stāsts”.
- Skolēniem paskaidrot vajadzīgos vārdus, piemēram,
 - daudzpusīgs,
 - smalkās kaites,
 - traģisks vai komisks,
 - grotesks,
 - absurds,
 - melnais humors,
 - reālpsiholoģisks,
 - romantisks.

Šo uzdevumu varētu veikt lielākā vai mazākā grupā.

Skolēniem jāpaskaidro noveles “Mērkaķis” laiks un telpa. To var veikt pastāstot vai jautājot.

KOPSAVILKUMS

1. Uzraksti 3 faktus no J.Ezeriņa daiļrades pazīmēm, kas parādās lasītajās novelēs!
Izskaidro tos!

1. _____

2. _____

3. _____

2. Ko mūsdienu jaunieši var mācīties no novelēm “Kontrabandists” un “Kādas blusas stāsts”?

3. Kas tevi pārsteidza, izbrīnīja, uzjautrināja, lasot J.Ezeriņa noveles?

4. Esejiste Z.Mauriņa par J.Ezeriņu ir teikusi, ka viņš

“ir viens no spožākajiem un daudzpusīgākajiem stāstniekiem, modernās noveles, “smalko kaišu” aizsācējiem latviešu literatūrā, izcils sižeta veidotājs, kura darbos savijas traģiskais un komiskais, groteska un absurdas situācijas, “melnā humora” elementi, reālpsiholoģiskais un romantiskais”.

Aizpildi tabulu, kā lasītajās novelēs parādās Z.Mauriņas sacītais!

PAZĪME	PIEMĒRS (citāts vai atstāsts)
TRAĢISKAIS UN KOMISKAIS	1) 2)
GROTESKA	1) 2)
ABSURDAS SITUĀCIJAS	1) 2)
REĀLPSIHOLOĢIJAS ELEMENTI	1) 2)
ROMANTISKAIS	1) 2)

PADZIĻINĀJUMS

1. UZDEVUMS.

Lasi J.Ezeriņa noveli “Mērkaķis” (saīsināta) un veic uzdevumus!

(..)

Trīs stāsti jau bija izstāstīti par šo tematu, kad mēs, vairāki paziņas, kā senā Dekameronā sabiedrībā, atstājuši pilsētu gan ne mēra, bet garlaicības un putekļu dzīti, pavadījām brīnišķus vakarus Latvijas upes krastā. (..)

Mūsu draugs tikko beidza stāstīt par savu jūrnieku, un briestošais mitrums visus jau gribēja piecelt kājās. Tad vecākais no mūsu biedriem lika priekšā iekurt uguni, apsolīdams stāstu, kas cienīgā kārtā noslēgtu apceramo domu. Viņš bija liels skeptiķis un mazs runātājs, tālab viņa negaidīto piesolījumu mēs saņēmām ar gandarījumu. Vienā mirklī bija salauzti sausie zari, ko gribējām darīt mazliet vēlāk, pēc zvejnieku ierašanās.

Iespraktējās ugunskurs, un viņš iesāka:

“ (..) Gadus desmit atpakaļ mūsu pilsētā es pazinu kundzi, kura jau četras reizes bija mainījusi savu uzvārdu. Vispirms viņa saucās Liepukalna jaunkundze, pēc tam ziemas divas – Rietuma kundze, tikpat ilgi – Severova, bet, kad es viņu satiku, tad viņa bija neoficiāla baronese Šlipenbaha. Pirmo vīru viņa noguldīja kapsētā, bet, kad otrais uz līdzīgu gulēšanu nelaidās, tad viņa pati no tā aizbrauca un palika pie kāda krieviska vācieša par metresi. Toreiz es tikko biju nobeidzis režisoru skolu un meklēju izdevību iepazīties ar oriģināliem raksturiem. Šādā kārtā es arī iepazīnos ar pirmo latviešu baronesi. (..)

briestošais mitrums – rasa

cienīgā kārtā – pienācīgi, godam

iespraktējās – šeit: iekūrās

noguldīja kapsētā – apglabāja

par metresi – par mīļāko, kuru uztur vīrietis

Palīdzēt skolēniem saprast, ka “Mērkaķis” ir “stāsts stāstā”. Parādīt, kur tekstā ir pārejas starp stāstiem.

Pārrunu jautājumi, lasot noveli:

- Ko nozīmē “četrās reizes mainīt uzvārdu”? Kādi bijuši kundzes vīri? Kas vīriem noticis? Kas kundze tagad ir? Kas ir “pirmā latviešu baronese”?
- Kas ir stāsta stāstītājs?
- Aprakstīt sievieti. Cik viņa ir veca? Kāds ir viņas izskats? Kā viņa uzvedas?
- Kāpēc viņa rada dusmas sabiedrībā? Kāpēc sieviete pārspēj citu dusmas?
- Kādas ir sievietes attiecības ar baronu Šlipenbahu?
- Kādas ir šodienas masku balles? Kāda būtu bijusi šī laikmeta un sabiedrības masku balle?
- Kas ir “karnevāla karaliene”? Kā viņa gērbusies?

Skat. 1.7. uzdevumu. Ar skolēniem izlasīt un

- pārrunāt sīkāk sievietes vēlēšanos par jaunu pasauli. Kāpēc cilvēkiem apnīk pazīstamais? Kāpēc sieviete meklē ko jaunu?
- Sieviete skatās citu viesu maskas un min, kas ir zem maskas. Meklēt piemērus.
 - Kāds ir mērkaķis pirmajā brīdī, kādu iespaidu viņš rada? Kā metrese Šlipenbaha apraksta savus pirmos mirkļus ar mērkaķi? Kāds viņš viņai šķiet?
 - Otro reizi ejot pie mērkaķa, sieviete jau viņu sauc par “mīlo”. Ko tas izsaka par viņas raksturu?
 - Kopīgi aprakstiet, kas notiek, kad sieviete vēlas skūpstīt mērkaķi. Kad un kā kļūst skaidrs, ka mērkaķis nav cilvēks maskā, bet ir dzīvnieks?
 - Kas sievietei notiek?

“Viss tas ir izmēģināts, un neatliek vairs nekā, ” atbildēja viņa un ar smailu roku atvirzīja manu tuvošanos. Jo, kaut arī dāmas toreiz manām zeltotām cirtām miera nelika, tomēr priekš viņas es biju pats garlaicīgākais radījums. Bet pati viņa vēl ziedēja visā trīsdesmitgadīgas sievietes krāšņumā, it kā no visiem vīriešiem, ar kuriem tikusies, būtu uzsūkusi tikai dzīvību, spēku un nomodu. Ik muskulītis elpoja neviltotu kaisli un, tikai meklējamo pretkvēlu neradis, atgura uz mirkli, lai atkal no jauna pukstētu visām dzīslām, sadrebinošot ap sevi viegli sakarsēto gaisu. Dusmas, ko viņa radīja sabiedrībā, bija nespēcīgas pret ziedošo skaistumu. Tas izskaidrojams jo vairāk ar to, ka viņa nebūt nemetās dzīvē atplestām rokām, bet atvēra skavas tikai tad, ja redzēja, ka viņās atguls kas jauns. Varbūt taisni šē slēpās šīs alku un piedzīvojumu pārpilnās sievas nevīstība. Barons Šlipenbahs skūpstīja tikai viņas kurpes, jo savu kāju tā viņam vairs nedeva, bet arī tad katrs skūpstis viņam bija jāatsver ar zelta gabalu, kuru gan visā patiesībā šī dāma nezināja, kur likt. (..)

Un, lūk, pienāca pēdējais vakars, kuru es sabiju ar viņu kopā. Tā bija kāda mirdzoša masku balle, kurā bez cilvēkiem netrūka arī floras un faunas. Lielu jautrību sacēla kanāriju putniņš, kas laidelējās no galvas uz galvu, ja vien uz dāmu cepurēm bija kaut jausma no zieda vai zaļuma.

Kad ieradās karnevāla karaliene, es biju glaimots, ka varēju parunāties ar viņu dažus vārdus. Visi zināja, ka viņa bija gandrīz nepieejama, un laimīgs jutās ikviens, uz kuru viņa pacēla acis. – Mēs bijām bez maskām.

“Nu redzat, es esmu atradusi jaunu pasauli,” sacīja viņa, “pareizāk – brīnišķu piepildījumu vecai, un tas man ļaus vēl pāris gadus dzīves.”

“Kā tā?” brīnījos es.

pretkvēlu – pretmīlu

atgura – atpūtās

alku – ilgošanās

sabiju – pavadīju

laidelējās – lidoja

jausma – šeit: mazliet

glaimots – pagodināts

pacēla acis – paskatījās, pievērsa uzmanību

“Lūk, ir taču tik patīkami – nepazīt pazīstamo un sevišķi tiem, kuriem likās, ka nav uz zemes vairs nekā sveša. Es saprotu, ka lielākā daļa no klātesošiem man zināma, tomēr patlaban kaut uz pusstundu sveša. Tas padziļina seklo pasauli kā spoguļi šauras telpas.”

Pēc tam viņa man rādīja uz kādu jocīgu vīru, kas bija tērpies Arkādijas dieva ādā, un vaicāja:

“Pazīstat?”

“Nē, tūdaļ nevaru teikt.”

“Protams, viņš nav slikti maskojies, tomēr aizmirsis novilkt savus gredzenus.”

Viņa novērsās gandrīz ar riebumu un, jādomā, tāpēc, ka zem satīra ragiem tik ātri ieraudzīja pašu ikdienišķāko un sen apnikušo pilsoni.

Sastingdama viņa nosēdās dīvānā un ciešu skatu vēroja katru viesi. Ar vienu asu skatu viņa noplēsa tiem nemākslīgi uzvilktos kostīmus un neliedza apbrīnošanu, pie kuriem to acumirkli nespēja izdarīt.

Beidzot es redzēju, ka viņas skats jau ilgāku laiku seko kādam kungam, kas bija tērpies par īstu mērkaķi. Viņš artistiski atdarināja sava Javas drauga kustības, gāja, mazliet ļodzīdamies, garās rokas neveikli gar sāniem nolaizdams. Nevarēja teikt, ka savam plecīgi pazemam augumam viņš nebūtu izvēlējis izdevīgu kostīmu. Lai šo palaidnīgo mērkaķa līdzību padziļinātu, viņš nekautrējās vienai otrai dāmai atraisīt bizi un bēga ar lenti, ko apbrīnojami veikli bija no matiem izzadzis.

Metrese Šlipenbaha nespēja palikt ilgāk uz sava dīvāna. Pēc pāris mirkliem viņa jau gāja zem rokas ar spalvaino kungu, bet viņas kavalieris acīmredzot jutās ļoti glaimots. Viņš pielieca galvu uz dāmas pusi un klausījās ar retu uzmanību, pats tomēr visu laiku ciezdams klusu vai arī īsi un klusi ierūkdami, kā jau tas viņa stāvoklim piedienas. Viņš negribēja sevi nodot ne ar vienu neapdomātu skaņu vai kustību un dejā bija tik nelādzīgs, ka vienīgi kundzes aizrautība spēja aizmirst viņa ārkārtīgo neveiklību. (..)

ar vienu asu skatu viņa noplēsa

kostīmus – *šeit*: atpazina

artistiski – ļoti līdzīgi, tā kā mērkaķis

ciezdams klusu – klusēdams, neko nesakot

piedienas – ir atbilstoši viņa stāvoklim sabiedrībā

nelādzīgs – *šeit*: slihts dejojājs

“Tas ir vīrietis!” aizmirsdamās viņa sauca man gandrīz kā vecam draugam. “Ne tāds kā jūs visi! Kāds temperaments! Kāda vaļība pat noslēgtībā! Es vēl tagad nezinu, kas viņš ir... Viņš spiež mani tik drudžaini un karsti... Man liekas, tādām es vēl neesmu piederējusi.”

“Redzat, dzīve nemaz nav tik šaura.”

“Jā, es sāku tam atkal ticēt.”

Nogurusi viņa atslīga man blakus.

“Un viņa acis,” turpināja kundze, saņemdamā manu roku savējā, kurā es jutu drudžainas trīsas un it kā meklējumu pēc sarga, “tādas acis es neesmu redzējusi. Viņas dzirkst caur apbrīnojami smalko masku, kura ir tik pilnīga, ka, satikdama viņu mežā, es nobītos...”

Šinī mirklī viņas kavalieris atkal parādījās zālē, – un kundze ar vienu elpas vilcienu piecēlās. Bez kavēšanās viņa iejuka raibajā ņudzeklī, pāriedama uz pretējo sienu, kur viņas kavalieris kādai dāmai uzsprauda rozi uz pleca. (..)

“Mīļais...”

Šo vārdu viņa atkārtoja reizes piecas. Un piepeši viņa metās savam pavadonim ap kaklu, lūpām iezīžoties viņa drausmīgā maskā. Sekoja murgains, neizprotams, bet dusmīgs rūciens, un tanī pat brīdī kā atbalss no kundzes atsviestās galvas atrāvās vēl šausmīgāka pārbiedētas sievietes brēka... Viņa gribēja atsvabināties, bet nevarēja. Ar vienu lēcieni es biju pie tiem un ieraudzīju kavaliera neganti atņirgto rīkli, kurā ņirbēja daudz asu baltu zobu. Tas bija īsts un neviltots mērkaķis. Kad es ar izmisīgu žestu pūlējos atsvabināt upuri, viņš rūkdams pacēla to gaisā un varonīgi ienesa zālē. Ar lielām pūlēm viņam atņēma nelaimīgo sievieti, bet tad jau viņa bija pilnīgā nemaņā. Kundzes seja un lūpas bija sakostas asinīs, kas lēni tecēja gar viņas balto kaklu kā sarauta purpursarkana šķidrauta lāses.

vaļība – visatļautība, brīva, neiero-
bežota rīcība

ar vienu elpas vilcienu piecēlās –
strauji, nekavējoties piecēlās
raibajā ņudzeklī – pūlī

metās savam pavadonim ap kaklu –
apkampa, apķēra savu pavadoni

sievietes brēka – skaļš kliedziens
atsvabināties – atbrīvoties
atņirgto – atvērto

pūlējos atsvabināt – centos atbrīvot

pilnīgā nemaņā – bez samaņas,
dzīvības pazīmēm

Otrā dienā viņa nāca pie īsas samaņas, kurā varēja nojaust pilnīgu ārprātu, bet pret vakaru nomira.” (..)

Pēc ilgāka starpbrīža kāds no mums ieminējās:

“Bet tas taču pavisam neticami...”

“Kāpēc jūs tā domājat?” galvu nepaceldams, iebilda skatītājs.

“Ja arī noticētu šai dāmai... tad tomēr...”

Viņu pārtrauca skeptiķa sirsnīgi smieklis. Zarus ugunij uzmezdams, viņš noteica:

“Dāmām, mīļais kungs, jūs varat arī neticēt, bet manam mērkaķim ticat droši. Tas izrādījās dresēts cirkus mērkaķis, ko direktors bija atvedis līdzī.” (..)

- 1.1. Par ko liecina tas, ka kundze četras reizes bija mainījusi uzvārdu?
- 1.2. Kā tu vērtē rīcību, ka kundze kļuvusi par metresi (mīļāko)?
- 1.3. Ko nozīmē apgalvojums *ziedēja visā trīsdesmitgadīgas sievietes krāšņumā*?
- 1.4. Kāda bija sabiedrības attieksme pret kundzi?
- 1.5. Raksturo masku balles noskaņu! Uzzīmē vai uzraksti, kā, tavuprāt, izskatījās masku ballē!
- 1.6. Kāpēc vīrietis (stāstītājs) jutās glaimots, ka varēja ar kundzi parunāties divatā?
- 1.7. Kā tu saproti kundzes un kunga dialogu?

“Nu redzat, es esmu atradusi jaunu pasauli,” sacīja viņa, “pareizāk – brīnišķu piepildījumu vecai, un tas man ļaus vēl pāris gadus dzīves.”

“Kā tā?” brīnījās es.

“Lūk, ir taču tik patīkami – nepazīt pazīstamo un sevišķi tiem, kuriem likās, ka nav uz zemes vairs nekā sveša. Es saprotu, ka lielākā daļa no klātesošiem man zināma, tomēr patlaban kaut uz pusstundu sveša. Tas padziļina seklo pasauli kā spoguļi šauras telpas.”

Vai šiem vārdiem ir kas kopīgs ar mūsdienām?

- 1.8. Novelē parādās, ka masku ballē vienkāršie cilvēki velk tādas maskas, kuras pārveido viņus, piemēram, par bagātniekiem. Kāpēc viņi tā dara? Ja tev būtu jānododas uz šādu masku balli, kā tu tērptos? Kāpēc?
- 1.9. Izskaidro, kā tu saproti kundzes vērtējumu par mērkaķa maskas valkātāju *kāda vaļība pat noslēgtībā*?

Pārrunu jautājumi pēc lasīšanas:

- Vai stāsta beigas saskan ar to, ko sagaidīja stāsta sākumā? Kā J. Ezeriņš rada lasītājam pārsteigumu?
- Stāsta tēls, sieviete, dzīvē meklē “īstu vīrieti”. Kā viņai tas izdodas?

Jautājumi paplašinātām pārrunām vai rakstu darbiem:

- Kāda nozīme ir maskai? Kāpēc cilvēkiem patīk ģērbties maskās? Ko maska dod?
- Kas skolēniem ir interesantāk – pazīstamais vai jaunais? Kur viņi jūtas droši? Kādi cilvēki jūtas labāk pazīstamā vidē, un kādi meklē vienmēr ko jaunu? Izvēlēties 2 tēlus no dažādu autoru lasītājiem darbiem un salīdzināt viņu tieksmes pēc jaunā vai pazīstamā! Piemēri: blusa un “Mērkaķa” sieviete; “Baltās grāmatas” Jānis un “Atraitnes dēls”; A.Čaka “Kukaiņu karaliene” un Annele.

1.10. Kāpēc kundzei tik ļoti iepatikās mērkaķis? Mini 3 situācijas, kas to pierāda?

1. _____

2. _____

3. _____

1.11. Kāpēc kundzi iespējams uzskatīt par bezprātīgu?

1.12. Skaidro, kā novelē izpaužas nosauktās pazīmes!

tragiskais _____

komiskais _____

absurdais _____

reālpsiholoģiskais _____

1.13. Kāpēc kundzi iespējams uzskatīt par laimīgu vai nelaimīgu? Pamato, minot trīs skaidrojumus!

1. _____

2. _____

3. _____

**1.14. Vai piekrīti, ka kundze nevienā brīdī ar saviem lēmumiem, situāciju, cilvēkiem nebija apmierināta, laimīga, ka viņai šķita – dzīve nav pilnvērtīga, tāpēc visu laiku vēlējās ko jaunu, kas beigās viņu pat nogalināja?
Kā un kurās situācijās mūsdienās parādās, ka cilvēku iznīcina viņa nebeidzamās vēlmes?**

1.15. Kāpēc, tavuprāt, J.Ezeriņš novelēs izmanto dzīvnieku tēlus?

Rakstījis dzejoļus,
balādes, poēmas.

Dzimis **saimnieka**
ģimenē.

Mācījies Bauskas
pilsētas skolā, **Baltijas**
skolotāju seminārā
Kuldīgā.

Tulkojis ievērojamu
filozofu darbus.

Strādājis par skolotāju
Liezērē, Bigauņciemā,
Jaungulbenē, palīgskolotāju
Rīgā.

Veidojis
dzejas antoloģijas,
hrestomātiju "**Latvju**
rakstnieki", rakstījis arī
mācību grāmatas.

Studiju laikā Plūdons
apzināti apguvis
literatūras teoriju, dzejas
tehniku.

Dzejnieks, prozaīkis
Vilis
PLŪDONS

(1874 – 1940)

daba # indivīda traģēdijas # sapņu pasaule

Atslēgu vārdi:

- Izdomāt, kā pievērst skolēnu uzmanību atslēgu vārdu tematiem.
- Nodaļas sākumā nolemt, kā nodaļas beigās izvērtēt, ko skolēni sapratuši un prot paskaidrot par V.Plūdoņa dzeju.

Informācija skolotājiem par V.Plūdoni:

Biogrāfija un darbi:

- <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=3338466>
- <http://garamantas.lv/en/person/872641/Vilis-Pludons>
- <https://rakstnieciba.lv/en/writers/vilis-pludons/>
- <https://timenote.info/en/person/view?id=2107&l=lv>
- <https://www.kuldigasmuzejs.lv/id333/vilis-pludonis>

Par stilu:

https://www.literature.lv/his_lv/4_2.html

Fotogrāfijas:

Plūdons

<https://images.app.goo.gl/K4dTqwgLkYrNs3M76>

<https://images.app.goo.gl/bY51Qz9YD1b1AS3r9>
Plūdons ar pirmo sievu: <https://images.app.goo.gl/LPnrAFqXDtfJ7YHg8>

Plūdons ar otro sievu: <https://images.app.goo.gl/uYZQt2BqASy9ijQy5>

Plūdons ar otro sievu un bērniem: <https://images.app.goo.gl/MfYJLxsjZWAuMERW6>

Par memoriālo muzeju:

<http://www.bauskasmuzejs.lv/i?id=76>

Citi raksti:

- Elfrīdas Plūdones nekrologs
- <https://newspapers.lib.sfu.ca/lat-5346/page-10>
- Raksts par V. Plūdoņa abām laulībām
- https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/2170/atp_Majas_Viesis_2010_nr1_Pludons_Krekle.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Video:

Plūdoņa 140. jubileja

<https://youtu.be/OEBEoKcsSeY>
"Eža kažociņš"

<https://youtu.be/8UF8xsLxY3A>
"Zaķīšu pirtiņa"

<https://youtu.be/jw69-qqC1Qs>

Bostonas latviešu komponistu darbs "Gars" ar angļu valodas tulkojumu

<https://youtu.be/NE376hW741I>
"Ja es būtu"

https://youtu.be/7313qNI7L_Q

Viļa Plūdoņa daiļrades pazīmes

- Daiļdarbos atspoguļo vērojumus dabā.
- Daiļradē parādās spilgti izteiktas indivīda (viena cilvēka) traģēdijas.
- Daiļdarbos tēlo varoņu sapņus, iedomu pasauli, vīzijas, fantāzijas, halucinācijas.
- Liroepikā spilgti izpaužas ritmu maiņa, kompozīcijas precizitāte, dzejas vārsmas (rindiņas) skaniskais iedarbīgums.
- Izmanto spilgtas sajūtu gleznas.

NODAĻAS MĒRĶI

Literatūrā:

- Skolēni iepazīstas ar V.Plūdoņa dzīvi un darbiem.
- Skolēni mācās savas domas aizstāvēt, pamatojot savus ieskatus ar autora rakstīto.

Lasītprasmē:

- Skolēni lasa līdzi.
- A2 skolēni lasa ar atbalstu, lasot skaļi pārī vai ar skolotāju, izmantojot vārdnīcas u.c.
- B1/B2 skolēni paši lasa.

Rakstītprasmē:

- Skolēni raksta 1-2 teikumu atbildes uz jautājumiem.
- Dotas idejas garākiem rakstu darbiem.

Klausīšanās prasmē:

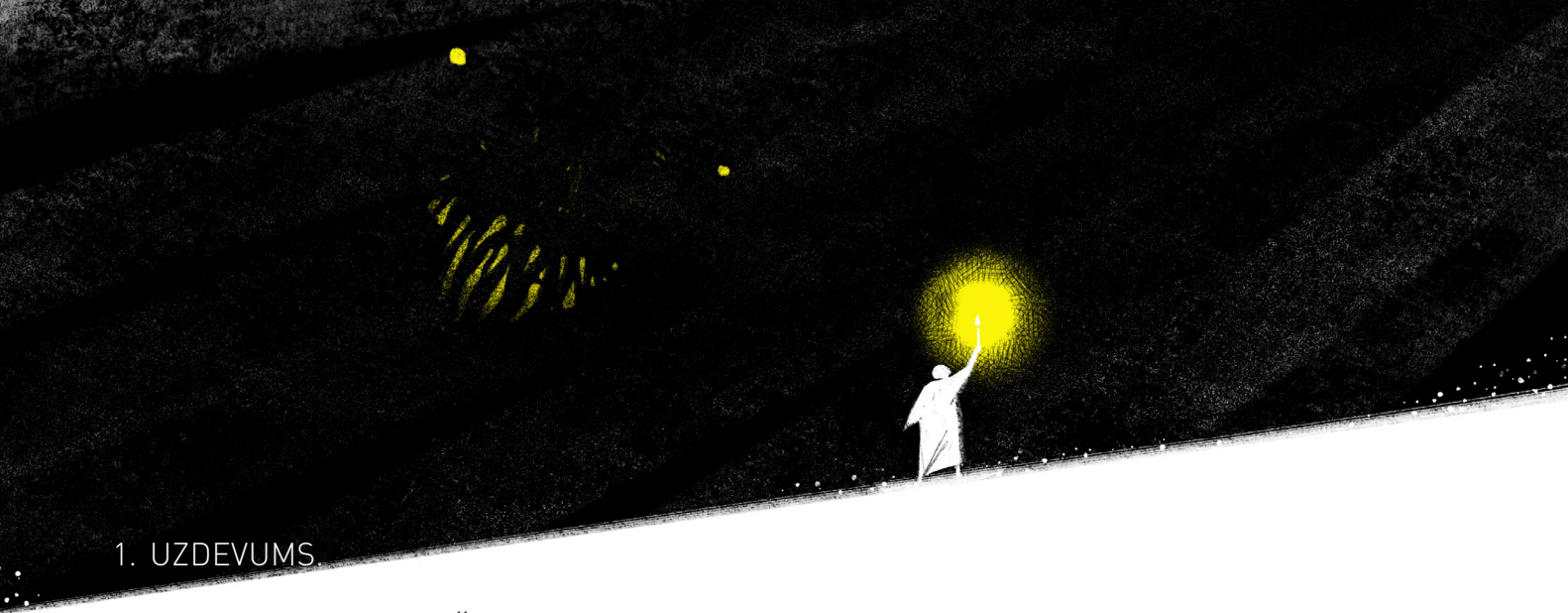
- Skolēni klausās skolotāja lasīto.
- Skolēni klausās informāciju par V.Plūdoni.

Runātprasmē:

- Skolēni mutiski atbild uz jautājumiem.
- Skolēni piedalās pārrunās.
- Skolēniem palīdzēt saprast, kur ir pieminētās vietas.
- Pastāstīt par V.Plūdoņa dzīves gaitām, ģimeni.

“Daiļrades pazīmes” - tekstā raksturots V.Plūdoņa stils, daiļdarbu laiks un telpa. Nodaļu iesākot, der iezīmes izlasīt kopā un noskaidrot, vai skolēnu vārdu krājums atbilst rakstītajam. Atkarībā no skolēnu valodas līmeņiem būs jātulko un jāpaskaidro vārdi, lai skolēni apgūtu vajadzīgo vārdu krājumu.

Nodaļas beigās pārlasīt daiļrades iezīmes un lūgt skolēniem saviem vārdiem paskaidrot, kas teikts par V.Plūdoni un kādos darbos iezīmes atspoguļojas.

1. UZDEVUMS

Lasi V.Plūdoņa poēmas “Atraitnes dēls” pirmo daļu un veic uzdevumus!

I

“Māmuliņ, dzirdi: jau nosita trīs!
Laiks nu ir celties un auties, un posties;
Māmuliņ, dzirdi: jau nosita trīs,
Tālajā ceļā man jādodas drīz.” –

“Pagaidi, dēliņ, kad izausīs rīts;
Nakts ir tik tumša... Kur tumsā tu trauksi?
Pagaidi, dēliņ, kad izausīs rīts,
Gan jau, gan pienāks drīz šķiršanās brīd's.” –

“Esmu tik laimīgs! Tik vieglis man prāts!
Spārni ja būtu man, spārnos es laistos;
Esmu tik laimīgs! Tik vieglis man prāts, –
Māmiņ, es redzu: tu raudāt sāt.”

Viena dēls, viena nu palikšu te,
Kaktiņā šaurā, starp mellajām sienām;
“Viena, dēls, viena nu palikšu te,
Trūkums kur perinās paspārnē.” –

“Pacieties, māmiņ! Drīz aiztecēs laiks –
Neganto postu uz purvu tad trenksim;
Pacieties, māmiņ! Drīz aiztecēs laiks –
Lai me mūs apkamps kā ziedonis maīgs.” –

“Ziedoņa sapņi, dēls, smiltīs man dus,
Atlicis vienīgi sapnis par tevi;
Ziedoņa sapņi, dēls, smiltīs dus,
Sirdī kā kapsētā viss nu ir kluss.” –

nosita trīs – pulkstenis bija trīs

auties – ģērbties

posties – gatavoties

izausīs – uzausīs

trauksi – steidzīgi dosies

mellajām – melnajām, tumšajām

trūkums kur perinās paspārnē –

mājās ir liela nabadzība

aiztecēs laiks – paies laiks

postu – nabadzību, nelaimi

trenksim – dzīsim

apkams – apķers, apliks rokas ap
pleciem, samīļos

Skolēniem jāpaskaidro poēmas “Atraitnes dēls” laiks un telpa. To veikt pastāstot vai jautājot.

Pārrunas pirms lasīšanas / Jānoskaidro, vai skolēni saprot:

- Kas ir atraitne?

1.1. **uzdevums.** Ko 19. gs. beigās nozīmētu būt atraitnei ar bērnu? Kādi būtu ģimenes dzīves apstākļi?

Pārrunas, poēmu lasot, I daļa:

- Pirmos divos pantos sarunājas dēls un māte. Kāds katram noskaņojums?
- V.Plūdons izmanto atkārtojumus. Lūgt skolēniem atrast un nosaukt atkārtojumus, tad pārrunāt V.Plūdoņa vārdu izvēli.
- Kādu dēls redz nākotni? Kādu nākotni redz māte?

“Māmiņ! Tas sapnis zelt – ziedos nu plauks,
Kuru kā palmu daudz gadu mēs kopām;
Māmiņ, tas sapnis zelt – ziedos nu plauks:
Dzīve ar mūs reiz uz dzīrām sauks.”

“Dzīvē uz dzīrām, dēls, biju jau es,
Un tie tur ēda un dzēra, un smēja...
Dzīvē uz dzīrām, dēls, biju jau es –
Man bija jāsalgst no tālienes.” –

“Zīdā un samtā tev’ ietērpšu, māt!
Gurdeno roku zem rokas sev jemšu;
Zīdā un samtā tev’ ietērpšu, māt,
Godgaldā vedīšu nosēdināt.” –

“Kam nu vairs samti, kam čaukstošais zīds,
Vakars sirds – durvīs kad aizkūsis klauvē?
Kam nu vairs samti, kam čaukstošais zīds,
Mirstamais vaiņags kad nāvei jau vīts?” –

“Nesūro, māmuliņ! Neskumdinies:
Pasaule taps tev vēl diža un plaša;
Nesūro, māmuliņ, neskumdinies:
Neba uz mūžu jau šķiramies.” –

“Brauc, manu dēliņ! Lai Dievs stāv tev klāt!
Še...jem šo vīstiņu...būs tev uz ceļa...
Brauc, manu dēliņ! Lai Dievs tev stāv klāt!
Nāc tik, kad miršu, man’ apglabāt.”

uz dzīrām – uz svinībām

jāsalkst – jājūt lielu izsalkumu, bija jābūt badā

ietērpšu – došu apģērbu

gurdeno – nogurušo, vājo

jemšu – ņemšu

godgaldā – goda vietā svinībās

aizkūsis – *šeit*: bez apstājas

mirstamais vaiņags – sēru vainags

nesūro – nesūdzies

neba – ne jau

jem – ņem

vīstiņu – sainīti, paciņu

apglabāt – apbedīt

1.1. Raksturo ģimenes materiālo stāvokli! Izraksti vārdus, vārdu savienojumus, kas par to liecina!

1.2. Raksturo māti!

1.3. Raksturo atraitnes dēlu!

**1.4. Kāpēc dēls ir tik sajūsmināts?
Kas liecina, ka viņš ir ļoti jauns?**

1.4.1. **Par ko sapņo atraitnes dēls?**

1.4.2. **Kāpēc māte dēla sapņiem vairs netic?**

1.5. Kādu novēlējumu izsaka māte?

1. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" otro daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

II

Dzelzs rumaks sprauslā, zviēdz; dzelzs rati klandzot
klandās;

Un it kā sapnis nozib ceļmalā

Tilts, tacis, rejošs suns, gans, tērpies tēva skrandās,

Un virkne sievu linu gabalā.

Kā čūska milzīga pa valni vilciens lokās,

Un ripu ripām rit aiz rata rats;

Bēg koki, mājas, sargs ar karodziņu rokās

Un viss, it viss, ko logā rauga acs.

Bez paguršanas viņš uz priekšu šņākdams steidzas;

Tam līdzī tikt var tikai viņa balss;

Te logā paspīd sils, te sils jau atkal beidzas,

Un skriet, tik skriet, kaut zemei būt' ar gals!

Ai, atlantiskais spēks! Ai, dižā milzu vara,

Kas visus šķēršļus drupu drupās triec,

Tik vienu atomu no tava uguns spara,

Lai nepagurstu, manās dzīslās liec!...

(..)

dzēlzs rumaks – dzēlzs vilciens

nozib – ātri parādās un pazūd

tacis – šeit: taka

skrandās – novalkātā, saplēstā
apģērbā

linu gabalā – šeit: linu laukā

pa valni – pa paaugstinājumu

logā rauga acs – pa logu var saskatīt

bezpaguršanas – nenogurstot

atlantiskais spēks – pārdabiskais
spēks

drupās – atliekās pēc ēkas
sagrūšanas

dzīslās – šeit: dvēselē

Pārrunas pirms lasīšanas, II daļa:

Kāpēc dēls brauc prom no mājām?

Pārrunas, poēmu lasot, II daļa:

- Izvēlēties kādus salīdzinājumus par vilcienu un dabu. Tos rakstīt uz tāfeles vai piezīmēs. Lūgt skolēniem paskaidrot, ko saredz.
- Meklēt aliterācijas piemērus un tos pavingrināt stundā. Likt skolēniem rindiņas atkārtot ātrāk un lēnāk.
- Kā V.Plūdons izmanto aliterāciju, lai attēlotu vilciena gaitu?

2.3. uzdevums. Kopīgi raksturojiet, ko atraitnes dēls redz un dzird vilcienā.

2.5. uzdevums. Uz ko atraitnes dēls cer?

*

Saule jau sev izlaiž zelta sprogas,
Sila gultā dusēt iedama;
Bālas ēnas kaktu kaktos zogas,
Gurdās acis maigi midzina.

Vagonā tik mēmi viss un klusi;
Galvu bērns pie tēva sāniem glauž;
Un, uz nastas roku atspiedusi,
Kaktā vārga vecenīte snauž. (..)

Prom! Tik prom pa dzelza taku kļūmu!
Aklai tumsai droši cauri skrej!
Arī es caur nakti tumšu, drūmu
Pretī traucu spožai nākotnei.

Tā kā jauka lieglaimības sala
Jūras zilos viļņos viņa dus;
Klints tur zied un zelta lakstīgala
Sapņu birzēs mūžam neapklust.

Tumšās aizas mīkstā vizmā laistās;
Zem' un debess vienā laidā kūst,
Un no puķu lejām krāsās skaistās
Smaršu vēsmas skūpstīdamās plūst. (..)

Skaņas trīs un tālāk, tālāk vijas,
Kamēr miega miglā izzūd tās...
Izzūd – atdzimst skaņu fantāzijās,
Varavīkšņojošās cerībās.

Un uz pirkstu galiem feja zogas,
Klusi, klusi sapņu rozes lauž,
Pušķo zēna nevainīgās sprogas
Un tam vaigus paiju pirkstiem glauž. (..)

zelta sprogas – zelta krāsas starus

gurdās – nogurušās

mēmi – nesarunājoties

glauž – piespiež

uz nastas – uz nesamā

vārga – vāja

vecenīte – veca sieviņa

snauž – guļ

noras – pļavas

tīrels – klaja, purvainā vieta

rumak – *šeit: vilcien (uzruna)*

lieglaimības – svētlaimes

vizmā – spīdumā

smaršu – smaržu

zogas – tuvojas lēni klāt, lai kādu

pārsteigtu, lai kāds nepamanītu

paiju pirkstiem – maigiem

pirkstiem, viegliem pieskārieniem

1.1. Ko redz atraitnes dēls, braucot vilcienā?

1.2. Kā tu saproti rindas? Kam atraitnes dēls tā saka? Kādu atraitnes dēla vēlmi tās apliecina?

“Tik vienu atomu no tava uguns spara,
Lai nepagurstu, manās dzīslās liec!...”

1.3. Raksturo noskaņu vagonā!

1.4. Kādus sapņus redz atraitnes dēls? Par ko tie liecina?

1.5. Kā tu saproti dzejas rindas? Kas atraitnes dēla izpratnē ir *spoža nākotne*?

“Arī es caur nakti tumšu, drūmu
Pretī traucu spožai nākotnei.”

2. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" trešo daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

III

Uz granīta sirmsūnu pamatiem
Stāv pils no sīksīkiem akmeņiem:
Tā dailes un zinātnes diženā pils;
Tai sienas no zelta, jumts dzidri zils. (..)

Un zilajā debesu atvarā
Grimst torņi viņai kā pasakā;
Tāltāli pār zemi tie laistās un spīd,
Daiļ-burvīga gaisma visapkārt slīd. (..)

"Ko, svešinieķ, gribi? Kas esi tu tāds,
Pie burvju pils vārtiem ka klauvēt nāc?"
Un jauneklis atbild, un acis tam zib:
"Es esmu, kas visu panākt grib!

Sirds kvēlo man krūtīs un karsti man jūt –
Šai pilī, šai pilī gribu es kļūt!" –
"Vai sāpes un šaubas pazīsti tu?
Vai redzējis esi tu trūkumu?"

granīta – skaista celtniecībā izmantota akmens

sīksīkiem –daudziem maziem

debesu atvarā – iesniedzoties mākoņos

tāltāli –ļoti tālu saredzami

acis tam zib – *šeit*: rāda lielu ieinteresētību, vēlēšanos

šaubas – pārlicības trūkumu

trūkumu – nabadzību

Pārrunas pirms lasīšanas, III daļa:
Kā dēls ir juties, braucot vilcienā?

Pārrunas, poēmu lasot, III daļa:

- Uz kurieni dēls ir atbraucis? Ko viņš pilsētā redz? Kā viņš tur jūtas? Kā ar viņu runā?
- Kad viņam par to jautā, kā dēls raksturo savu bērnību un grūto dzīvi?

3.6. uzdevums. Kā viņš raksturo savu māti?

3.8. uzdevums. Pārrunāt dēla teikto:

"Es esmu, kas visu panākt grib!" un

"Es kāpt gribu kalnā visaugstākā,

Ne spēka man pietrūks, ne bail man no kā."

- Vai skolēni kādreiz ir jutušies kā atraitnes dēls? Vai viņi pazīst kādu savā vecumā, kam ir šāda pārlicība?

Vai zini, ko nozīmē– purvu brist
Un viesuļos, aukās neizsamist?
Vai esi tu cietis un strādājis?
Kur karājas tevim šūpulis?” –

“Kur karājas tevim šūpulis?”
Sauc pilī visapkārt daudz atbalsis;
Un jūra sāk trakot, un vēji kauc,
Un, skriedams pār galvu, melns putnis sauc:

“Ai, jaunekli, jaunekli, apdomā,
Daudz sapņu būs jāgulda smiltājā!” –

“Auksts ziemeļi mani ir saldējis,
Par tēvu bargs bijis man liktenis;
Un trūkums un raizes, un rūpesti
Par kūmām pie šūpuļa stāvējuši.”

Zemā būdiņā esmu es uzaudzis,
Mātes asaras sūrās skaitījis
Un raudzījies esmu, kā vaigā tai
Rūpes iegrauza grumbu pa grumbiņai.

Kad bērniņas jaukajos vakaros,
No rotaļām piekūsis, apgūlos –
Tā, sēdot pie gultas, man dziedāja;
Kā vaidi tās dziesmiņa skanēja.

Tai rūpes no pleciem es gribu velt
Un asaras žāvēt, to saulītē celt;
Ar laimi tā mani pārnākam gaid’ –
Šai pilī, šai pilī man’ iekšā laid!”–(..)

“Vai, jaunekli, spēks tev un dūša būs
Aizsniegt zinības kalnu augstumus,
Kur galva reibst, kur ausīs žvingst,
Kur prāti apmulst, gars ledū stingst,
Kur taku neviens vēl nav atradis,
Kur staigā vissaltākais ziemeļi?” –(..)

purvu brist – *šeit*: pārvarēt grūtības
viesuļos – lielos vējos
aukās –lielos vējos
neizsamist – nezaudēt spēju ticēt
sev un rīkoties

kur karājas tevim šūpulis – *šeit*: kur
ir tavas mājas, kur ir tava dzim-
tene, kur esi dzimis

jāgulda smiltājā – *šeit*: jāatsakās

raizes – uztraukumi
rūpesti – rūpes
par kūmām –par krustvecākiem

iegauza grumbu – lika ātrāk nove-
cot

žvingst – ar spalgu troksni skan
apmulst – apjūk
gars ledū stingst – *šeit*: cilvēks
beidz attīstīties

“Es kāpt gribu kalnā visaugstākā,
 Ne spēka man pietrūks, ne bail man no kā;
 Lai putenis plosās, lai ziemeļi elš, –
 Uz augšu, uz augšu tik ies manim ceļš!” (..)

- 2.1. Kādas līdzības V.Plūdoņa aprakstītajai pilij ir ar Ausekļa aprakstīto Gaismas pili?
 (Padomā ne tikai par izskatu!)
- 2.2. Kas, tavuprāt, tā ir par pili, kurā vēlas iekļūt jauneklis? Kāpēc?
- 2.3. Izraksti rindas, kuras liecina, ka jauneklis ļoti vēlas iekļūt pilī!
- 2.4. Par ko svešinieks liek domāt atraitnes dēlam? Skaidro katru panta rindu!
 Kā tu tās saproti? Ko, tavuprāt, autors ar tām ir domājis?

<i>Vai sāpes un šaubas pazīsti tu?</i>	
<i>Vai redzējis esi tu trūkumu?</i>	
<i>Vai zini, ko nozīmē– purvu brist?</i>	
<i>Un viesuļos, aukās neizsamist?</i>	
<i>Vai esi tu cietis un strādājis?</i>	
<i>Kur karājas tevīm šūpulis?</i>	

- 2.5. Kā tu saproti rindu *daudz sapņu būs jāgulda smiltājā?*
- 2.6. Raksturo dēla attieksmi pret māti! Iekrāso rindas, kuras to pierāda!
- 2.7. Izlasi fragmenta priekšpēdējo pantu! Kas liecina, ka atraitnes dēlam būs jāsaskaras ar ļoti lielām grūtībām?
- 2.8. Kas ir *visaugstākais kalns*, kurā vēlas kāpt atraitnes dēls?

3. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" ceturto daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

IV

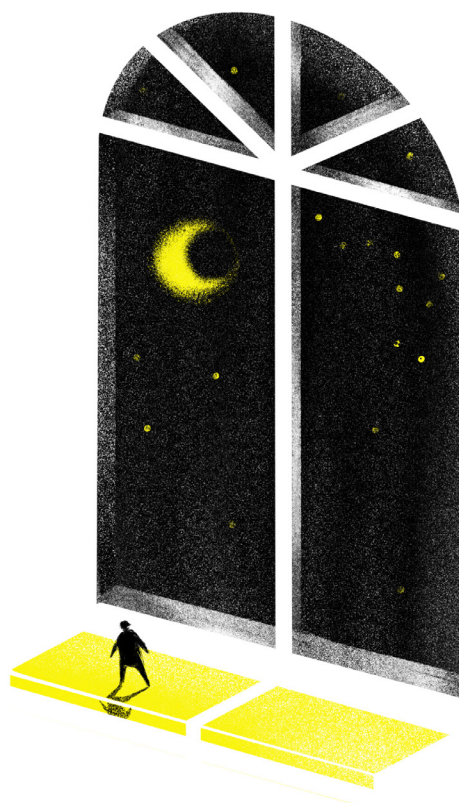
Iet dienas vienmuļās man grūtā, sūrā darbā;
Bāls mēness lodziņā viens vienīgais mans draugs;
Un viesi – rūpesti un nabadzība skarbā...
Ai, dzīve ledainā, tu viltus cīņu lauks,
Kur lišķu, līdēju un ļaunu melšu mēles
Mums izsūc asinis kā mellās purva dēles!...

Tik viena vienīgā tu esi, māmiņa,
Kas tālu, tālu tur aiz egļu mežiem mīti,
Tu, mani mīlējot, par sevi nedomā,
Un ļauniem rūpestiem par upuri tu krīti.
Ai, mīlā māmuliņ! Mums ausīs, ausīs rīts,
Kaut lēni viņš ar aust, iekš miglas autiem tīts!(..)

Viss prātus valdzina, viss laukā vilina
No tukšā kaktiņa, no drūmās vientulības
Iekš dzīves kustības, iekš raibā mutuļa.
Sirds ilgot ilgojas pēc rūpju aizmirstības...
Sirds, klusi! Nesapņo par laimi atpūtā:
Tev jāstrādā, tev jāstrādā!(..)

Teic, jaunība, kādēļ ar trakulīgu prieku
Kā palaistuvei tīk tev prātus reibināt?
Tu, pārmākt spēdama daudz savu pretinieku,
Sev pašai nespēji ar spēku pretī stāt
Un domu dimantus iekš pelniem tīšu bārsti,
Un rušā dvingainā pēc jūtu plēnēm tvārsti...

vienmuļās – garlaicīgās
sūrā darbā – smagā darbā
rūpesti – rūpes, pienākumi
viltus – melu
lišķu – glaimotāju
ļaunu melšu mēles – ļaunu melu runātāji

valdzina – sajūsmina, iepriecina
vilina – aicina
iekš raibā mutuļa – šeit: plašajā piedāvājumā

prātus reibināt – likt domāt ko citu, novērsties no mērķa
pārmākt – nomākt
tīšu bārsti – šeit: atdod kaut ko svarīgu, zinot, ka tas ir nepareizi
rušā dvingainā – pelnu bedrē sma-kojošā

Pārrunas pirms lasīšanas, IV daļa:

Vai skolēniem liekas, ka dēlam "spēks un dūša būs aizsniegt zinības kalnu augstumus"?

Pārrunas, poēmu lasot, IV daļa:

- Kāds dēlam ir noskaņojums? Kāpēc dēls ir nelaimīgs? Skolēni varbūt nepratīs vārdus, kas izsaka emocijas. Piedāvāt vārdu sarakstu, ko viņiem pārskatīt, un paskaidrojums.
- Kas ir vienīgais pozitīvais cilvēks dēla dzīvē? Kā dzejolī viņu raksturo?

- 3.1. Kā rindā *Un viesi – rūpesti un nabadzība skarbā... sasauca ar rindām Un trūkums un raizes, un rūpesti/ Par kūmām pie šūpuļa stāvējuši?*
- 3.2. Kā mainījusies atraitnes dēla attieksme, salīdzinot ar poēmas pirmo daļu?
- 3.3. Kāpēc atraitnes dēls vēl tic saviem sapņiem?
- 3.4. Izraksti rindas, kuras par to liecina!
- 3.5. Pēc kā ilgojas atraitnes dēla sirds?
- 3.6. Ko atraitnes dēls *atbild* savai sirdij? Kāpēc?
- 3.7. Kas pretstatīts dzejas rindās? Kā tu izproti šīs dzejas rindas?

“Un domu dimantus iekš pelniem tīšu bārsti,
Un rušā dvingainā pēc jūtu plēnēm tvārsti...”?

4. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" piekto daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

V

Un atkal diena dziest, un atkal vakars maigs;
Plūst brīvē strādnieki, kam dienas darbi beidzas...
Jel stājies, ilgu sirds! Tev atpūsties nav laiks:
Tev šonakt padarīt vēl daudz kas jāpasteidzas!...
Kur istabiņā man viss auksts un baigs, un drūms!
Vai atkal, atkal še tu, melnais, ļaunais kūms?

Ko gribi, saki man, tu, baigais briesmekli?
Vai nāci skumdināt man' atkal jaunām bēdām?
Tu veselību man un prieku laupīji –
Un tev vēl nepietiek? Tev nav vēl gan'? Uz pēdām
Kā ēna mūžīgi tu manim pakaļ lien
Un miera nedodi ne nakti man, ne dien'. (..)

plūst brīvē – šeit: dodas mājup no darba

ļaunais kūms – šeitļaunais liktenis

briesmekli – briesmoni

Pārrunas pirms lasīšanas, V daļa:

Kā skolēniem liekas, vai dēlam klāsies labāk vai vēl grūtāk? Kāpēc?

Pārrunas, poēmu lasot, V daļa:

- Kā skolēni jūtas, kad ir daudz skolas darbu? Vai viņi reizēm vēlu naktī strādājuši? Kā viņi sevi pierunā darbu turpināt?
- Kāpēc dēlam ir pazaudēta veselība un nav prieka?
- Ar ko jauneklis sarunājas? Kāds ir šis tēls? Ko tas vēlas? Kas tas īstenībā ir?
- Kāpēc dēls vēl grib dzīvot?

“Nekad, nekad tev’ neatstāšu
Tu, bālais sapņu jaunekli!
Es visur priekšā tevīm stāšu
Par tumšu, baigu biedekli.

Kurp iesi tu, tev līdz es iešu
Un ceļā ērkšķus spraudīšu,
Un prieka kausā tevīm liešu
Daudz rūgtu, rūgtu asaru.

Pār tavu galvu vēdināšu
Es mūžam sājpu vēdekli
Un sirdī šķelšu simtiem vāšu,
Un skumdināšu dvēseli.”

Nāc, ļaunais briesmekli! Es tevis nebīstos!
Nāc sānos slimajos man asos nagus kļauji!
Žņaudz krūtis! Saplosi man sirdi gabalos –
Tik dzīvot, dzīvot vēl dēļ vecās mātes ļauji!
Cik gurda miesa man! Cik slābans manim gars–
Cik tālu, tālu vēl tu, jaukais pavasars!...

Ap mani dzīve plūst kā milzu okeāns,
Es – nabags kuģinieks pie vētras šķelta masta;
Tur dzelmē pazuda man dārgais talismans,
Un bākas nemana nekur uz tālā krasta.
Visapkārt bangas rūc un trako dziļums baigs,
Un baigā dziļumā ņirdz nāves šausmu vaigs. (..)

visur priekšā tevīm stāšu – *šeit:*
visu laiku traucēšu

ērķšķus – *šeit:* grūtības

vāšu – brūču, rētu

saplosi – saplēs

ļauji – *šeit:* ļauj

gurda – nogurusi, vāja

slābans – vājš

manim – *šeit:* man

talismans – veiksmes nesējs

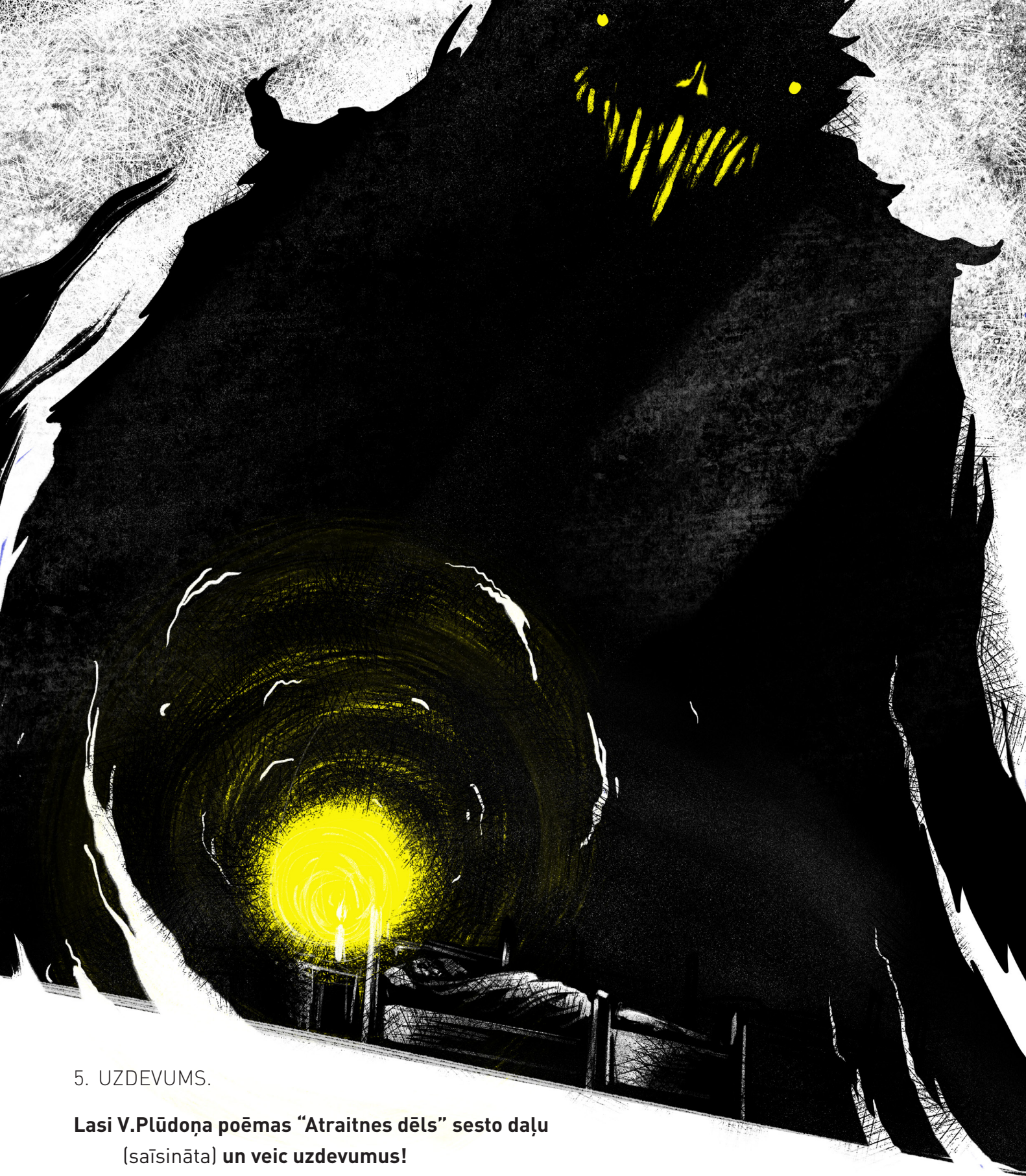
ņirdz – smejas

4.1. Kurās rindās spilgti parādās atraitnes dēla liktenis? Izraksti četrus piemērus!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

4.2. Kas liecina, ka atraitnes dēlam visu laiku jāsaskaras ar grūtībām?

4.3. Kas rāda, ka atraitnes dēls nespēs sasniegt savu sapni?

5. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas “Atraitnes dēls” sesto daļu
(saīsināta) un veic uzdevumus!

VI

Kur esmu es? Kam šē tik daudz ir gultu?
Un gultās slimnieki. Tie kāšē, vaid
Bez apstājas, un bālas, izdilušas
Spīd sejas tiem uz baltiem spilveniem.

kāšē – klepo

vaid – izdveš skaņas aiz sāpēm

izdilušas – vājas

Pārrunas pirms lasīšanas, VI daļa:

Atkārtot jautājumu. Kā skolēniem liekas, vai dēlam klāsies labāk vai vēl grūtāk? Kāpēc?

Pārrunas, poēmu lasot, VI daļa:

- Kur dēls atrodas? Cik tur citu cilvēku? Ko viņš ap sevi dzird?
- Kopīgi noskaidrot, kā V.Plūdons raksturo nāvi.
- Izraudzīt skolēnu ar labiem aktiera talantiem un lūgt kādas rindiņas nolasīt dramatiskā balsī. Skolēni to pašu var darīt pa pāriem, vienam esot režisoram un otram aktierim un tā visai klasei nolasot VI daļu. Vēlāk spriest, kura grupa vislabāk attēlojusi situāciju.
- Kas notiek VI daļas beigās?

Kur liela istaba! Kur augsti griesti!
Un kur man smaga krūts! Man sāp...viss sāp...
Nav naktīs miega... Drudzis mani lauza...
Viņš mani atdzina šurp, šinī patversmē;

Es atnācu šē atspirgšanu smelties,
Es atnācu šē – sevīm kapu rakt...
Man' spiež šie griesti, šitās drūmās sienas,
Kas iezīdušas tik daudz asaru,

Kas dzirdējušas tik daudz moku vaidu
Un nomirēju nāves kliegziedzienu...
Es nāvi redzēju... Tā lēni līda
Gar manu gultu, kad es atnācu

Šai namā. Lēni, lēni viņa līda
Kā zaglis tumsā – nē, kā plēsīgs zvērs,
Kas laupījumu glūn. (..)
Es mērķi sasniegšu... Tik dūšu! Dūšu!...

Nē! Tās nav rozes, tie ir akmeņi!...
Es nemurgoju... Es pie saules tikšu...
Ko viņa spīd tur tālā tukšumā. (..)
Man' tagad, lūdzu... man tagad jāstrādā...

Man tagad galvā dziļa, dziļa doma...(..)
Katrīs zieds
Ir talismans pret visām ļaunām briesmām
Un trūkumu... Man bail no trūkuma:

Viņš grib man debess puķi nolaupīt...
Rau, rau! Viņš nāk! Jau mella ēna lien
Pa durvīm... Gaisā nāves dvaša plīvo –
Un viss top tumšs... Man deg! Man deg!

Ņem elpu!... Viņa klāt!...
Ai, sapnis mans! Ai, dzimtene! Ai, māt!...

drudzis –augsta ķermeņa tempera-
tūra

patversmē – vietā bez pajumtes
palikušiem, vientuļiem cilvēkiem

atspirgšanu – atveseļošanos

iezīdušas – šeit: ir bijušas

dvaša –elpa

5.1. Kur ir nokļuvis atraitnes dēls?

5.2. Izskaidro, vai atraitnes dēls mirstot joprojām tic savam sapnim!

5.3. Kas ir 3 pēdējās frāzes, ko pasaka atraitnes dēls? Kāpēc viņš tā saka? Kādā secībā piemin sev svarīgo? Izskaidro katru atraitnes dēla minējumu!

KO SAKA?	SKAIDROJUMS

6. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" septīto daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

VII

Bēg ziema tāl' uz samoježu tundrām,
Un pavasars
Pār jūru nāk kā modinātājs gars
Ar bezdelīgām mudrām.

Un debesis tik dzīvas top un plašas
Un gaiss tik zils
Kā strauja sirds sāk pukstēt Pēterpils
No pavasara dvašas. (..)

Bet tur, tur kust pa namu drūmo ēnu
Sīk-solīšiem
Melnš zārks uz liķa ratiem vienkāršiem
Ar sapņotāju zēnu.

Kā vaska tēls tas baltās drānās klusi
Iekš zārka dus:
Gars nemeklē vairs domu augstumus,
Sirds sapņot nostājusi.

uz samoježu tundrām – uz
apgabaliem Ziemeļaustrumeiropā,
Ziemeļrietumāzijā
mundrām – aktīvām

uz liķa ratiem – uz ratiem, ar
kuriem pārvadāja mirušos

Pārrunas, poēmu lasot, VII daļa:

- Lūgt skolēniem salīdzināt dabu un laikapstākļus ar notikumiem. Kāds ir kontrasts starp dienu un bērēm?
- Kādi bija dēla sapņi dzejoļa sākumā, un kādi tie tagad?
- Vai skolēniem atraitnes dēls patīk kā literārais varonis? Vai viņu gribētu par draugu? Brāli? Kāpēc?

Uz zārka nemirdz dārgu puķu vijas,
Nedz vainagi;
Pa pārim ejot, četri nesēji
Ved aprakt to un viņa fantāzijas. (..)

Gar jautru dārzu soļus viņi mēro,
Kur skumji žēls
Stāv pasaul's sēru dziesminieka tēls
Un viņu gaitas vēro.

Un domā viņš – ar galvu skumjās liektu –
Par censoņiem,
Par viņu sapņiem, viņu cīņiem
Un mērķi neaizsnieltu.

Bet ļaudis plūst, kā upe plūst pa paliem;
Kas daļas tiem
Gar aizgājēju cēliem centieniem
Un viņa ideāliem?!... (..)

par censoņiem – par tiem, kas ļoti
daudz ko dara, lai kaut ko panāktu

pa paliem (*pali*) – situācijā, kad
paaugstinās ūdens līmenis, jo kūst
sniegs

aizgājēju – mirušo

- 6.1. Kā realizējās atraitnes dēla sapnis? Atceries, kāds tas bija poēmas pirmajā daļā!
- 6.2. Izskaidro, vai dabā ir iestājies tāds pavasaris, par kādu domāja atraitnes dēls!
- 6.3. Kas ir *pasaul's sēru dziesminieks*?
- 6.4. Kāpēc šis tēls parādās, kad tiek tēlots, kā tiek nests mirušā atraitnes dēla zārks?

7. UZDEVUMS.

Lasi V.Plūdoņa poēmas "Atraitnes dēls" astoto daļu (saīsināta) un veic uzdevumus!

VIII

Bet tāli, tāli tur māmiņa
Sēd būdiņā zemā pie ratiņa.

Mirdz ziedoņa saulītē ziedoņa rūts,
Un strazdi trekšķina, ratiņš rūc.

Ko smaidi, ko gaidi tu, māmuliņ?
Kur domas tev lido? Kur prāti tev mīt?–

"Zelta tauriņiem domas man lidinās līdz:
Drīzi pārnāks, drīz pārnāks mans mīlulīts!

Tik vienreiz to redzēt vēl gribētos man,
Tad būtu man laime un dzīvot gan'." (..)

Kas nāk tur pa sētas vārtniņiem
Ar ķēgi, solīšiem trīcošiem? (..)

"Teic, viņutēv, drīzi, saki man drīz –
Vai dēlam nav manam kas noticis?"–

"Tas kungs, kad ar bēdām mūs nedomā sist,
Tas kungs mums ar neļauj izsamist." –

"Teic, viņutēv, drīzi, saki man drīz –
Vai dēliņš tik nava mans saslimis?" –

"Ai, bēdumāt, bēdumāt, stiprinies!
Ar dēlu nekad tu vairs neredzēsies:

Viņš aprakts tālās smiltiņās dus..."
Un būdiņā paliek viss tumšs un kluss.

Meln putnis par būdiņu pārskrēja –
Un ledū viss prieks spēji sasala.

Un aizbēga dziesmas un pavasars,
Un aptumsa saulītes vizošais stars...

Bez spēka uz grīdas tā saļima
Kā zālīte, izkopts aizķerta...

būdiņā – mazā mājiņā

trekšķina – dzied

ar ķēgi – ar koka spieķi

spēji – strauji

Pārrunas pirms lasīšanas, VIII daļa:

Kas ir otrais svarīgais poēmas tēls? Kā skolēni iedomājas, kā viņai klājas?

Pārrunas, poēmu lasot, VIII daļa:

- Kā V.Plūdons ir mainījis pantu un rindu sadali?
- Kas ir vienīgais, ko māte vēlas?
- Kā mainās gaisma, kad māte dzird, ka dēls ir miris?
- Kas mātei notiek?

Bet augšup iz mellās tumsības
Ceļas divi balt-dūjas – div' lūgšanas.

7.1. Ar kādām cerībām visu laiku bija dzīvojusi atraitnes dēla māte?

7.2. Kāds ir viņas pavasaris? Kā tas mainās pēc ziņas saņemšanas?

7.3. Skaidro poēmas pēdējo pantu! Kas tajā pretstatīts un kas izcelts?

Pārrunas, rakstu darbi vai projekti pēc lasīšanas:

- Salīdzināt dzejoļa daļas pēc formas. Salīdzināt pantu garumus, ritmu, redzes vai dzirdes gleznas.
- Raksturot vienu tēlu- dēlu vai māti.
- Iedomāties sevi dēla vai mātes vietā. Aprakstīt sevi un savas izvēles. Ja būtu dēls, vai skolēns brauktu tālu prom? Kāpēc "jā" vai "nē"? Vai skolēns sevi saredz kā māti, kas paliek mājās? Ko darītu citādāk?
- Salīdzināt dzejoļa tēlus ar latviešu vēsturi. Kādā laikmetā dzīvo dēls un māte? Kādas iespējas viņiem būtu bijušas? Kas viņus ierobežotu?
- Skat. arī kopsavilkuma uzdevumus.

Pārrunas pirms lasīšanas:

- Paskaidrot, kas ir balāde.
- Izlasīt ievadu par Jumi. Palūgt skolēniem paskaidrot, vai šo simbolu pazīst, vai viņi to dabā redzējuši.
- Lūgt skolēniem raksturot, kādi izskatījās senlatviešu dievi. Kāds izskatījās Jumis?
- Kāpēc senajiem latviešiem ir bijis ražas dievs? Kāpēc raža bija tik svarīga?
- Ko nozīmē vārds "atriebējs"?

Pārrunas, balādi lasot:

- Lūgt skolēniem skaidrot sižetu, kas notiek kādā secībā.
- Kāda ir jaunā sieviete / "spītniece"?
- Kāds ir jaunais vīrietis?
- Kādos veidos un no kādām vietām viņus uzrunā Jumis?
- Kāda bijusi šī gada raža?
- Kas notiek balādes beigās? Kā skolēni to vērtē?

Pārrunas, rakstu darbi vai projekti pēc lasīšanas:

- Pirms balādi sāka lasīt, kāds likās Jumis? Kāds izrādās Jumis balādē? Kāpēc viņš tāds kļuvis?
- Kāpēc V.Plūdons izmanto atkārtojumus? Vai tie palīdz dzejoli saprast? Vai traucē lasītāju?
- Ja dzejoli pārvērstu par filmu, kāda tā būtu? Kas tēlotu jauno sievieti, kas vīrietis? Kā attēlotu Jumi?
- Kāpēc balādei ir nelaimīgas beigas? Kāpēc V.Plūdons tādus tēlus veidojis, kāpēc viņš dzejoli rakstījis?

KOPSAVILKUMS

1. Kuras V.Plūdoņa daiļrades pazīmes parādās poēmā “Atraitnes dēls”? Izskaidro, kā tās izpaužas!
2. Poēmā “Atraitnes dēls” tika rādītas mātes un dēla attiecības. Kādas tās bija? Ko no tām būtu jāmācās? Kādas šodien ir mātes un dēlu attiecības? Kā mainījušās iespējas?
3. Atraitnes dēls tic saviem sapņiem! Kā norisinātos notikumi – līdzīgi vai atšķirīgi, ja viņš dzīvotu mūsdienās? Kāpēc?
4. Kāpēc iespējams uzskatīt, ka poēma “Atraitnes dēls” ir aktuāla arī mūsdienu jaunietim?
- 5.1. Uz citas lapas uzraksti un ar krāsām attēlo atraitnes dēla spilgtākās izjūtas, mini izjūtu nosaukumus un situācijas, kurās tās parādās!
- 5.2. Pie minētajām izjūtām un situācijām uzraksti, kā tu juties lasot!
(Drīkst izmantot citu krāsu rakstāmpiederumus!)
- 5.3. Kas ir kopīgs tavām un atraitnes dēla izjūtām?

PADZIĻINĀJUMS

1. UZDEVUMS.

Lasi uzziņu par Jumi un V.Plūdoņa balādi “Jumis – atriebējs” un veic uzdevumus!

Jumis ir druvu dievība latviešu mitoloģijā, ko simbolizē divi kopā saauguši augļi. Jumis atbild par ražību, tāpēc folklorā minēts miežu Jumis, rudzu Jumis, linu, riekstu Jumis un citi, un ar katru no tiem saistīti savi ticējumi, savi izpildāmie rituāli. Jumim ir sava grafiskā zīme, kas ir dubultvārpas attēls. Jumja zīmi nereti izmantoja klēts, rijas vai mājas jumta galā – tur tā greznoja māju un nesa svētību tās iedzīvotājiem. Tiek uzskatīts, ka šo mitoloģisko būtni vismazāk ietekmējusi kristietība. Kopā saaugušas vārpas ņēma līdzī uz mājām, pakāra klēts galā vai noglabāja apcirknī. Jumi varēja glabāt arī istabā goda vietā un arī jaunu meitu pūra dibenā.

Jumis – atriebējs

Šķind sukas, žvindz poļas, skan meldijas;
Dzen pēdējo baru lin-plūcējas.
Pār tīrumu mēness spīd spodri, –
Kur talkā iet jautri un modri!

“Urrā! Jau cauri, barvede!...
Met ziedu! Dod ziedu!” – bet spītņiece
Jumim ziedu dot negrib, kā klājas, –
“Vai! Vai! Liels posts nu būs mājās!...”

“Un, ja manim ziedu dot negribi tu,”
Šņāc balss apakš zemes, “tad pajemšu,
Kur manas balvas zvīļos –
Ko tava sirds visvairāk mīļos...”

*

Bet spītņiece draudu nebēdā,
Tā dejo ar mīļāko pagalmā
Un, smiedamās smieklus gārdus,
Atdaiņo draudoņa vārdus:

šķind sukas – skan rīks, ar kuru
apstrādāja linus
žvindz poļas – skan pogaļas (auga
veidojums, kurā ir sēklas)
skan meldijas – skan melodijas
talkā – kopīgā darbā
barvede – darbu vadītāja
met ziedu, dod ziedu – *šeit*: dod
ziedošanu Jumim

pajemšu – paņēmu

zvīļos – mirdzēs

draudu nebēdā – neuztraucas par
draudiem

gārdus – gardus, šeit ļoti skaļus,
izteiksmīgus

atdaiņo – atbild

draudoņa – draudētāja

ūkš – saka ar zemu balsi, līdzīgi kā
rūc (parasti saka par dzīvniekiem)

nava – nav

*

Ar' mīļākais draudu nebēdā:
Kad sēklas stāv sakrautas tīrumā,
Tas, smiedamies smieklus gārdus,
Izsmieklam izmet vēl vārdus:

“Jau zelta sēkla zārdos mums,
Kur paliek nu, Jumi, tavs draudējums?” –
“Hū! Hū!” ūkš kurmjā alā.
“Vēl darbi nava galā!”

Bet mīļākais draudu nebēdā:
Kad sēklas guļ izkultas piedarbā,
Tas, smiedamies smieklus gārdus,
Izsmieklam izmet vēl vārdus:

“Jau zelta sēkla klonā mums,
Kur paliek nu, Jumi, tavs draudējums?” –
“Hū! Hū!” ūkš lāktura skalā.
“Vēl darbi nava galā!”

*

Bet mīļākais draudu nebēdā:
Kad sēklas guļ sabērtas klētiņā,
Tas, smiedamies smieklus gārdus,
Izsmieklam izmet vēl vārdus:

“Jau zelta sēkla klētī mums,
Kur paliek nu, Jumi, draudējums?” –
“Hū! Hū!” ūkš apcirkņa malā.
“Vēl darbi nava galā!”

*

Un, tikko viņš apcirknī iekšā kāpj
Un pirmo liekšķeri sēklās grābj,
Ko mērīt varkaltā pūrā, –
Te grimt sāk tas zeltzvīņu jūrā...

Tas nogrimst un nozūd kā ūdenī
Linu sēklu glumi tekošā strīgonī...
Melnis kurmis kreķš liekšķeres galā:
“Khē! Khē! Nu darbi ir galā!...

izmet vēl vārdus – *šeit*: pasaka vēl
vārdus

zārdos – koka konstrukcijā, kurā
žāvē labību

sēklas izkultas – sēklas mehāniski
atdalītas

piedarbā – telpā, kurā apstrādāja
labību

sēkla klonā – *šeit*: iegūti graudi,
sēklas

lāktura skalā – *šeit*: luktura gaismā

klētiņā – ēkā, kur uzglabāja graudus

apcirkņa (apcirknis) – nodalījuma
telpā, kurā sabēra graudus

liekšķeri – lāpstu graudu grābšanai

varkaltā pūrā – no vara darinātā
traukā labības mērīšanai

grimt – *šeit*: slīkt

zeltzvīņu – *šeit*: graudu

strīgonī – vietā, kurā ļoti ātri var
grimt, bet grūti tikt laukā

- 1.1. Ko neievēroja ļaudis, darot darbus?
- 1.2. Kāds bija pareģojums, ticējums parādās balādes 2.pantā?
- 1.3. Kāpēc jaunieši neticēja Jumja atreibībai?
- 1.4. Kas balādē “Jumis – atreibējs” ir kopīgs ar Jumja kā mitoloģiskas dievības aprakstu?
- 1.5. Ko autors ar šo balādi vēlējies mācīt lasītājam? Kāpēc tas, tavuprāt, ir tik svarīgi?

Publicējis rakstus par **aktuāliem literatūras jautājumiem**, analizējis citu dzejnieku daiļradi.

Dzimis Rīgā **drēbnieka ģimenē**.

Rīgā iekārtots dzejnieka memoriālais dzīvoklis – muzejs.

Bijis **sanitārs un karavīrs**, strādājis par **skolotāju** un skolas pārzini Drabešos, darbojies dažādu žurnālu redakcijās.

Pirmā pasaules kara laikā **ģimene pārcēlās** uz Maskavu, vēlāk Saransku Krievijā, 1922.gadā atgriezās Latvijā.

Mācījies Rīgas Aleksandra ģimnāzijā, studējis **Maskavas Universitātes Medicīnas fakultātē** (studijas pārtrauca), vēlāk **Latvijas Universitātē**.

Dzejnieks, prozaīķis, dramaturgs

Aleksandrs ČAKS

(1901 – 1950)

pilsēta # mūsdienīgums # dažādās pasaules # nedaiļā izskaistināšana

Atslēgu vārdi:

- Izdomāt, kā pievērst skolēnu uzmanību atslēgu vārdu tematiem.
- Nodaļas sākumā nolemt, kā nodaļas beigās izvērtēt, cik skolēni sapratuši un prot paskaidrot par A.Čaka darbiem.

Informācija skolotājiem par A.Čaku:

- <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=2677717>
- <https://kulturaskanons.lv/archive/aleksandrs-caks/>
- <http://cakamuzejs.riga.lv/lv/caks/caka-biografija/>
- <https://www.uzdevumi.lv/p/latviesu-literatura/10-12-klase/aleksandrs-caks-5449/re-4f791bf0-46fd-4b6c-ba08-e7574cfa4a10>

Par A.Čaka darbiem:

https://jaunagaita.net/jg98/JG98_Salins.htm

Par poēmām:

https://jaunagaita.net/jg105/JG105,JG107,JG108,-JG110-111_Zuzena.htm

Ieskaņojumi:

- A.Čaka 110. dzimšanas dienā iznākusi grāmata:
- <https://youtu.be/k9QkyL4SD-k>
- Teātra izrādei 1979. g./Zigmars Liepiņš:
<http://www.zigmarsliepins.lv/iedomu-spogu316i.html>

Par A.Čaka laika Rīgu:

https://youtu.be/ip_R_otbOA4

Skolēniem A1 līmenī par A.Čaku:

<http://www.latvianliterature.lv/en/writers/91>

Dzejoļi tulkojumā:

http://www.lituanus.org/1980_3/80_3_05.htm

NODAĻAS MĒRĶI

Literatūrā:

- Skolēni iepazīstas ar A.Čaka dzīvi, dzejas un prozas darbiem.
- Skolēni mācās savas domas aizstāvēt, pamatojot savus ieskatus ar autora rakstīto.

Lasītprasmē:

- Skolēni lasa līdzi.
- A2 skolēni lasa ar atbalstu, lasot skaļi pārī vai ar skolotāju, izmantojot vārdnīcas u.c.
- B1/B2 skolēni paši lasa.

Rakstītprasmē:

- Skolēni raksta 1-2 teikumu atbildes uz jautājumiem.
- Dotas idejas garākiem rakstu darbiem.

Klausīšanās prasmē:

- Skolēni klausās skolotāja lasīto.
- Skolēni klausās informāciju par A.Čaku.

Aleksandra Čaka daiļrades pazīmes

- Daiļdarbos meklē mūsdienīgas literatūras principus.
- Galvenais daiļradē ir sava laika dzīves atspoguļojums.
- Daiļdarbos izmanto jaunus izteiksmes līdzekļus.
- Pirmais savā dzejā uzlūko pilsētu kā neatkarīgu mākslas objektu.
- Daiļradē runā par dažādiem sociālajiem tipiem, tos parādot reālās dzīves situācijās.
- Daiļdarbos ir konkrētība, sabiezināta tēlainība, ne pārāk daiļā izskaistināšana, izmanto dažādus pantmērus.
- Dzejā pievēršas modernā pilsētnieka psiholoģiskajai pasaulei.
- Akcentē dzīvās un nedzīvās pasaules vienotību.
- Prozas darbos ir bagāta varoņu psiholoģiskās pasaules atklāsme.
- Prozā ienes dzejas skanējumu un izteiksmes veidu.

Runātprasmē:

- Skolēni mutiski atbild uz jautājumiem.
- Skolēni piedalās pārrunās.
- Skolēniem palīdzēt saprast, kur ir pieminētās vietas. Izmantot kartes un fotogrāfijas.

Pārrunāt A.Čaka dzīves apstākļus:

- Kāpēc A.Čaka ģimene dzīvoja Krievijā? Kādi tur bijuši apstākļi?
- A.Čaks dienēja armijā. Kādā armijā, kad un kur? Kas ir sanitārs?
- Ko A.Čaks studēja?
- Pirmā pasaules kara laikā A.Čaks bija bēglis. Otrā pasaules kara beigās viņš nebēga no Latvijas, kā darīja daudzi pazīstamie rakstnieki. Kāpēc?
- Kāda bija A.Čaka dzīve pēc Otrā pasaules kara? Pie kā viņam bija jāpieder?

“Daiļrades pazīmes” - tekstā raksturots A.Čaka stils, darbu laiks un telpa.

Nodaļu iesākot, der iezīmes izlasīt kopā un noskaidrot, vai skolēnu vārdu krājums atbilst rakstītajam. Atkarībā no skolēnu valodas līmeņiem būs jātulko un jāpaskaidro vārdi, lai skolēni apgūtu vajadzīgo vārdu krājumu.

Nodaļas beigās atkārtoti izlasīt daiļrades pazīmes un lūgt skolēniem saviem vārdiem paskaidrot, kas teikts par A.Čaku un kādos darbos iezīmes atspoguļojas.

Uzsvērt A.Čaka stilu. Lūgt skolēniem salīdzināt A.Čaka dzeju ar citiem pazīstamiem latviešu dzejotājiem.

1. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli "Mans draugs" un veic uzdevumus!

Mans draugs

Es šodien satiku uz ielas savu draugu:
Viņš kroplis – invalīds. Tam abu kāju nav.
Slīd savos ratiņos viņš apkārt dienu augu
Un brauc uz atpūtu, kad tikai vakars jau.

Viņš sāpju mieru sev un vienaldzību guvis,
Vairs, klusi uzsmaidot, neviens to neredzēs.
Sīks zēns to pavada; pirms draugs mans kroplis
kļuvis,
Viņš laimi baudījis tāpat kā visi mēs.

Un savu braucienu starp gājējiem un ratiem
Viņš aptur tikai tad, no mazā zēna lūgts,
Kad santīms, apsildīts vēl līdzjūtības skatiem,
Krīt viņa cepurē kā guvums salds un rūgts.

kroplis – cilvēks, kuram nav kāda

locekļa

ratiņos – *šeit*: invalīdu pārvietošanās

līdzeklī

dienu augu – katru dienu

brauc uz atpūtu – dodas gulēt

vienaldzību – attieksmi, kad nekas

neinteresē

gājējiem – *šeit*: cilvēkiem, kuri iet

kājām

ratiem – *šeit*: zirgu ratiem

santīms – sīka naudas vienība

līdzjūtības skatiem – *šeit*: kad ir

kāda žēl

guvums – ieguvums, tas, ko dabū

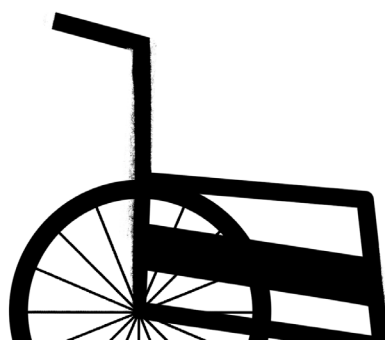
1.1. Kā tiek raksturota invalīda dzīve, pirms viņš kļuvis kropls?

1.2. Kā tā tiek raksturota šobrīd?

1.3. Kāpēc A.Čaks šādi raksta par savu draugu?

“Vairs, klusi uzsmaidot, neviens to neredzēs.”

1.4. Kāpēc draugam dotā nauda – santīms *krīt viņa cepurē kā guvums salds un rūgts*? Kāpēc tas ir salds, kāpēc – rūgts?

Pārrunas pirms lasīšanas:

- Kā lasa dzeju?
- Cik sīki dzejolis jāsaprot, lai to baudītu?
- Ko skolēni domā, ja dzejolis nosaukts "Mans draugs"?

Pārrunas lasot:

- Izlasīt pirmo pantu. Kā skolēni bija iedomājušies draugu, un kāds viņš ir?

1.3 uzdevums. Kāpēc "neviens to neredzēs"?

- A.Čaka laikā invalīdi, cilvēki ar fiziskiem traucējumiem, dzīvoja citādāk nekā šodien. Ko skolēni zina par tiem laikiem? Kāda pieredze skolēniem ir bijusi ar cilvēkiem, kuriem ir fiziski vai garīgi traucējumi? Salīdzināt savus pieredzi ar A.Čaka pieredzi.

1.4. uzdevums. No kā draugs iztieks? Kā viņš pelna naudu?

Pārrunas pēc lasīšanas:

Vai skolēni ir piedzīvojuši to, ka uz ielas lūdz naudu? Kā viņi uzvedušies? Kāpēc?

2. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli "Pilsētas zēns" un veic uzdevumus!

Pilsētas zēns

Jums, o, bijušie cūkgani, klausieties,
Talkā nāku es – pilsētas zēns,
Ielu smakas un rupjības piezīdies,
Nīstot visu, kas mierīgs un lēns.

Vēl tāds pats es, kāds biju reiz zēnībā,
Traks, ar spļāvienu mutē kā zvērs:
Man jau nebij, kas ievada lēnībā,
Tā kā jūs – pļavas, govīs un jērs.

Tamdēļ tīk jums uz stabules dudināt
Un zem vītoliem sapņot un skumt,
Man – uz bulvāra uzsvilpt un putināt
Dzīvi tālāk kā divričus stumt.

Es, kam tēvs bijis sētnieks un kārtībnieks,
Lai kā boā jums palieku maigs?
Sirdī rīziņā iesplaut un aizmirst nav nieks,
Kas par to, ka man burlacīgs vaigs!

cūkgani – cūku ganītāji, lauku zēni

talkā nāku – palīdzu

nīstot – *šeit*: ar lielu nepatiku

zēnībā – *šeit*: zēna gados, bērnībā

lēnībā – *šeit*: pieklājībā, mierīgā
dzīvesveidā

uz stabules dudināt – spēlēt stabuli

putināt – *šeit*: izniekot

tālāk – tālāk

divričus – ratus ar diviem riteņiem

sētnieks – cilvēks, kas rūpējas par
ielu tīrību

kārtībnieks – *šeit*: policists

boā – maiga, spalvainā šalle

rīziņā – vietā, kur aiztek notekūdeņi
(netīrs ūdens)

burlacīgs vaigs – laupītāja, var-
mākas izskats

Pārrunas pirms lasīšanas:

- Kur skolēni dzīvo? Kas dzīvo lielpilsētā, mazpilsētā, laukos?
- Vai pilsētas bērni atšķiras no bērniem, kas citur uzaug? Kādos veidos?

Pārrunas lasot:

2.1 uzdevums. Kā A.Čaks raksturo pilsētas zēna pieredzi? Ko viņš ir "piezīdies"?

- Kas pilsētas zēnam patīk un kas nepatīk?

Pārrunas pēc lasīšanas / Iespējami garāki rakstu darbi:

- Kopīgi salīdzināt, kā A.Čaks apraksta pilsētas zēnus un lauku zēnus? (2.2 uzdevums.) Uzrakstīt iezīmes uz tāfeles, likt skolēniem meklēt citātus, kas pamato viņu domas.
- Izmantojot savas iegūtās zināšanas par citiem latviešu rakstniekiem, salīdzināt lauku dzīvi un pilsētas dzīvi literāros darbos. (2.5. uzdevums.) Piemēram, kā salīdzinās A.Brīģaderes attieksmi pret pilsētu un A.Čaka jūtas pret pilsētu?

Es no torņiem un skursteņiem mācījos
Vēl pirms miršanas debesīs kāpt
Un no spuldzēm, kas iepirkas Vācijā,
Naktīm spītēt un gaišumu glābt.

spītēt – darīt pretī, darīt, kā vēlas

Kas par niekiem uz stūra kā ekspresim
Salt un gaidīt, kad gadījums būs!
Ek, uz to, ka es nekauna, iedzersim,
Mīļie bijušie cūkgani...jūs.

par niekiem – par sīkumiem

nekauna – tāds, kuram nav kauna,
pieklājības robežu

2.1. Kāpēc pilsētas zēns tiek raksturots kā *ielu smakas un rupjības piezīdies*? Ko tas liecina par vietu, kur viņš dzīvo?

2.2. Kā tiek raksturota pilsētas zēna un lauku zēna dzīve? Aizpildi tabulu!

PILSĒTAS ZĒNA DZĪVE	LAUKU ZĒNA DZĪVE

2.3. Izskaidro, kā no spuldzēm var mācīties *naktīm spītēt un gaišumu glābt*?

2.4. Kāda ir pilsētas zēna attieksme pret lauku zēniem?

2.5. Tu esi iepazīnis/usi arī lauku dzīvi, lasot citu autoru darbus.

Ar kādām grūtībām saskaras laukos, kādām – pilsētā? Kas abām vietām kopīgs?

3. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli "Saldējums" un veic uzdevumus!

Saldējums

Saldējums, saldējums!

Cik reizes tramā es
braucis bez biļetes,
lai tikai nopirktu tevi!

tramā – tramvajā

Saldējums,

tavas vafeles
izplaukst par naudu
uz visiem pilsētas stūriem,

tavas vafeles

brīnišķi dzeltenās

kā tējrozes bulvāru veikalos,

tavas vafeles

sārtās kā asinis,

kā dāmu lūpas un auto naktsnumurs.

bulvāru – platu, ar kokiem apstādītu
ielu

Saldējums

labākos zekserus

pārdevis esmu par tevi,

retākās markas

ar tīģeriem raibiem kā skatu logs,

žirafēm garām un slaidām kā radio torņi.

Pārrunas pirms lasīšanas:

Lūgt skolēniem nosaukt kādus savus mīļākos ēdienus! Vai tie ir tie paši ēdieni, kas viņiem kārojās, kad bija maziņi?

Pārrunas lasot:

- Ko nozīmē braukt tramvajā bez biļetes?
- Kopīgi meklēt salīdzinājumus ar "kā". Tos uzrakstīt uz tāfeles un pārrunāt. Kuri A. Čaka salīdzinājumi bijuši vistrāpīgākie?
- Cik vecs varētu būt dzejnieks, dzejoli sacerot? Cik vecu puisi viņš tēlo?

Pārrunas pēc lasīšanas / Iespējami garāki rakstu darbi:

- Rakstnieks pārdod savus lielākos dārgumus, lai pirktu saldējumu. Kāda vērtība ir zekseriem un pastmarkām? Kas skolēniem bērnībā bija visvērtīgākās kolekcijas? Ko viņi būtu pirkuši par saviem dārgumiem?
- Vai skolēni domā, ka cilvēks "mācās mīlēt" vai no piedzimšanas prot mīlēt? Kāpēc?
- Lūgt skolēniem uzzīmēt/ilustrēt dzejoli un pastāstīt par savu veikumu īsā runā.

Saldējums,
tavu vēsumu kairo kā ēters
esmu es sajutis
asāk
par meitenes lūpām un bailēm,
tu,
manas dvēseles vecuma kalendārs,
tevi mīlot,
es mācījos mīlēt
visu dzīvi un ilgas.

kairo – atveldzējošo, patīkamo

- 3.1. Kā tiek tirgots saldējums? Kā tā tirgošana ir vai nav mainījusies mūsdienās?
- 3.2. Ar ko tiek salīdzinātas saldējuma vafeles? Ar ko tu tās salīdzinātu? Kāpēc?
- 3.3. Ko par zēna dzīvesveidu stāsta dzejoļa ceturtais pants?
- 3.4. Kāpēc saldējums tiek salīdzināts ar *dvēseles vecuma kalendāru*? Kas būtu tavas dvēseles vecuma kalendārs? Kāpēc?
- 3.5. Skaidro, kā dzejnieka izjūtu un attieksmi pret saldējumu izsaka dzejoļa trīs pēdējās rindas?

4. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli “Ūdens noteku caurule” un veic uzdevumus!

Ūdens noteku caurule

Ūdens noteku caurule,
tu –
manas zēnības pirmais mūzikas instruments,
piecstāvu garais,
skārda pelēkais makarons, –
zem tavas runīgās mutes
aukstumā pieaug
ledus mirdzošā bārda –
vienīgais saldējums zēniem par velti.

Tu –
visu mušu un simtkāju mitekļis ziemā,
lietus ūdens garākais tunelis
ceļā uz rensteli slīpo,
pie papiros galiem un ābolu mizām.

Kamdēļ tu stiepies
tik vāra un trausla
gar namiem uz augšu
kā manas skumjas?

Kamdēļ tu esi
tik tieva un kalsnēja
kā manas istabas puķes
un jaunavas modernās pastkartēs?

Laikam tāds liktenis visiem,
kas tiecas uz augšu
no ielas trokšņa un burzmas,
no dzīves tukluma lētā.

skārda – lokana sudrabkrāsas
metāla

par velti – par brīvu

mitekļis – māja, dzīvesvieta

simtkāju – kukaiņu, kuriem ir simt
kāju

uz rensteli – uz detaļu pie mājas,
pa kuru uz leju plūst lietus ūdens

pie papiros galiem – pie izsmēķu,
cigarešu galiem

vāra – vārga

trausla – *šeit*: viegli ievainojama

kalsnēja – vāja

jaunavas – *šeit*: gados jaunas sie-
vietes

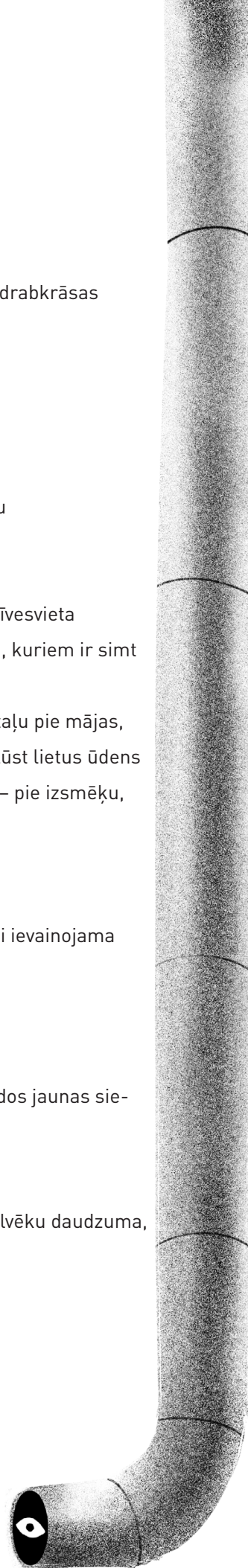
no burzmas – no cilvēku daudzuma,
pūļa

Pārrunas pirms lasīšanas:

- Noskaidrot, vai skolēni saprot, kas ir noteku caurule. Atrast ilustrāciju vai parādīt pie tuvas ēkas.
- Pajautāt skolēniem, kādu iedomājas dzejoli par cauruli.

Pārrunas lasot:

- Pēc pirmā panta apstāties un izrunāt detaļas par cauruli. Cik tā gara, kāda tā izskatās? Kā izskatās ledus caurules apakšā? Kāpēc to puīši ēstu kā saldējumu?
- Pēc otrā panta apstāties un lūgt skolēniem pateikt, kas ir caurulē un caurules galā. Kā A.Čaks cauruli uzrunā?
- Nākamajos pantos A.Čaks salīdzina cauruli ar savām jūtām. Lūgt skolēniem izteikties.

4.1. Ar ko tiek salīdzināta ūdens noteku caurule? Izraksti piecus salīdzinājumus!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

4.2. Ar ko tu salīdzinātu ūdens noteku cauruli?

4.3. Kāda ir dzejoļa noskaņa? Kuras rindas par to liecina?

4.4. Izskaidro, kā tu saproti dzejoļa pēdējo pantu! Kā tas saistīts ar A.Čaku kā dzejnieku?

Pārrunas pēc lasīšanas:

4.3. uzdevums. Kāds cilvēks ir rakstnieks?

Priecīgs? Bēdīgs?

- Vai dzejolis ir tāds, kādu skolēni sākumā bija iedomājušies?

Projekts:

Skolēni izvēlas, vai viņiem izdala ilustrāciju ar kādu ikdienas objektu. Viņiem uzdots atdarināt A.Čaku, sacerot dzejoli par attiecīgo objektu.

5. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli "Asfalta vārīšana un klāšana" un veic uzdevumus!

Asfalta vārīšana un klāšana

Katlā ar riteņiem diviem gar sāniem kā ausīm, katlā ar ilksi vienu un garu kā pērtiķim aste, rūsganā katlā vārījās asfalts.

Melns kā sodrēji, melns kā tuša, kā zābaku smēre un spīdošs kā limuzīns saulē vārījās asfalts, ļogoties katlā kā nēģeru ķermeņi dejā, liesmojot, sprēgājot pretim kā durkļi.

Vārījās asfalts, un kodīga, dzelīga smaka graizīja nāsis ar nažiem, sūrstēja rīklē kā hinīns.

asfalts – ceļa segums

ar ilksi – ar rokturi vilkšanai

rūsganā – brūnganā

sodrēji – melna viela, kas veidojas, kurinot malku vai ogles

tuša – melns rakstīšanai domāts šķidrums

ļogoties – kustoties

sprēgājot – ik pa laikam izšļācot burbulus

kodīga, dzelīga – *šeit*: asa, nepatīkama

graizīja nāsis – koda degunā

sūrstēja – *šeit*: sāpēja

hinīns – balts pulveris (medikaments) ar ļoti rūgtu garšu, lieto pret malāriju

Pārrunas pirms lasīšanas:

- Noskaidrot, vai skolēni saprot, kas ir asfalts, kad un kur to klāj. Atrast ilustrāciju no senāka laika ielu remontiem, piemēram, <https://images.app.goo.gl/AgGobaokPoqBdPVk8> <https://images.app.goo.gl/8UQseESXXx3hbwTb6>

Tāpat kā iepriekšējais dzejolis "Asfalta vārīšana un klāšana" ir par neievēroto. Cik bieži skolēni ievēro darbiniekus, kas labo ielas?

Pārrunas, dzejoli lasot:

Pēc 1. panta: Lūgt, lai skolēni uzzīmē asfalta katlu.

Pēc 2. panta: Cik melns ir A.Čaka melns?

Dūmi sirmi, dūmi melni un biezi kā sēru plīvurs
kāpa gar
liepām, kas turēja lapas kā plaukstas pret sauli un
putekļu bariem, sēja elpu ar striķiem, apvija dāmas
bez kauna un sāta un nokoda Parīzes smaržas kā
peles.

Vīrs, liels kā podiņu krāsns, kā pārklāts ar firnisu,
stāvēja blakus ar smeļamo kausu, lielu kā bizona
galva, un lēja kūpošo asfaltu, lēja platos lēzenos
spaiņos
no katla, katla, kur vārījās asfalts – asfalts.

Trīs vīri, dzidri un ritmiski kladzot uz bruģa ar
koka tupelēm,
nesa to tālāk un lēja uz trotuāra nesegto vietu.

Astoņi, rindā, uz ceļiem, ar mugurām veroties
zilgmē, klāja
to rūpīgi līmenī vienā kā kaņepes saspīestas, melnas
un taukas uz sviestmaizes, klāja to, pārkaisot viegli
ar smiltīm dzeltenām kā persu safrāns, klāja, lai
atdotu
rīt to jau sieviešu burvīgām kājām, ģēnija gaitai
un negēļa lišķīgiem soļiem.

ar firnisu – ar eļļas maisījumu

kladzot – skanot

ar tupelēm – ar korpēm

uz trotuāra vietu – uz gājējiem domāto
ceļa daļu

veroties zilgmē – *šeit*: skatoties de-
besīs

persu – persiešu

Pēc 3. un 4. panta: Lūgt skolēniem raksturot skatu
un smakas.

5.3 uzdevums. Kādi ir asfalta darbinieki?

Pārrunas pēc lasīšanas:

- Aprakstīt dzejas gleznas — redzes gleznas, dzirdes gleznas, smaržas gleznas, pat garšas gleznas.
- Kas staigās pa asfaltu? Kādus tēlus A.Čaks izvēlas? Kādus tēlus varētu pielikt klāt?

leskaņojums par A.Čaka prozu:

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/kafejnica-pat-tasi-melnas-kafejas-tev-nedos-par-taviem-sapniem-aleksandra-caka-stasti.a301891/>

5.1. Kā raksturots asfalts? Kāpēc lietoti šādi salīdzinājumi?

5.2. Kas notiek apkārt, kamēr vārās asfalts? No dzejoļa izraksti 3 piemērus!

1. _____

2. _____

3. _____

5.3. Kā tiek tēloti strādnieki, kuri vāra un lej asfaltu? Kāpēc, tavuprāt, dzejnieks radījis šādu raksturojumu?

5.4. Kā raksturoti cilvēki, kuri staigās pa uzklāto asfaltu?

Lasi A.Čaka stāstu (saīsināts) “Kukaiņu karaliene” un veic uzdevumus!**Kukaiņu karaliene**

Pavasaris. Kopš pēdējām Lieldienām esmu pārnācis uz dzīvi Bierīnmuizā, tālu aiz dzelzceļa sliedēm.

Tur visām apkārtējām ielām trūkst bruģa; viņas klātas vienīgi smiltīm un gaisīgas: pat vismazākā vēja pūsmā lido augstu un turas zilgmē ilgi kā putni. Grāvji plati un lēzeni; viņos vienmēr skumst ūdens, bet pāri tam lielas, zilas neaizmirstules.

Agri rītos un vakaros smilšainās ielās soļo ganāmpulks – apkārtējo māju govīs. Vāri smaržo tesmeņos piens, un no smiltīm, ko paceļ lēni plūstošo govju stāvi, virs viņu galvām, ragiem un mugurām pamazām izveidojas bāli rožains putekļu mākonis, kas ceļas arvien augstāk un augstāk, līdz piebriest, nosarkst vēl vairāk un tad kā dīvains, gaisos pacelts rožu kalns pazūd uz pilsētas pusi.

Visas mājas slēpjas nelielos augļu dārzos, kurus iežogo zemas koka sētas vidēja cilvēka zoda augstumā. Parasti šos dārzus rotā kāds kļavs, smaržīga liepa, bet visbiežāk kastanis –vecs, lielu, tumšu cepuri galvā. Rudeņos no viņa krīt zālē dzeloņaini zaļi augļi, kas, pret zemi atsitoties, dun un šķeļas, rādot pasaulei brūnus, spīdīgi valgus riekstus un apvalka balto, miltaino miesu.

Es dzīvoju nelielas koka mājas otrā stāvā. Mana istaba aizņem mājas visu vienu galu. Otrā pusē, tāpat vienā kambarī, mitinās sirma vecenīte – mana kaimiņiene.

pārnācis uz dzīvi – sācis dzīvot

gaisīgas – vieglas

vēja pūsmā – vēja pūtienā

zilgmē – debesīs

lēzeni – nav dziļi

vāri – ļoti vāji sajūtami

tesmeņos – dzīvnieka orgānos, kur veidojas piens

govju stāvi – govīs

piebriest – kļūst lielāks

valgus – mazliet mitrus

kambarī – šeit: istabā

mitinās – dzīvo

Pārrunu jautājumi, stāstu lasot:

- Lūgt skolēniem raksturot varoņa dzīves pilsētu. Kāda tā ir, salīdzinot ar lielpilsētu?
- Lūgt skolēniem raksturot varoņa mājas. (6.1., 6.2. uzdevums.)
- Kā varonim veicas ar makšķerēšanu? Kāpēc skolēniem liekas, ka viņš to katru dienu dara?
- Lūgt skolēniem raksturot dienu, kad varonis iet ganos ar kaimiņienes kazu.
- Kāds iespaids skolēniem ir par varoni? Lūgt viņiem raksturot, kāds viņš izskatītos, kāds darbs viņam ir. Vai viņš ir bagāts? (6.4. uzdevums.)
- Kāda tēlota kaimiņiene? Uzrakstīt viņas īpašības uz tāfeles, pie reizes vingrinoties rakstīt citātus. (6.7 uzdevums.)
- Ko kaimiņiene mīl? Lūgt skolēniem norakstīt vai pateikt piemērus par to, kā viņa sapratās ar kukaiņiem. Vai tas skolēniem liekas normāli? Kāpēc? (6.8.-6.11. uzdevums.)
- Izlasīt lomās skaļi stāsta daļu, kas sākas “Mana kaimiņiene savu kukaiņu dabu...”. Lūgt skolēniem izteikties par to, ko kaimiņiene vērtē. Vai skolēni piekrīt kaimiņienei vai ne? Kāpēc?
- Kādi noteikumi ir kukaiņiem un varonim?
- Kas notiek stāsta beigās? Kas un kādos veidos gādā par kaimiņieni?
- Ko izsaka stāsta beigas?

Pirms sākt kopsavilkumu, atkārtot biografijas un daiļrades pazīmes.

Idejas projektiem par A.Čaku:**Dzejoļi:**

1. YouTube ir atrodami Latvijas skolēnu ieskaņojumi, kas veltīti A.Čakam. Skolēniem lūgt, grupās strādājot, izvēlēties dzejoļi, un to ieskaņot, lasot dramatiski un izteiksmīgi. Piemēram, “Ūdens noteku caurule”: <https://youtu.be/Vhht57U506c>
2. Sagādāt citu dzejoļu kopijas. Skolēni izvēlas sev piemērotu dzejoļi un stundā uzstājās ar lasījumiem.
3. Zīmējumi. Daudzos A.Čaka dzejoļos ir redzes gleznas. Skolēni izvēlas kādu redzes gleznu, dzejoļi vai dzejoļa daļu un to ilustrē.

Pārrunu vai rakstu darbu tēmas:

- Ko nozīmē atzīties? Kam jānotiek pirms atzīšanās?
- Kāda mīlestība dzejolī tēlota? Vai tā ir vienpusīga vai divpusīga mīlestība? Kā skolēni pamato savu viedokli? (1.3. uzdevums.)
- Kurās šodienas populārās dziesmas tēlota līdzīga tēma? Lūgt skolēniem vienam ar otru dalīties uzskatos par populāro mūziku.

Ieskaņojumi:

<https://youtu.be/1C7xz00-yN4>
ar Dziesmu svētku kori: <https://youtu.be/NwQq4wZdoqY>

Skolotājam

Virtuve un priekštelpa mums kopēja. Priekštelpa maza, bez loga, bet tas nav arī vajadzīgs. Esmu pie viņas pieradis, ka jaušu un redzu tās apmērus pilnīgi bez gaismas, pat vislielākā tumsā. Viņa gaužām maza un sākas tur, kur izbeidzas likās, čikstošās koka trepes no pirmā stāva.

Mūsu kopējai virtuvei tikai viens logs. Tas pats jumtā virs mūsu galvām un tikai krietnas rūts lielumā. Pēc viņa es vēroju laiku, jo šo logu pārstaigā visi zilgmes mākoņi, putni un smaržas. (..)

Ēdu es ar savu kaimiņieni pie viena galda, patiesībā pie viņas galda. Rītos tā mani pacienā ar kafiju, kas atšķaidīta biezā, saldā kazas pienā. Tase, kurā virmo brūnais, kūpošais šķidrums, – apaļām, pirksta biezumā siltām lūpām un rozā osu. (..)

Rīta pusē es parasti eju uz Daugavu zvejot. Sapņodams es sēžu krastā tik ilgi, kamēr saule no manas sejas pārvietojas uz manu muguru un ūdeņi pie manām kājām sāk kūpēt kā saskrietas zirgu muguras. Tad es eju mājās. Pa ceļam es nopērku no puikām zivis, jo visā rīta cēlienā neesmu izvilcis nevienas zivs. Šī radība mani ārkārtīgi vairās, laikam mana ēna uz ūdeņiem izskatās atbaidošā. (..)

Tikai reizi mēnesī es nevelku savu veco skārda bundžu no galda pavēderes laukā un neeju uz Daugavu makšķerēt. Tas ir priekšpēdējā mēneša dienā. Tad mana kaimiņiene uzvelk savas labākās drēbes, iekar rokā veco, lielo tīģerādas rokas somu, noglāsta drebošu plaukstu sava senā lietussarga dārgo, zaļgano zīdu un dodas uz pilsētu pēc sava nelaiķa vīra niecīgās pensijas. Un es viņas vietā eju paganīt tās veco, raibo kazu.

Es uzvelku savas vecākās bikses, atrotu tās līdz ceļgaliem, kājas ieauju vecās, caurās kalašās, kas no ilgas stāvēšanas tumsā, mitrā priekštelpā sarāvušās un kļuvušas mazākas, kā to dara pie vecuma ļaudis ar savu ķermeni. Es izvelku no veca kurvja garu, nosmulētu striķi, kuru esmu atvedis līdz no Turkenstānas. Viņš cietis, piķots un glabā vēl sevī dienvidus sauli un vīnogu vāro, zilgano smaržu. Šī striķa vienu galu es uzmetu kazas ragiem un sapinu, bet otru galu apsienu sev ap roku.

jaušu – saprotu

apmērus – lielumu

gaužām maza – ļoti maza

krietnas rūts lielumā – loga rūts izmērā

zilgmes – debess

atšķaidīta – šeit: sajaukta

virmo – šeit: kūp

ārkārtīgi vairās – šeit: neķeras

no galda pavēderes – šeit: no pagaldes, no vietas zem galda

nelaiķa – mirušā

pēc niecīgās pensijas – šeit: pēc mazā pabalsta

atrotu – uzloku

ieauju – uzvelku

kalašās – īsos gumijas apavos

no kurvja – no groza

nosmulētu striķi – netīru auklu

- Raksti par sprediķi: <https://www.delfi.lv/kultura/news/culturenvironment/caks-nemeloja-sprediķis-pinku-baznica-bija-par-jukuma-vaciesa-le-gendaro-runu-strelniekiem.d?id=50568493>
- <https://www.delfi.lv/news/national/politics/100-gadi-kops-jukuma-vaciesa-legendaras-runas-vesturisks-fakts-vai-dzejnieka-izteles-auglis.d?id=47684821>

Mēs ejam pa smilšainām ieliņām no pilsētas laukā. Mūs pavada skaļas suņu rejas, bērnu smiekli un ābeļu zari. Tālumā kūp zilgme. Priedes mazgā savas galotnes viņas spožumā. Kaza mani ved. Lēniem, apdomīgiem soļiem. Pie kakla viņai zvana spožs, zeltots pulkstenis, bet pavēderē maigs, iesārts tesmenis, sviņīgi šūpodamies pavasara sanošā gaisā.

Mēs nonākam priedēs, kur jau savas kazas gana pārējās vecenītes. Es paceļu viņām cepuri sveicienam. Lejā burbuļo mazs strauts, un virs viņa lēkā puiku smiekli. Vārnas sēž priedēs un apdomā savu nākošo ķērcienu, es iegulstos zālē, mākoņi pilina savu tālummu man sejā, es sapņoju un iemiegu.

Kad vecenītes kaza apostījusi un apgrauzusi visu to zāli un zemi, ko ļauj viņai striķis, tā pienāk man klāt, piegrūž purnu manam sānam, kutina lūpas ar savu balto zemes dvingas bārdu un zvana man ausīs ar savu kaklā mirdzošo kapara zvanu.

zemes dvingas – zemes smaržas

Es pamostos un pāreju uz citu vietu. Tā tas turpinās līdz tam brīdim, kad viņa velk mani uz upīti padzerties. (..)

Pēc tam vairs kazu ganīties nevedu. Saule jau pusdienā, kazas tesmens maigs un smags kā medus. Mēs atkal lēniem, apdomīgiem soļiem ejam uz mājām. Vārtos smaidīdama gaida vecenīte un saņem kazu. (..)

Mana kaimiņiene runā maz un tad arī vienīgi smaidīdama, it kā ar saviem lūpu kaktiņiem runādama: “Neņemiet nu ļaunā, ka to izteicu.”

Bet vienā lietā viņa bezbailīgi stingra, uz nāvi spējīga. Tā bezgalīgi mīl visādus kukaiņus. Kad viņai sētā trauklā māriņa nolaižas uz rokas, tā var ar mazo kukainīti tad stundām kaut ko sarunāties maigā, luliņošā balsī. Vecenīte tādās reizēs nerunā mūsu īstos cilvēku vārdus un teikumus. Tās ir nesaprotamas, dīvainas skaņas, kas tad plūst pāri viņas lūpām – lēni, zuzot, ar svilpojošu pieskaņu. Un kukaiņi to saprot.

bezglīgi mīl – ļoti mīl

Es esmu redzējis, kā mana kaimiņiene nonākusi sētā ar maizes doniņu rokā, apsēdusies savā līdzpaņemtā brūnā ķēblītī un sākusi kaut ko dziedoši, gari murmināt. Kā burve, kas teic savus karstos, žuburainos vārdus.

Pēc kāda brīža atlido māriņa un nosēstas tai klēpī, tad otra. Starp liesmojošiem smilšu graudiem drīz vien parādās skudru melnīgsnie ķermenīši arvien lielākā skaitā. Tad vecīte drupina savu maizes donu un druskas met kukaiņiem.

Cauru dienu šinīs telpās rāmais, drusku smaržainais gaisms pilns mušu nemitīgās, vienmuļās sīkšanas un dūkšanas. Visas drānas, visi laikraksti, sienas un trauki klāti viņu sakaltušiem raibumiem. Zirnekļu tīklus vecīte bez žēlastības iznīcina, bet pašus zirnekļus veikli noķer, smaidot iebāž pudelē un tad vēlāk palaiž tos sētā.

Prusaki, mazi, sarkani un brūni, prusaki, lieli, izplestiem spārniem, bariem skraida apkārt. Pirms apsēšanās vienmēr jāapskata krēsls, vai tur nav jau sēdekli ieņēmis kāds prusaku bars. Nevienam traukam nedrīkst atstāt bez vāka. Tas stundas laikā būs pilns ziņkārīgiem prusakiem un nekaunīgām mušām, kas savā starpā reizēm pat bikstās un plūcas. (..)

Gadījās, ka kāds neuzmanīgs vai pārlietu ziņkārīgs prusaks ievēlās kūpošā zivju zupā un tur ņēma ātru, bet drausmīgu galu. Tad es redzēju vecenītes acīs asaras, lielas un dzidras kā debesis. Saviem likiem un brūniem pirkstiem viņa ņēma maigi mazo mironi no zupas laukā, lika to galdā un ilgi glāstīja. Pēc ierausa savā plaukstā un iemeta plītī. (..)

Mana kaimiņiene savu kukaiņu dabu izprata sevišķi dziļi. Viņa pazina katru mušu pēc tās sīkšanas un spārnu vēdināšanas, pazina katru tarakānu un prusaku, kas ložņāja viņas priekšā pa galda virsmu un plīts siltumu. Viņa zināja katra kukaiņa vājības, vēlēšanās un raksturu pēc kustībām, tērpa zaigojuma, spārnu un ūsu kustināšanas.

ar maizes doniņu – ar maizes klaipa galiņu

ķēblītī – mazā krēsliņā

murmināt – neskaidri runāt

žuburainos vārdus – šeit:

daudznozīmīgos, īpašos vārdus

drupina – šeit: sīki, smalki lauž

druskas – sīkos gabaliņus, drupačas

cauru dienu – visu dienu

drānas – apģērbi, audumi

bikstās – grūstās

plūcas – kaujas

ievēlās – iekrita

ņēma galu – nomira

mironi – mirušo

ierausa – ielika

plītī – krāsnī

pēc tērpa zaigojuma – šeit:

ķermeņa spīdēšanas

– Lūk, tam prusakam tur – bēdas,– teica viņa man reiz un pacēla savu pirkstu pret lielu, briesmīgu prusaku galda stūrī. Tas stāvēja tur sastindzis, nolaistām, saburzītām ūsām, un viņa virsma bija pelēka, nespodra un drēgna kā purvs.

– Šodien rītā viņam nomira sieva. Slaida, gaiši sarkana ar zeltītu blāvojumu kā sievietes mati. Prusaki – uzticīgi vīri. Arī viņš rītā būs beigts. Tad es viņu izkaltēšu – lēni un rūpīgi, tas viņam atnesīs vieglu un gaišu pēcnāvi, bet cilvēkiem viņš remdinās sāpes.

– Kaimiņien, es neticu šo mazo, sīko, riebīgo kukaiņu jūtām. Tās ir tikai jūsu iedomās.

– Naivais, – atteica viņa man, – pat grīda zina, ko mēs runājam, paskaties, kā viņa smīn.

Īss, ļodzīgs saules stars kā slieka locījās un ņirbēja uz vecās, robotās grīdas. Bet smīna es nemanīju. Es piesitu grīdai ar kāju, viņa nodunēja, tad gaiss šo skaņu paņēma un iemeta sev mutē, bet tukšums starp grīdu un griestu smiltīm pārmeta kūleni un atkal sastinga gaidās.

– Kaimiņien, es neredzu grīdas smīna.

– Tamdēļ, ka tu netici tam. Neticība ir katra kurluma un akluma sakne.

– Un jūs ticat?

– Jā, es ticu, es ticu, ka viss pasaulē līdzīgs un vienvērtīgs man. Šī grīda, šis ķeblis, šī drāna, mūsu domas, ābeļzieds un zvaigznes tur tālumā – viss viens. Un arī šis prusaks – šis nelaimīgais, nāvei nolemtais prusaks vienvērtīgs man. Kaut viņš izskatās pēc slepkavas, pēc veca, cilvēka asinīs notraipīta dunča, viņam tomēr iekšā jūtīga un smalka sirds. Viņš nāves nebaidās un prot sarunāties ar zvaigznēm debesīs un ar akmeni kalna vidū, jo viņš pilnīgi neapzinīgi tic tam, ko mēs noliedzam. (..)

Manā istabā vecenes kukaiņi nenāk, jo tas viņiem noliegts. Kukaiņi klausā savu karalienu kā akli kucēni. Vienā agrā rītā pie manis istabā ieskrēja milzīgs tarakāns, kuru visu nakti pie sevis bija turējusi vecene, jo tam bija iedragāts spārns. Pēkšņi aiz sienas vecene klusi un dobji iesvilpās. Tarakāns nāves bailēs metās atpakaļ uz durvīm un pazuda virtuvē.

drēgna kā purvs – auksta, vēsa kā purvs

remdinās sāpes – mazinās sāpes

naivais – *šeit*: tāds, kuram ir maza dzīves pieredze

smīn – rada kaut ko līdzīgu smaidam

pārmeta kūleni – *šeit*: apgriezās
sastinga gaidās – nekustīgi gaidīja

kurluma – dzirdes trūkuma

akluma – redzes trūkuma

vienvērtīgs – *šeit*: tādā pat vērtībā

pēc slepkavas – pēc tāda, kas nogalina

neapzinīgi – nedomājot

noliegts – aizliegts

iedragāts – ievainots

Kādu rītu, iegājis virtuvē, es atradu viņu tukšu un aukstu. Plīts nebija iekurta. Durvis uz priekštelpu stāvēja pusvirus. Pa grīdu kā bez galvas šurp un turp skraidīja vesels bars prusaku un viņiem pa starpām maisījās gan lieli, gan mazi tarakāni. Es jutu, ka noticis kas ārkārtīgs. Vienmēr kārtīgā vecīte nebija rādījies. Es piegāju viņas istabai un pieliku ausi durvīm. Klusums. Tikai man ap kājām čaukstēdami skraidīja mūdži. Es trīs reizes piesitu durvju stenderei.

– Iekšā,– atskanēja no istabas vāja balss. Es iegāju. Mana kaimiņiene gulēja ļoti platā sarkanā koka gultā ar augstām apkaklēm abos galos. Viņai pie kājām neliela koka kaste, porainu, sarkanu drēbi klāta. Zem tās rindā ievainoti tarakāni, prusaki un mušas. Pie istabas kreisās sienas liels, drūms skapis, blakus viņam galds – dārga koka, masīvām kājām, gluži kails. Uz viņa lielā nekārtībā dažādas pudeles, lampa ar ieplīsušu cilindru, ēdiena atliekas un tumša kapara lādīte.

– Vai jūs esat slima? – vaicāju es savai kaimiņienei.
– Drusku, – nočukst viņas lūpas. – Reibst galva, un sāp krūtis.

– Būs jāataicina ārsts,– ierunājos.
– To tikai ne, – iekliedzās vecenīte un mēģināja piecelties, bet nespēja.– Es kļūšu vesela vai nomiršu arī bez viņa. Es tikai drusku lūgtu jūsu palīdzības.

Es nododu sevi pilnīgi manas kaimiņienes rīcībā. Rūpīgi ēdinu kukaiņus, valdu pār viņiem: baros, kliedzi; un tie bīstas manis vairāk kā sērgas. Mazam, sarkanam plīša maisiņam es noķeru desmit lielākos tarakānus. Tos vecīte uzliek sev uz krūtīm, bet labuma no tiem nav nekāda. Otrās dienas vakarā pēc īsas un vieglas agonijas viņa mirst. (..)

Es kāpju augšā pabarot nelaiķes draugus – mazos kukaiņus. Paņemu piecus kapara traukus, pildu tos ar kazas pienu un novietoju zināmās vietās. Gaidu. Klusums. Paiet stunda, klusums. Visi nelaiķes kukaiņi pazuduši. Tikai pie plīts, uz muguras apvēlies, guļ viens nosprādzis liels tarakāns.

pusvirus – daļēji atvērtas

ārkārtīgs – ārpus normas

masīvām – lielām, smagām

ēdiena atliekas – neapēstais ēdiens, ēdiena pārpalikumi

Otrā rītā es eju uz malkas kambari apskatīt nelaiķi. Svece galvgalī līdz pamatam izdegusi. Uz svečtura gaišās, spožās virsmas daži dzelteni vaska traipi kā negatavi ķirši. Neaizmirsteļu vainags vēl tāpat vecītei ap galvu. Sejai uzklātā zīda drāniņā skaidri iezīmējies vecītes lielais deguns, bet gar malām zārks pilns ar mušām, prusakiem un tarakāniem. Lielie, zilganie, kas līdzīgi tumšām, potētām plūmēm, čaukst kājgalī, pārējie tuvāk liķa mierīgiem, vēsiem elkoņiem – gan liķa – mirušā ķermeņa pa vienam, gan pūļos un biezos ķekaros.

Es stāvu vienu brīdi pilnīgi sastindzis un smagi elpoju. Tad es paņemu zārka smago, lipīgo vāku, uzlieku to un aizsītu ar naglām zārku ciet.

- 6.1. Ar ko dzīve Bierīņmuižā atšķiras no dzīves pilsētas centrā?
- 6.2. Kā tēlota māja, kurā dzīvo varonis?
- 6.3. Ko par varoni liecina tas, ka viņš ēd kopā ar kaimiņieni (vecenīti) pie viņas galda un ka kaimiņiene viņu regulāri cienā ar kafiju?
- 6.4. Kāpēc varonis katru rītu dodas zvejot?
- 6.5. Kāpēc tad, kad varonis ved ganīt kazu, rej suņi un bērni smejas?
- 6.6. Izskaidro saviem vārdiem, kā tu saproti rakstnieka teikto!
“Lejā burbuļo mazs strauts, un virs viņa lēkā puiku smiekli.”
- 6.7. Kā tiek raksturota kaimiņiene – vecenīte?
- 6.8. Kā tēlota vecenītes attieksme pret kukaiņiem? Mini 3 piemērus no stāsta!
- 6.9. Izskaidro, kā tu saproti vecenītes sacīto?
“Neticība ir katra kurluma un akluma sakne.”
- 6.10. Ko par vecenīti liecina viņas pārlicība, *ka viss pasaulē līdzīgs un vienvērtīgs?*
- 6.11. Ko no vecenītes iemācījās varonis?
- 6.12. Ko no vecenītes var mācīties mūsdienu cilvēks? Kāpēc tas ir svarīgi?

KOPSAVILKUMS

1. Kuras A. Čaka daiļrades iezīmes parādās lasītajos darbos? Aizpildi tabulu!

DAIĻRADES IEZĪME	DARBS	FRAGMENTS VAI PĀRSTĀSTS

2. Ar ko A.Čaka daiļrade ir atšķirīga no citiem iepazītajiem autoriem?
3. Kāpēc joprojām A.Čaka daiļrade ir aktuāla mūsdienās?
4. Ko mūsdienīgu A.Čaks bija uzminējis, paredzējis jau laikā, kad rakstīja?
5. A.Čaks pievērsās pilsētas tēmai. Savā dzejā izmantoja dažādas tās detaļas – saldējumu, asfaltu, ūdens noteku cauri, dažādas ielas, cilvēkus. Izvēlies sev tuvu pilsētu, “paņem” no tās spilgtu detaļu un uzraksti radošo darbu. Izmanto A.Čaka dzejas rakstīšanas iezīmes! Ja iespējams, savam darbam pievieno fotogrāfiju un/vai ilustrāciju!

PADZIĻINĀJUMS

1. UZDEVUMS.

Lasi A.Čaka dzejoli “Atzišanās” un veic uzdevumus!

Atzišanās

Miglā asaro logs. Ko tur liegties, nav vērts:

Tikai tevi es mīlējis esmu.

Kādā dīvainā sulā savas lūpas tu mērc,

Ka tās deg ar tik sarkanu dvesmu?

Tur, kur bulvāri kūp, tevi satiku reiz

Un vairs nezinu miera ne mirkli.

Uz tā stūra, kur lūdz naudu ubags sev greizs,

Mani samīs drīz ilgas kā zirgi.

Vai tā diena vai nakts, ielās klīstu viens pats,

Rauju lapas no kokiem un ceru,

Ka uz kādas no tām būs tavš skūpstš vai tavš mats,

Bet – tās tukšas es notekās beru.

Tad es veros tāpat visos logos, varbūt

Tavas acis tur redzēšu spīdam,

Bet man cerību putni tikai smadzenēs zūd,

Jūtu mirkļus tik mūžībā krītam.

Kur tu esi mans draugs?...Vai tai blāzmā, kas kūst

Man no vientuļā mākoņa sejā?

Jeb no tevis man tik kā šis ilgas, kas lūst

Manā asā un satrauktā dzejā?

Miglā asaro logs. Ko tur liegties, nav vērts:

Tikai tevi es mīlējis esmu.

Laikam asinīs manās savas lūpas tu mērc,

Ka tās deg ar tik sarkanu dvesmu?...

liegties – nepieņemt

dīvainā – savādā, nepierastā

dvesmu – *šeit*: izjūtu

bulvāri – platas, ar kokiem apstādītas ielas

ubags – bezpajumtnieks

samīs – sabradās

ilgas – ilgošanās

klīstu – bez mērķa staigāju

veros – skatos

blāzmā – gaismā, kas spīd caur mākoņiem

1.1. Kuras rindas liecina, ka dzejolī tiek atspoguļota pēkšņa, negaidīta mīlestība no pirmā acu skata?

1.2. Izskaidro, kā tu saproti dzejoļa rindas!

“Uz tā stūra, kur lūdz naudu ubags sev greizs,
Mani samīs drīz ilgas kā zirgi.”

1.3. Kas liecina, ka izrādītajām jūtām nav atbildes?

1.4. Kādas izjūtas atklāj dzejoļa rindas?

“Bet man cerību putni tikai smadzenēs zūd,
Jūtu mirkļus tik mūžībā krītam.”

1.5. Skaidro, kāpēc varonis beigās nonāk pie atziņas, ka *laikam asinīs manās savas lūpas tu mērc, ka tās deg ar tik sarkanu dvesmu?*

2. UZDEVUMS.

Lasi fragmentu no poēmas “Mūžības skartie” “Sprediķis Piņķu baznīcā” un veic uzdevumus!

1916.gada 17. jūlija rītā 5. Zemgales latviešu strēlnieku b–ns ceļā uz Smārdes iecirkņa fronti, kur gatavojās ievērojams krievu armijas uzbrukums, iegriezās Piņķu muižā. Šeit plkst. 3 pēc pusdienas, pulkv. Vācietis, b–na komandieris, noturēja Piņķu muižas vecajā, 1662.gadā celtajā Nikolaja baznīcā savu slaveno dievkalpojumu.

Vecā, mazā Piņķu dievnamā
Nav nekad tāds dievkalpojums bijis –
Tāds kā šodien. Zvans bez elpas vēsta.
Skaņas brāzmo, aulekšo un liesmo.
Dzelmēs nokāpj, visus logus pārsit,
Durvis izgāž, sirdis sagriež virpās.
Brīnās ļaudis: kur tam vecam zvanam
Vēl tāds spars pie pašām beigām – ko nu!
Latvju strēlnieks torņa galā kāpis,
Savu spēku vara kalpam devis,
Lai nu vēsta tautai lielo brīdi:
Pulkvedis pēc pārgājiena grūta
Strēlniekus sauc savus dievnamā.
Ļaudis lūkot plūst no malu malām,
Pamet darbu, pamet vārgos cisās.
Tikai mācītājs uz Rīgu slepen
Aizbēdzis, un muiža smīn aiz bultām.
Klusi pildās soli dievnamā
Zemgaliešiem pilnā kaujas tērpā.
Rītu kauja. Smārde viņus gaida
Rādīt latvju sīkstumu un vērsmi,
Vēl pirms cīņas grib tie sevi skaidrot.

Arī baušķenieki sanākuši raudzīt.
Tiem aiz pleca Katrīnmuižas elle,
Jūlijs sestais, septītais un baigais.
Skumji ērģeles dūc pāri galvām:
Virsnieks Lukašs, luktā kāpis, spēlē.
Sejā smaids un apņemšanās svēta.

dzelmēs – dziļumos

pēc pārgājiena – pēc kājām noieta
gara ceļa posma

pamet – atstāj

vārgos cisās – nespēcīgos guļasvietās

sīkstumu – neiznīcināmu spēku

vērsmi – karstumu

baušķenieki – strēlnieki, kuri nāk no
Bauskas

Par “Mūžības skartajiem”:

<https://www.delfi.lv/news/national/politics/100-gadi-kops-jukuma-vaciesa-legendaras-runas-vesturisks-fakts-vai-dzejnieka-izteles-auglis.d?id=47684821&page=4>

Piņķu baznīca:

<http://www.pinkudraudze.lv>
<https://goo.gl/maps/3FFeWDrAYDKWpryA8>

Par cīņām pie Piņķiem:

<http://www.babite.lv/lv/novads/pieminas-vietas/>

Pirms lasīšanas:

- Jānoskaidro, vai skolēni saprot dzejoļa laiku un telpu. Palūgt, lai viņi paskaidro Pirmā pasaules kara apstākļus Latvijā. Kas cīnās? (Ir 1916. gada jūlijs.)
- Kas ir strēlnieki? Kādā armijā tie cīnās?
- Kas ir sprediķis? Kas parasti saka sprediķi?
- Parasti mācītājs saka sprediķi, bet šodien to teiks pulkvedis. Kas ir pulkvedis?
- Pulkvedis domā par saviem karavīriem. Kādus viņš tos iedomājas?
- Mēs iedomājamies, ka karavīri ir bezbailīgi. Kā A.Čaks tēlo pulkveža domas un jūtas, kāpjot kanclē?
- Kas ir “ilgā vergu tumsa”? Kā tā ietekmē karavīru cīņu garu?
- Lūgt skolēniem meklēt, kas kūp, kas rindās no neredzamā kļūst redzams.
- Kāpēc pulkvedim pēkšņi rodas drosme?
- Kam zemgaliešiem jātic? Kam viņiem jābūt līdzīgiem?
- Kas pieder zemgaliešiem — kas ir “jūsu”?
- No kurienes nāk karavīru spēks?
- Lūgt skolēniem izteikties par rindām:
„Cīņā iet ir brīvu vīru daļa,
Cīņā mirt ir brīvu vīru daļa,
Lai pēc tam kā dzīva, liela elpa
Augšup celtu visu savu tautu.”
- Vai latvieši ir brīvi vīri? Kas viņi ir?
- Kas telpā ir neredzams, bet tomēr jūtams?
- Ko nozīmē “paņemt pasauli kā arklu rokās”?
- Lūgt skolēniem izteikties par rindām:
„Tikai tas, kas dzimis lielās mokās,
Pieder mīlestībai.”
- Par ko A.Čaks raksta? Uz ko vēl šo domu var attiecināt?

Ko viņš piemin: kritušos vai dzīvos,
Varbūt tautu – nāves postā grūstos?
Skaņas dūdo svinīgas un maigas,
It kā simtiem neredzamu dūju
Sapņotu te baznīcā zem velvēm

Ģērbkambara brūnā grīdas sega
Kāri norij liego piešu skaņu.
Zemgaliešu pulkvedis kā briedis,
Spailēs dzīts, no kakta kaktā triecas:
Sprediķis tam pirmo reizi mūžā
Šodien sakāms saviem pašiem zēniem,
Zemgaliešiem, trakiem kaujas vilkiem,
Dzeloņkodējiem un granātsviežiem
Pašiem pirmiem. Tīreļpurva bultām,
Kas pat saulei nesabaidās iesplaut
Tieši acīs, ja tā kļūst par liesu.

Pērminderis ģērbkambara kaktā
Tikai trīs un čukst zem savām brillēm:
– Gluži tā kā deviņsimti piektā
Baznīca ar varu vaļā vērtā. –

Īsi nočīkst ģērbkambara durvis,
Ienāk Lerhe, adjutants, vīrs stāvā
Tāds kā krāsns, ar smagu dūri kaujā:
– Pulkvedi, jūs zemgalieši gaida;
Dziesma sāka, kādu pavēlējāt. –

Un, kad dziesma rupjām balsīm pusē,
Kurā teikta Kunga žēlastība,
Pulkvedis no ģērbkambara iznāk,
Kancelē kāpj lēniem, stingriem soļiem.
Čīkst zem viņa rieksta koka trepes.
Piešu sanoņa un kāpju trīsas
Pakampj gaiss un aiznes Dievam rādīt.

grīdas sega kāri norij liego piešu

skaņu – paklājs slāpē apavu radīto
skaņu

pulkvedis – dienesta pakāpe armijā;

šeit: karaspēka vadītājs

spailēs dzīts – notverts, sagūstīts

pērminderis – draudzes vecākais,

kas veic arī garīdznieka palīga
pienākumus

adjutants – virsnieks, kas veic

īpašus pienākumus karaspēkā

Satraukts pulkvedis. Līp mati pierēi.
Lūpas sausas, trakas svelmes skartas.
Grūti kāpj tas. Dvēsele vēl šaubās.
Trīc kā putns, kā smilga vējos celta.
Ko tam sacīt savai karadraudzei,
Saviem kvēliem zemgaliešu vīriem,
Kādus vārdus vēl pirms kaujas bilst tiem?
Varbūt puse rīt jau nebūs dzīva.
Tikai viņu dvēseles kā pūkas
Maldīsies virs purva sūrā gaisa.

Garos elpas, garos drēbes, miesas.
Nāve paslēpusies durkļu galos.
Zābaki ar trānu sauli pilda.
Un nekad vēl pulkvedis nav jutis
Savu garu tādās dzelmēs grimstam.

Kāpj viņš lēnām. Jūt, kāds milzīgs pretspēks
Spiež uz leju viņa druknos plecus.
Jūt viņš: visa ilgā vergu tumsa
Viņam vienam tagad virsū gulstas.

Tikai acis, karadraudzes acis
Ceļ tam spēkus augšup, gaismai pretim,
It kā katrā viņa solī slēptos
Kaut kas dārgs un elpai valgmi sniedzošs.

Un tad stāv viņš kancelē virs visiem,
It kā mūžam likts jau tur no gala.
Pierē plaisa. Lūpās visi mūži.
Abās rokās divas karstas dūres.
Zobens likts pie altara kā krusts tam.

trakas svelmes – liela karstuma

kvēliem vīriem – *šeit*: cīņas spā-
ra pilniem vīriem; patriotiskiem
vīriem

bilst – saka

garo – *šeit*: elpo

Stāv viņš celts virs savas draudzes galvām.
Karogs kūpošs šūts no viņu elpas,
Visas tautas sabiezētās ilgas,
Siržu naids un sāpes kopā liktās.
Stāv kā rēgs tas. Miesa sviedriem klājas.
Savām acīm, trīcošām un karstām,
Redz viņš velvju izrobotos logos
Latvju zemi kūpam sev pie kājām,
Mākoņus no pieres skūpstām sviedrus.
Un viņš jūt, kāds dīvains, smeldzošs siltums
Tā kā kaisla, sārta rožu smarža
Velvēm cauri neredzami elpo,
Plūst uz viņu, plūst un kāpj caur audiem
Karstiem viļņiem, reibinošu tvanu,
Plūst no dūkstīm, akmeņiem un putniem,
Zvēru elpām, lopu valgiem purniem;
Plūst no miesām, kas jau sen zem zemes,
Un no tām, kas tikai te vēl dzīvos, –
Atņem viņam visu seno vārgmi.
Dvēsele kļūst atkal karsta sēkla.
Asinis kā lielas, mulsas saules
Kāpj līdz mēlei, grib tur kļūt par vārdiem.
Dzēli veras viņā karadraudze,
Veras, gaidot spurdzam no tā lūpām
Tādus vārdus, kas kā sārtas dzirkstis,
Ugunsgrēki, lieli, versmi vēji
Aizraut spēj un pacelt visus spēkus
Augšup, pretim kauju tumšām briesmām,
Tautas negalam un asins postam.

rēgs – spoks

kaisla – kaislīga

vārgmi – vārgumu, nespēku

dzēli veras – ar urbjošu skatienu
skatās

spurdzam no lūpām – sakot

Spējais karstums, kas pār sirdi nācis,
Pasit galvu sāņus uz to vietu,
Kur virs altāra blāv svētā glezna.
Un tad jūt viņš – stars kāds sadzeļ domas,
Pāršķeļ šaubas, īgnumu un sāpes,
Iemet stāvu bezgalības šūpās.
Mirdzošs gaišums apņēm viņu visu,
Paceļ rokas pāri saules kausam,
Iedobj kājas līdz pat zemes serdei.
Tagad zin, ko teikt viņš karadraudzei.
Asinis uz mēles top par vārdiem,
Stājas rindās, ceļas lielos pulkos.

– Zemgalieši, lūkojiet šo gleznu,
Svēto gleznu velvju iedobumā. –
Rāda viņš ar savu strupo pirkstu.
Balss kā bazūne skan biezās mūros.
– Kristus tur virs ūdeņiem kā smiltīm
Iet un negrimst, tāpēc ka viņš tic sev,
Savam garam, darbam, ko viņš dara.
Ticiet jūs un arī nenogrimsiet,
Neatslīksiet nebūtībā otrreiz,
Kur jau bijāt simtiem, simtiem gadu.
Savam spēkam, zemgalieši, ticiet,
Savam naidam, savai izturībai,
Savām tiesībām un slēptai laimei.
Akmenis, uz kā jūs stāvat, – jūsu,
Katra puķe, ko jūs redzat, – jūsu,
Koki, zāle, visa zeme – jūsu,
Debess augšā, telpa apkārt – jūsu
Tā kā acis, plecs un cietā plauksta,
Sūrme, ko jūs savās sirdīs jūtat.
Tikai ticiet! Un šie mūri, velves
Un es pats ar visu sevi – jūsu.
Tikai ticiet, zemgaliešu vīri,
Tad ir nāve nebūs vairs par grūtu.

šaubas – neticību

īgnumu – neapmierinātību

neatslīksiet nebūtībā – *šeit*: netiksiet sakauti

sūrme – *šeit*: naidis, sāpe

No zemzemes jūsu tauta ceļas,
Tumsa lobās nost no viņas plakstiem,
Pirksti attirpst, ceļos rodas siltums,
Un uz lūpām elpa aug kā brīns.
Irdnes druskas matos kļūst par gaismu,
Krūtis izdzer pasauli kā olu.
Delnas, kur uz mūžiem bija gūlies
Visu darbu sarecējis smagums,
Tagad ceļas līdz putniem saulē.
No zemzemes jūsu tauta ceļas.
Bet bez asinīm tai neuzcelties –
Jūsu asinīm un jūsu kvēles:
Tas ir zieds, kas viņas sirdi glabās,
Stiprums lielais, kas to kopā turēs
Vienmēr, mūžos. Zemgaliešu vīri,
Rītu kauja. Atkal. Bet jūs zināt:
Cīņā iet ir brīvu vīru daļa,
Cīņā mirt ir brīvu vīru daļa,
Lai pēc tam kā dzīva, liela elpa
Augšup celtu visu savu tautu.

Runa galā. Tornis dzied kā putns.
Zemgaliešu noliekušos stāvus
Rožu segā ietin logu blāvums,
Pieres skūpstā bezgalības mute.

Ilgi telpā turas kaislie vārdi,
Tērpiem cauri slīdot dziļi miesā,
Audi iekaist, viņu uguns skarti.
Gaiss kļūst ieskābs.

Ērģeles zem smagām velvēm otrreiz
Iedūcas kā mākoņi un bites,
Siržu karstums logos skaņi sitas,
Sāpju smagums viegls kļūst kā sodrējs.

Visiem prāti dziļās jausmās pārplūst:
Latvju strēlnieks ies un savu sagūs.
Sauli noraus sev kā zelta vārpu
Un ar durkli izdzīs savu vagu.

no zemzemes – no pazemes

lobās nost – *šeit*: pazūd

irdnes druskas – zemes, augsnes
paliekas

kaislie vārdi – iedvesmojošie vārdi

Izies laukā un ar stingru roku
Palēksies un iesvilpjoties pakamps
Debess velvi sev par zirga loku,
Mākoņus par jaunām, košām sakām;

Paņems pasauli kā arklu rokās,
Lemess nozibēs līdz bezgalībai, –
Tikai tas, kas dzimis lielās mokās,
Pieder mīlestībai.

- 2.1. Uzraksti savus iespaidus par ļaudīm, kuri pulcējušies baznīcā?**
- 2.2. Kā ir attēlotas dažādas skaņas?**
- 2.3. Kas ir netipisks tā laika situācijai baznīcā?**
- 2.4. Kā jutās pulkvedis Vācietis, kāpjot kancelē? Kā tu justos pulkveža vietā? Kāpēc?
Kas iedvesmoja pulkvedi?**
- 2.5. Ko pulkvedis ļaudīm saka? Paskaidro, kāpēc tas nozīmīgi? Ko tu teiktu pulkveža vietā?
Kāpēc?**
- 2.6. Kā jutās strēlnieki (karavīri) pēc sprediķa? Vai pulkvedim izdevies viņus iedvesmot?
Kas par to liecina?**
- 2.7. Ar ko darbs “Sprediķis Piņķu baznīcā” atšķiras no citiem lasītajiem A.Čaka darbiem?**